

T.C.

İĞDIR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**SÖZLEŞME ARACI OLARAK
YEMİNİN TİCARETTE KULLANIMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Abdulkerim YALÇIN

2015

T.C.

İĞDIR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**SÖZLEŞME ARACI OLARAK
YEMİNİN TİCARETTE KULLANIMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Abdulkerim YALÇIN

Danışman

Yard. Doç. Dr. İsa KUYUCUOĞLU

2015

T.C.
IĞDIR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd. Doç. Dr. İsa KUYUCUOĞLU danışmanlığında, Abdulkarim TALFIN tarafından hazırlanan bu çalışma 14 / 01 / 2016.. tarihinde aşağıdaki jüri tarafından, Felsefe ve Din Bilimleri, Anabilim Dalı D.M. Sosyolojisi, Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Doç. Dr. Şahin AHMETOĞLU İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. İsa KUYUCUOĞLU İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Yusuf MACİT İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 14 / 01 / 2016

Yrd. Doç. Dr. Osman BAYRAKTUTAN

Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Sözleşme Aracı Olarak Yeminin Ticarete Kullanımı

Abdulkerim YALÇIN

Danışman: Yard. Doç. Dr. İsa KUYUCUOĞLU

2015, 104 sayfa.

Toplumsal yaşamın her alanında olduğu gibi, ticari sahada da din olgusunun etkilerini görmek mümkündür. Bu “var olma” durumu kültürün oluşumunda son derece işlevsel bir rol oynamaktadır. Bahsi edilen süreçte din ile kültür arasında determinist bir ilişki meydana gelmektedir; zira din olgusu hem kültürü etkilemekte, hem de kültürden etkilenmektedir. Din ile toplumsal yaşam arasındaki sözü edilen süreçte toplum; dini ve kültürel temellere dayalı olan bir takım yaşantı veya ritüellerden süzülüp gelen birçok durumdan etkilenir ve sonuçta bunlar bir yaşam tarzı olarak “onda” görünürlük kazanır. Bu duruma yemin etme eylemi örnek olarak gösterilebilir. Dini ve kültürel bir arka plana sahip olan yemin olgusunun toplumsal ilişkilerde, özellikle de ticari ilişkilerde, hayat bulduğu bilinen bir husustur. Ancak bahsi geçen bu ticarete kullanılan yeminlerin bir anlam ve bağlayıcılık ifade etmediği belirsizdir. İşte bu belirsizlik araştırmamızın temel problemini oluşturmuştur.

Araştırmamızda, öncelikle tezimizin kavramsal çerçevesini oluşturmaya çalıştık, ardından Max Weber’in “anlamacı” ya da “yorumcu” (hermeneutik) yöntemini kullanarak Iğdır’da cambazlarla görüşmeler yaptık ve yapılan bu görüşmeleri alandaki gözlemlerle de destekleyerek araştırmamızı sonuçlandırdık.

Yaptığımız görüşmelere göre, katılımcıların özellikle ticari ilişkilerde sıklıkla yemin ifadelerine başvurdukları, onları yemin etmeye iten faktörlerin başında muhatapları ikna etmek ve “alışkanlar” olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırma boyunca, sosyal bilimlerin izafilik yönünü de akılda tutarak, Edward Said’in dediği gibi “hem eleştirel bir bilinci, hem de eğitimimden bana

kalan hayırlı mirası tarihe, beşeri bilimlere, kültür incelemelerine özgü araçları kullanmayı, alabildiğince kuvvetle, alabildiğince akılcı bir biçimde sürdürmeye çalıştık.”

Son bölümünde araştırmamız sürecinde yapmış olduğumuz gözlem, görüşme ve onların bulgular halinde analizi neticesinde bir değerlendirme yapılmış ve bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yemin, Dinsel Yemin, Dinsel Olmayan Yemin, Ticaret, Cambaz, Sözleşme.

ABSTRACT

Master Thesis

Use In Trade Oath As A Contract Agent

Abdulkerim YALÇIN

Supervisor: Assistant Professor İsa KUYUCUOĞLU

2015,104 pages.

As in all areas of social life, it is also possible to see the effect of the religious phenomenon in trade. This “state of being” plays a highly functional role in the formation of culture. A deterministic relationship occurs between religion and culture in this process, because the religious phenomenon affects culture; and it is also affected by culture. In the said process between religion and public life, the society is affected by a number of situations that are based on the religious and cultural foundations filtered from life or religious rituals; and as a result, these become visible in society as a lifestyle. The action of oath can be given as an example to this situation. It is a known fact that the oath phenomenon that has religious and cultural background has come into view in social relations, especially in trade relations. However, it is unclear whether the said oath used in trade makes sense or it has binding expression. This uncertainty has been the main problem of our research.

In this study to begin with the conceptual framework of the thesis is formed. Following to that, interviews with acrobats in Iğdir are made by using Max Weber’s “causative” or “interpretive” (Hermeneutik) method, and this study is concluded by supporting these interviews with our observations in the field.

According to the interview results, especially in trade relations, they often refer to sworn statements; the main motivations behind the oath are to convince the respondents and “habits” that push them to swear.

During this research, the relativity aspect of social sciences has been taken into consideration as Edward Said stated: “(...) As severely and as rationally as I

have been able, I have tried to maintain a critical consciousness, as well as employing those instruments of historical, humanistic and cultural research of which my education has made me the fortunate beneficiary.”

In the last part of our research, an assessment is made following to the interviews and their findings and we demonstrated efforts to make some suggestions.

Key Words: Oath, Religious Oath, Non-religious Oath, Trade, Cambaz, Contract.

ÖNSÖZ

Toplumumuzda yeminin bir olgu olduğu ve bunun hem dinsel, hem de seküler temellere dayandığı bir realitedir. Kutsal ve/veya dinsel referanslara dayandığında yemin olgusunun önemli bir güç olarak toplumsal ilişkilerde varlık gösterdiğini söylemek mümkündür. Birey, yemin ederek “ortak kutsal”ı (karşı taraf için de kutsal olarak kabul edileni) referans göstererek muhatabı üzerinde psikolojik bir baskı oluşturmak suretiyle iletişime girdiği insanı ikna edebilmekte, manipüle edebilmekte, kandırabilmekte veya ticari bir alışveriş yapıyorsa malını veya ürününü o kişiye istediği fiyata satabilmektedir.

Bu araştırmada yemin olgusunun ticari ve sosyal ilişkilerdeki durumunu, gücünü, rolünü ve önemini saptamak amacıyla mülakat ve gözlem tekniklerini kullanarak bir alan çalışması yaptık ve çalışmamızı sosyolojik bir perspektifle analiz etmeye çalıştık.

Yaptığımız alan çalışmasıyla katılımcıların “yemini nasıl tanımladıkları, günlük yaşamlarında yemin edip etmedikleri, yemin ediyorlarsa niçin yemin ettikleri, yemin ederken hangi terimleri kullandıkları, dinsel yeminlerin kendilerine yüklediği sorumlulukların bilincinde olup olmadıkları, hangi yemin türünün kendilerini daha çok ikna ettiği, en çok hangi işlerinde yemine başvurdukları, ticaret yaparken yemin eden insanların sözüne itibar edip etmedikleri ve yemini bir sözleşme aracı olarak kullanıp kullanmadıkları” gibi hususları tespit etmeye çalıştık.

Araştırmamız 2014 yılında Iğdır’da hayvan ticareti yapan yaklaşık 300 kişilik bir evrene sahip olan cambazları kapsamaktadır. Biçimsel görüşme tekniğinin kullanıldığı bu çalışmada 12 kişi örneklem olarak seçilmiştir.

Çalışmamıza başlamadan önce din sosyolojisi alanında birçok kaynağı ve Yüksek Öğretim Kurumu Başkanlığı Tez Merkezi’ni taradık. Bütün bu taramalarda, ve irdelemelerde din sosyolojisi alanında “yemine” dair çalışılmış herhangi bir esere rastlamadık. Bu sebeple, “Sözleşme Aracı Olarak Yeminin Ticarete Kullanımı”nı araştırmamızın konusu olarak belirledik.

Yaptığımız bu araştırma; üç teorik ve bir uygulama olmak üzere dört bölüm, sonuç ve değerlendirme, öneriler ve kullanılan kaynaklarla ilgili kaynakça şeklinde düzenlenmiştir.

Hemen öncesinde kısaca bir giriş kısmına yer verdiğimiz Birinci bölümde, araştırmanın problemi, konusu, önemi, kapsamı, sınırlılıkları, yöntemi, evren ve örneklemini açıklamaya çalıştık.

İkinci bölümde “Araştırmanın Kuramsal Temeli” başlığı altında bazı sosyologların din ve toplum görüşleri ile bunların analizi; yeminin dini, sosyo-kültürel anlamı; Kur’an’da ve Hadislerde yemin; kamusal yeminler; yemin ve ekonomi ilişkisi ve nihayet yemin etme eyleminin din sosyolojisi ile olan ilişkisini ele aldık.

Üçüncü bölümde; araştırmanın yapıldığı yer olan Iğdır ilinin genel özelliklerini kısaca anlatmaya çalıştık. Dördüncü bölümde; görüşme sorularına verilen yanıtlar ve onların analizine yer verdik. Sonrasında genel bir değerlendirme yaptık ve çalışma neticesinde bazı önerileri ana hatları ile sunma ve problem olarak kalan kısımlara dikkat çekmeye gayret gösterdik.

Son olarak şunu ifade etmek isterim. Yemin konusunun daha önce çalışılmamış olması, beraberinde bazı risk ve handikaplar getirmiş olsa da, aslında çalışmamızdaki asıl motivasyonu bu durum sağlamıştır. Bu mütevazı çalışma, belki de, din sosyolojisi alanında Türkiye’de konuya dair ilk tez çalışması olma özelliğini taşımaktadır. Bu yönüyle çalışmamızın din sosyolojisi alanına katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Tez çalışmam boyunca bana değerli katkılarını esirgemeyen Dokuz Eylül Üniversitesi Öğretim Üyesi ve danışman hocam olan saygıdeğer Yard. Doç. Dr. İsa KUYUCUOĞLU’na teşekkür ederim.

Abdulkerim YALÇIN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	V
ÖNSÖZ.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	IX
TABLO VE ŞEKİLLER.....	XIII
KISALTMALAR.....	XIV
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM.....	3
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU, PROBLEMİ, AMACI VE ÖNEMİ.....	3
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	3
2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	3
3. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	4
4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	5
B. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ, VERİLERİN TOPLANMASI VE ÇÖZÜMLENMESİ.....	6
1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	6
2. VERİLERİN TOPLANMASI.....	13
3. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ.....	13
C. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ.....	15
1. ARAŞTIRMANIN EVRENİ.....	15

2. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ.....	15
D. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR.....	17
II. BÖLÜM.....	18
A. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL TEMELİ.....	18
1. BAZI SOSYOLOGLARIN DİN VE TOPLUM GÖRÜŞLERİ VE BU GÖRÜŞLERİN ANALİZİ.....	19
2. YEMİN EYLEMİNİN DİNİ, SOSYOLOJİK VE KÜLTÜREL ANLAMAMI.....	23
a. Yeminin Anlamı.....	23
b. Kur'an-ı Kerim'de Yemin Mevzusu.....	26
c. Hadis-i Şeriflerde Yemin Mevzusu.....	32
d. Kamusal Yeminler.....	33
(1) Öğretmen Yemini.....	35
(2) Hipokrat Yemini.....	35
(3) Askerlik Yemini.....	36
(4) Sandık Kurulu Başkan ve Üyelerinin Yemini.....	37
(5) Mahkemede Yemin.....	37
(6) Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Yemini.....	38
(7) Milletvekili Yemini.....	38
3. EKONOMİ VE TİCARET.....	40
4. DİN SOSYOLOJİSİ -YEMİN İLİŞKİSİ.....	43

III. BÖLÜM	44
A. SÖZLEŞME ARACI OLARAK YEMİNİN TİCARETTE KULLANIMI.....	44
1. İĞDIR İLİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	44
a. Coğrafi Konumu ve Ekonomik Yapısı.....	44
b. Nüfusu.....	47
c. Etnik ve Mezhepsel Yapı.....	47
d. Caferilerle Şafilerin Benzer Dini ve Kültürel Ritüelleri.....	53
e. Şafilerle Caferilerin Farklı Dini ve Kültürel Ritüelleri.....	53
2. SEÇİLEN ÖRNEKLEMİN (CAMBAZLARIN) ÖZELLİKLERİ	55
IV. BÖLÜM.....	57
A. KATILIMCILARLA YAPILAN GÖRÜŞMELER.....	57
1. YEMİN ETME - YAŞ İLİŞKİSİ.....	57
2. YEMİN ETME - YERLEŞİM BİRİMİ İLİŞKİSİ.....	58
3. YEMİN ETME - TİCARET İLİŞKİSİ.....	59
4. YEMİN ETME - EĞİTİM İLİŞKİSİ.....	61
5. YEMİN ETME - DİNİ BİLGİ DÜZEYİ İLİŞKİSİ.....	62
6. YEMİN ETME - MEZHEPSEL MENSUBİYET İLİŞKİSİ.....	64
7. YEMİNİN ANLAMI.....	65
8. GÜNLÜK YAŞAMDA YEMİN.....	67
9. YEMİN TÜRLERİ.....	67

a. Dinsel Yemin Sözcükleri veya Sözcük Grupları.....	68
b. Dinsel Olmayan Yemin Sözcükleri veya Sözcük Grupları...	69
10. YEMİN ETME İHTİYACININ ARKA PLANI.....	71
11. DİNSEL YEMİN VE SORUMLULUK İLİŞKİSİ.....	71
12. YEMİN ETME - İKNA ETME İLİŞKİSİ.....	73
13. YEMİN ETME - DİNDARLIK İLİŞKİSİ.....	75
14. YEMİN ETME - İTİBAR İLİŞKİSİ.....	77
15. TOPLUMDA GÜVENİLİR OLMANIN KRİTERİ.....	79
16. SÖZLÜ SÖZLEŞME - YAZILI SÖZLEŞME.....	80
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	82
ÖNERİLER.....	84
EKLER.....	85
KAYNAKÇA.....	87

TABLO VE ŞEKİLLER

Şekil I : Araştırma Sürecindeki AŐamalar	11
Şekil II : Araştırmanın Dört Temel Konu Başlığı	12
Şekil III ve IV :Kişiler Arasında Kullanılan Yeminlerin Yönü.....	56
Tablo I : Katılımcıların Yaşları.....	57
Tablo II: Katılımcıların Eğitim Düzeyleri.....	62
Tablo III: Katılımcıların Mezheplere Göre Dağılımı.....	64
Tablo IV: Yemin Tanımları Tablosu.....	65

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.t.	Adı Geçen Tez
a.g.d.	Adı Geçen Dergi
a.g.m.	Adı Geçen Makale
Yard.	Yardımcı
Doç.	Doçent
Dr.	Doktor
Prof.	Profesör
s.	Sayfa
S.	Sayı
c.	Cilt
Yay.	Yayın
Çev.	Çeviren
Bkz.	Bakınız
Ünv.	Üniversite
Haz.	Hazırlayan
Vd.	Ve diğerleri

GİRİŞ

Yemin kavramını “sözü teyit”, “sözlü taahhüt” ve geleceği ilgilendiren çeşitli hususlarla ilgili “ahd-ü peyman etme” anlamında kullanabiliriz. Diğer bir deyişle yemin “aynı inanç ve değer dairesi içinde yaşayan insanların söylediği/söylemediği bir sözün ya da yaptığı/yapmadığı bir işin gerçekliğini veya gerçek dışı olduğunu kanıtlamak, kendi inanılabilirlik veya güvenilirliklerini ispat etmek için...”¹ başvurulan yöntem olarak ifade etmek mümkündür. Yemin ile eş anlamlı bir kelime olarak “ant” sözcüğü ise “Tanrı’yı veya kutsal bilinen bir kişiyi, bir şeyi tanık göstererek bir olayı doğrulama”² anlamında kullanılır. “Hukuki itibarla yemin, bir kimsenin verdiği sözü temin veya sözünün doğruluğunu tasdik ile muayyen sözleri söylemesi veya hareketleri yapmasıdır.”³

Türkiye’de ve dünyanın farklı yerlerinde insanların değişik sebeplerle yemin ettiklerine birçoğumuz şahit olmuşuzdur. “Bir daha şu şu işleri yaparsam /yapmazsam Allah belamı versin.”, “şununla konuşmayacağıma yemin ettim.” gibi.

İnsanlar arasında yemin etme davranışı ilk insanlardan beri süregelen bir olgudur. Hatta ilk yemin etme fiilinin ne zaman kiminle başlamış olduğunu söylememiz bile mümkündür. Kur’an-ı Kerim’de geçen ayetlere göre yaratıklar arasında ilk yemini “Şeytan”; insanlar arasındaki ilk yemini ise Hz. Adem’in oğlu Kabil etmiştir.

Çalışmamızın dinsel temelleri çerçevesinde yaptığımız bir tespite göre, Kur’an-ı Kerim’de 82 yerde “yemin”; 293 yerde ise “andolsun” sözcüklerine yer verilmiş olduğu görülmüştür.* Söz konusu ifadelerin gerek “Kutsal Kitap”ta, gerekse toplumda yaygın kullanımı konusunda şunları söyleyebiliriz.

- Allah, yarattığı toplulukların indinde önemli görülen sözcüklerle kullarına hitap etmiştir.

¹ Emine Gürsoy Naskali, *Yemin Kitabı*, ed. Emine Gürsoy Naskali, İstanbul: Kitabevi, 2013, s.188.

² “Ant”, Erişim Tarihi: 02.04.2015 <http://www.tdk.gov.tr>.

³ Naskali, *Yemin Kitabı*, s.18.

* http://kuran.diyanet.gov.tr/kuran_meal.pdf adresine girildikten sonra ekrana Kur’an-ı Kerim mealı çıkacaktır. Açılan pencerede (Ctrl + f) yaptıktan sonra açılan boşluğa “yemin” sözcüğü yazılıp tarandığında 82 adet; “andolsun” sözcüğü yazılıp tarandığında 293 adet olduğu görülecektir.

- Kur'an'da yemin ifadelerinin yer aldığını gören birçok Müslüman belki de yemin etmeyi kutsal kitaptan öğrenmiştir.

- Sosyolojik bir okumayla ifade edecek olursak Müslümanların bir kısmı yemin ifadelerini kullanmayı hem kutsal olarak gördükleri Kur'an'dan hem de içinde yaşadıkları ve sosyalleştikleri toplumdan öğrenmişlerdir, tespitinde bulunabiliriz.

Durum bu minvaldeyken toplumda yemine niçin gerek duyulduğu, yeminin hangi durumlarda, ne zaman ve hangi hallerde kullanıldığı gibi hususlar izaha ve araştırmaya muhtaçtır. Bu ve buna benzer sebeplerle daha önce din sosyolojisi alanında çalışılmamış olan yemin konusunu seçtik ve araştırdık.

I. BÖLÜM

Tezimizin bu bölümünde araştırmamızın konusu, problemi, amacı ve öneminin yanı sıra yöntemi, evreni, örnekleme ile araştırmayla ilgili verilerin toplanması ve çözümlenmesi başlıkları yer almaktadır.

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU, PROBLEMİ, AMACI VE ÖNEMİ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Iğdır’da ticaret, özellikle hayvan ticareti, denilince akla gelen ilk toplumsal aktörler, şüphesiz, cambazlardır. Bu kişilerin alışveriş esnasında kullandıkları dil, takındıkları tavır ve manevra kabiliyetleri yapmış oldukları eylemin (işin) başarıyla sonuçlanmasında son derece önemli bir yer tutmaktadır.

Pazarlık ve ikna etme söz konusu ticari alışverişin önemli enstrümanlarından. Cambazlar⁴, muhataplarıyla olan iletişimlerinde dini (referanslara) olduğu kadar kültürel referanslara da dayanan “yemin”e çokça başvururlar.

Yeminin hem dini hem de kültürel temellere dayanması sebebiyle “Sözleşme Aracı Olarak Yeminin Ticarete Kullanımı”nı tezimizin konusu olarak belirledik. Yanı sıra, Iğdır ilinin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı, yemin kavramının dini ve kültürel sahadaki kullanımları; Iğdır’da hayvan ticaretiyle uğraşan cambazlarla yapılan görüşmeler ve alandaki gözlemlerin sosyolojik analizi tezimizin içinde yer alan diğer alt konulardır.

2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Bir kavram olarak yemin, toplumun en küçük birimi olan aile ortamından, mahalledeki arkadaşlık ortamına; köydeki kahvehaneden kentteki hayvan pazarına ve diğer yer ve mekânlara; okuldaki öğretmenlerden, diğer kurumlardaki çeşitli meslek mensuplarına; milletvekillerinden cumhurbaşkanına kadar pek çok kişinin ve meslek grubunun kullandığı bir kavram olarak öne çıkmaktadır.

---

⁴ Detaylı bilgi için 55 ve 56. sayfalara bakınız.

Yemin etme eylemi sadece ülkemizde değil, dünyanın birçok ülkesinde değişik biçimlerde gerçekleşmektedir. Ülkemizde cumhurbaşkanı ve milletvekili makamlarına seçilen kişilerin Büyük Türk Milleti ve tarih huzurunda “namus” ve “şeref” üzerine yemin ettikleri bilinen bir gerçektir. Başka ülkelerde de tıpkı ülkemizde olduğu gibi kamusal alanda görev yapan kişiler ile sivil insanlar çeşitli sebeplerle yemine başvurumaktadırlar. Bu duruma, ABD başkanlarının İncil’e el basarak yemin etmeleri, İsrail milletvekillerinin Tevrat’a el basarak yemin etmeleri, İran Meclis’inde Müslüman vekillerin Kur’an üzerine; dini azınlıkların kendi kutsal kitapları üzerine yemin etmeleri örnek olarak gösterilebilir. Tüm bu örnekler, medyaya konu olduğu için bilinmekle birlikte yeminin hem din ile olan ilişkisini hem de dünyadaki yaygın kullanımını gözler önüne sermektedir.

Din, toplumsal bir kurum olarak insanların yaşamları üzerinde doğrudan etkilidir. İnsanlar yaşamlarını sürdürürken farkında olsunlar ya da olmasınlar dinin ve kültürün etkisinde kalarak birçok faaliyetin içinde yer alırlar: Selamlaşmaları, dua etmeleri ve dinsel kaynaklı yemin ifadelerini kullanmaları bu çerçevede değerlendirilebilir.

Toplumsal ilişkilerde, özellikle de ticari sahada, insanların yemin ifadelerine çokça başvurdukları bilinen bir gerçekliktir, ancak kullanılan bu yemin türlerinin taraflar açısından bir anlam ifade edip etmediği hususunda çeşitli belirsizlikler görülmektedir. Buna ek olarak, ticaret (alışveriş) yaparken insanların niçin yemin etme gereği duydukları da belirsizdir. İşte bu belirsizlikler araştırmamızın problemini oluşturmaktadır. Başka bir şekilde ifade edecek olursak, insanların yemine başvurma sebeplerinin muğlaklığı ve kullanılan yemin ifadelerinin taraflarca bir anlam ifade edip etmediği araştırmamızın problemini oluşturmaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmamızın amacı, insanların başvurdukları yeminleri ve onları yemin etmeye sevk eden nedenlerin yanı sıra yemin olgusunun ticari ilişkilerde ve diğer sosyal ilişkilerdeki durumunu, gücünü, rolünü ve önemini saptamaktır. Bu genel amaca bağlı olarak;

* Yemin ne anlama gelmektedir?

* İnsanlar hangi yemin sözcüklerini kullanmaktadır?

* Dindarlık ile yemin etme arasında bir ilişki var mıdır?

* Kişinin dini bilgi düzeyi ile ettiği yemin arasında bir ilişki var mıdır?

* Dinsel olmayan yeminler mi (*babamın başı için, babamın kabri için vs.*) yoksa dinsel yeminler (*Vallahi, Billahi, Tallahi, Allah Şahittir vs.*) mi ikna edicidir?

*Dini referanslı yeminlerin insanlara yüklediği görev ve sorumluluk bilinci yemin eden kişilerde var mıdır?

* Sosyal çevre ile yemin arasında bir ilişki var mıdır?

* Kişinin mezhebinin (Şafi, Caferi veya Hanefi) farklı oluşunun ettiği yemine etkisi var mıdır?

* İnsanlar günlük yaşamlarda niçin yemine başvurmaktadır?

* Sosyal yaşamda yemin eden kişinin sözüne itibar ediliyor mu?

* Yemine hangi sosyal ilişkilerde ve nerelerde daha çok başvurulmaktadır? gibi sorulara cevap bulmak da bu araştırmamızın amaçları arasında yer almaktadır.

4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Toplumumuzda ve (medyada izlediğimiz kadarıyla) diğer toplumlarda yemin ve yemine konu olan sözcükler, son derece işlevsel, itibarlı, saygın bir yerde durmaktadır. Durum bu minvaldeyken söz konusu olan ifadelerin sosyal ilişkilerdeki konumunun din sosyolojisi bağlamında ele alınması ehemmiyet arz etmektedir. Türkiye’de din sosyolojisi alanında “yemin”e ilişkin olarak daha önce bir çalışmanın yapılmamış olması konumuzu özgün kılmakta ve bu bağlamda önemini arttırmaktadır. Ayrıca, tamamlandığında elde edilen bulgular ile varılan sonuçların Diyanet İşleri Başkanlığı’na ve ilgili diğer kurum ve kişilere veri sağlayacağı düşünüldüğünden araştırmamız önem arz etmektedir.

B. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ, VERİLERİN TOPLANMASI VE ÇÖZÜMLENMESİ

1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmamızın yöntemini açıklamadan önce teorik anlamda yöntemle ilgili bazı sosyologların görüşüne yer vermeye çalışacağız. Bu çerçevede ilk olarak çağdaş sosyologlardan biri olan İngiliz Sosyolog Anthony Giddens'in görüşüne, ardından Max Weber ve Alfred Schutz'un görüşlerine yer vereceğiz.

Araştırmamız bir alan çalışması olduğundan bu konuda yazılmış olan görüşlere yer vermekte yarar mülhaza ediyoruz. Giddens (d.1938) alan çalışmasının esnekliği ve sürprizlere açık oluşunu şöyle ifade etmektedir.

“Alan çalışması, incelemeciye pek çok araştırma yönteminin verebileceğinden daha fazla esneklik de sağlamaktadır. Araştırmacı bu perspektifle alışılmadık ya da beklenmedik koşullara uyum sağlayabilmekte, ortaya çıkabilecek bir ipucunu izleyebilmektedir. Alan çalışması, beklenmedik sonuçları ortaya çıkarmaya, diğer pek çok araştırma yönteminden daha yatkındır; araştırmacı, büyük bir şaşkınlık içerisinde grup hakkında daha önceden tasarlanan düşüncelerin hepsinin yanlış olduğunu keşfedebilir.”⁵

Giddens'in alan çalışmasına ilişkin görüşleri bu minvaldeyken Ünlü Sosyolog Max Weber (1864-1920) alan çalışmasında bulunan araştırmacının takip edeceği yönetime dikkati çeker. Weber, yöntemle alakalı olarak, "insan kendi niyetlerini iç gözlemlerle anlayabilir ya da anlamaya çalışabilir; başka insanların davranışlarının ardındaki nedenleri de ifade edilen ya da yakıştırılabilecek niyetler açısından yorumlayabilir.”⁶ tespitinde bulunmuştur.

Toplumsal yaşamda eylemlerinin büyük bir kısmı bireyin kendisi tarafından gerçekleştirildiğinden, bu eylemlerin anlaşılması için bireylerin niyetinin anlaşılmasına, niyetin anlaşılabilmesi için de empatik bakış açısına ihtiyaç vardır

⁵ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, haz. Hüseyin Özel & Cemal Güzel, Ankara: Ayraç Yayınevi, 2000, s.573.

⁶ Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, çev. Taha Parla, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1998, s.102.

diyen Weber, bununla ilgili olarak; “bir sosyal eylemin yorumlanabilmesini bireysel aktörlerin niyetinin anlaşılmasına bağlı olduğunu”⁷ ileri sürmüştür.

Weber’in anlayışı, her şeyde toplumu gören, her şeyin temelini toplum olduğunu öne süren Durkheimci bakış açısının aksine, bireyi ve bireyin iradesini ön plana çıkaran bir perspektife sahiptir. O, fenomenolojik din sosyologlarından biridir ve sosyolojik teoriye bu anlamda büyük katkı yapmıştır. Weber sosyolojisiyle ilgili İsa Kuyucuoğlu’nun aşağıdaki görüşleri kayda değerdir.

“Weber’in sosyolojisi bireyin davranışlarının yorumuna dayanır. Buradaki “davranış”, beşeri bir durum veya öznel anlamla ilgili eylemsel bir bağdır. Bu eylemsel bağın amaç ve süresi kişinin kendi durumunkinden farklıysa sosyal bir davranıştır. Bu anlayış, tarihi süreçte sosyolojiyi kültür bilimsel bir araştırma disiplini olarak gören bir yaklaşımdır.”⁸

Weber’in bakış açısı, aynı zamanda din sosyolojisi alanında önemli bir yer tutan fenomenoloji kavramıyla da ilişkili olduğundan fenomenoloji kuramını bu bağlamda ele almak ve açıklamak önem arz etmektedir.

Din sosyolojisi içinde yer alan fenomenolojik kuramdaki “temel amaç, algı ve bilinç yardımıyla olayların dışı yansıyan (görünen) fenomenler dünyasını anlamaktır.”⁹ Fenomenolojik yaklaşım, insanın kendine özgü algılayışını ve yaşantısını bilmemiz gerektiğini savunur. Bu yaklaşıma göre, insanı anlayabilmek için onun yaşantısında neyin anlamlı olduğunu ve insanın neyi gerçekleştirmeye çalıştığını anlamak gerekir.¹⁰

Fenomenoloji (görüngübilim) ile sosyolojiyi ilk kez bir araya getiren kişi Avusturya kökenli Amerikalı toplum felsefecisi Alfred Schutz (1889-1959) olmuştur.

Martin Slattery’nin “Sosyolojide Temel Fikirler” adlı eserinde ifade edildiği gibi Schuts “fenomolojiyi yorumcu sosyolojiye dönüştürmüştür. Fenomen sözcüğünün iki temel anlamı vardır. O bir algı nesnesi, gördüğümüz, duyularımızla hissettiğimiz veya algıladığımız bir şeydir. Ancak ikinci olarak, fenomen sıra dışı bir şey, henüz açıklayamadığımız veya

⁷ Bünyamin Solmaz & İhsan Çapçuoğlu, *Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar*, Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları, 2006, s. 87.

⁸ İsa Kuyucuoğlu, *Din Sosyolojisinde Kuram ve Yöntem Sorunu*, Ankara: Eskiye Yayınları, 2012, s. 101.

⁹ Kuyucuoğlu, *Din Sosyolojisinde Kuram ve Yöntem Sorunu*, s. 153

¹⁰ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1997, s. 32.

anlayamadığımız normal dışı bir şeydir-manevi bir güç, bir duyular-üstü algı, bir UFO¹¹. İlk tanım, dış dünyanın gerçekte var olduğu ve bu dünyanın duyularımızla, özellikle gözlerimizle algılanabilen kendine ait bir gerçekliğe sahip olduğu varsayımı üzerine kurulu bilimsel, gündelik bir tanımdır. İkincisi, “yorumcu” bir tanımdır. Kendine has bağımsız bir gerçekliğe sahip olmayan fizik dünyayı duyularımız aracılığıyla anlar ve onu kendi yorumlarımıza göre yeniden yaratır.”¹²

Diğer taraftan fenomenologlar “sosyal dünya”nın izafiyetlerle dolu olduğunu, nereden baktığımıza bağlı olarak farklılık arz ettiğini ileri sürmektedirler. Bununla ilgili olarak aşağıdaki alıntı önemlidir.

Yine Slattery'nin adı geçen eserinde ifade edildiği gibi “Fenomenologlar ‘sosyal dünya’ya, görelî, kişiden kişiye değişen kalıplar içinde bakarlar. Onlara göre sosyal dünya izafiyetlerle doludur. Dünyaya, baktığımız pencereye göre olayları yorumlama biçimimiz de değişir. Schuts’a göre “suç” ve “aşk” gibi kavramlar tamamen insan ürünü şeylerdir. Varoluşları tamamen insanların algılarına, yorumlarına ve yükledikleri anlamlara bağlıdır. Örneğin, aslında suç diye bir şey yoktur; o tamamen belirli bir durumdaki herhangi bir eylemin insanlar tarafından yorumlanışına bağlıdır. Sözgelimi birini öldürmek cinayet olduğu gibi, kendini savunma, kaza veya kahramanlık da olabilir. Dolayısıyla bütün insan bilgileri görelîdir, izafidir... Bu yorumlama ve iletişimin anahtarı dildir ve kendi toplumumuzun genel kabullerini/sağduyusal bilgilerini sosyalleşme aracılığıyla öğreniriz. Sosyal dünya, diğerleriyle birlikte yaşanan deneyimlerle, öğrenilen bir dünyadır. Fenomenoloji insan bilincinin ve insanların içinden yaşadıkları dünyayı yorumlama biçimlerinin araştırılmasıdır.”¹³

Bu ifadelerden yola çıkarak, sosyal yaşamın doğa yasalarında olduğu (su yüz derecede kaynar; güneş doğudan doğar, batıdan batar) gibi belli bir nedenselliğe bağlı olmadığı, aksine ‘sosyal dünya’nın çeşitlilik, farklılık ve görecelik arz ettiğini ifade edebiliriz.

Schutz, kültürün devamı konusunda da önemli tespitlerde bulunmuştur. O, kültürün devamlılığını sosyal düzen bağlamında üç temel unsura bağlamıştır. Söz konusu unsurlar (Slattery'nin adı geçen eserinde ifade edildiği gibi) aşağıda sıralanmıştır.

- “Sağduyu bilgisi: Kendi toplumumuz veya sosyal gruplarımız içinde nasıl yorumlar yapacağımız ve nasıl davranacağımız konusundaki ortak bilgi stokları.

¹¹ Martin Slattery, *Sosyolojide Temel Fikirler*, haz. Ümit Tatlıcan & Gülhan Demiriz, Ankara: Sentez Yayıncılık, 2012, s. 231.

¹² Slattery, *Sosyolojide Temel Fikirler*, s. 232.

¹³ Slattery, *Sosyolojide Temel Fikirler*, s. 232.

- Tipleştirmeler: Bilgi stokları içinde inşa edilen nesnelere (ev, insan vs. gibi) ve deneyimleri (nefret, kâbus gibi) ortak sınıflandırma biçimleri.
- Karşılıklık: Diğerlerinin dünyayı bizim gibi görmesini sağlayan ortak kabuller...Bu üç unsur birlikte gündelik hayatın görünür düzenini yaratır. Bu genel kabulleri sosyalleşmeyle öğrenir.”¹⁴

Schutz'un bu açıklamalarına göre, eğer ortak bilgi stokları, ortak sınıflandırma biçimleri ve ortak kabuller olmasaydı kültür de olmazdı. Bunlar sayesinde (psikolojik bir terimle ifade edecek olursak) “pozitif transfer” (önceki öğrenilen bilgilerin yeni öğrenilenleri olumlu etkilemesi) gerçekleşmiş, bilgilerin yeni baştan öğrenilmesine gerek kalmamıştır.

Schutz bu üç anahtar unsuru açıkladıktan sonra, sosyal olayları inceleyen sosyal bilimcinin bunu yaparken ön kabullerden ve yargılardan uzak bir biçimde tutumlarını paranteze almak suretiyle ve empatik bir bakış açısıyla hareket etmesi gerektiğini savunmuştur. (Slattery'nin adı geçen eserinde ifade edildiği gibi) Ona göre;

“Sosyal bilimcinin rolü hiçbir şeye mutlak gözüyle bakmadan, aksine dünyayı veya özel bir sosyal durumu-onun içinde yer alanlar gibi- görmeye çalışarak, tutumlarını askıya veya “paranteze almalı”dır. Zira bu, bu dünyayı veya özel durumu yaratanlar onlar ve onların ön kabulleri/yorumlarıdır. Araştırmacı bir yandan, nesnel ve ön kabullerden uzak bir biçimde araştırmak için sosyal dünyadan kendini çekmeli, fakat dünyayı-diğer insanların gördüğü haliyle-anlamak için kendi bilinci, anlayışı ve hatta sezgilerini kullanmalıdır. Bu anlamda toplumdaki insanların nasıl davrandıkları, hissettikleri ve gördüklerini anlamaya çalışan bir yabancı-dışarıdan biri gibi-ayrıca onların dünyalarına tamamen katılabilecek biçimde -davranmalıdır... Araştırmacının rolü, Shuts'a göre, hayatın içine girmek ve onu üyelerinin gözüyle görmektir.”¹⁵ Diğer bir ifadeyle araştırmacının rolü, öznel ve empatik yöntemle olaylara yaklaşmaktır.

Öte yandan fenomenologlar, insanların sosyal yaşamda piyon veya kukla olmadıklarını tam tersine bilinçli, güçlü ve rasyonel birer varlık olduklarını kabul etmek suretiyle adeta toplum mühendisliği fikrine de meydan okumaktadırlar. Söz konusu ifadeler (Slattery'nin adı geçen eserinde ifade edildiği gibi) şöyledir.

¹⁴ Slattery, *Sosyolojide Temel Fikirler*, s. 233.

¹⁵ Slattery, *Sosyolojide Temel Fikirler*, s. 234.

“Fenomenologlara göre insan, kendi sosyal dünyasını inşa edebilecek ve kontrolü altına alabilecek güçte, bilinçli, özgür, bağımsız ve rasyonel bir varlıktır. İnsanın eylemleri dışarıdan belirlenmiş veya programlanmış değildir. Aksine amaçlı ve güdülenmiştir. İnsan bir kukla değildir.”¹⁶

Buraya kadar, Schutz ve Weber’in fenomenoloji kavramına dair fikirleri üzerinde durduk. Şimdi kısaca din fenomeni ile sosyoloji ilişkisini açıklamaya çalışacağız.

Din fenomeninin tezahür şekillerini sosyolojik olarak aydınlatma ve toplumsal hayat sistemlerinde bu fenomenin yerini belirleme, din sosyolojisinin görevlerini tasvir eder. Bu görevler, onun açık olarak ve yanlış anlamaya yer vermeyecek biçimde, sosyolojik disiplinler içinde yerini almasını sağlar.¹⁷

Yapmış olduğumuz çalışma din sosyolojisi alanında olduğundan araştırmamızın yöntemini belirlerken yukarıda değindiğimiz yöntemlerin yanı sıra Weber’in “anlamacı” ya da “yorumcu” (Hermeneutik) tekniği bize ilham kaynağı olmuştur. Onun daha önce atıfta bulunduğumuz “insan kendi niyetlerini iç gözlemle anlayabilir ya da anlamaya çalışabilir; başka insanların davranışlarının ardındaki nedenleri de ifade edilen ya da yakıştırılabilecek niyetler açısından yorumlayabilir.”¹⁸ ifadeleri araştırmamıza perspektif sağlamıştır. Tam da bu noktada araştırmamızda görüşme tekniğinin yanı sıra gözlem tekniği de kullanılmıştır. Bu tekniklerin kullanılmasındaki esas sebep, insanların yemin etme eylemlerinin altındaki anlam dünyasını daha detaylı ve daha özgün bir biçimde sosyolojik bir bakış açısıyla anlayıp açıklayabilmektir. Görüşme tekniği ile katılımcılara açık uçlu sorular sorulmuş ve böylece yeterli, zengin ve gizli bilgiler görünürlük kazanmıştır.

Bilindiği üzere araştırmalar bir süreç içerisinde gerçekleşmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz yöntemle araştırmamızı sürdürürken aşağıda (şekil:I) gösterilen aşamalara dikkat edilmiştir.

¹⁶ Slattey, *Sosyolojide Temel Fikirler*, s. 236.

¹⁷ Günter Kehrler “vd.”, *Din Sosyolojisi*, der. Yasin Aktay & M. Emin Köktaş, Konya: Vadi Yayınları, 1998, s. 25.

¹⁸ Bkz. Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, çev. Taha Parla, s. 102.

Araştırma Sürecindeki Aşamalar¹⁹

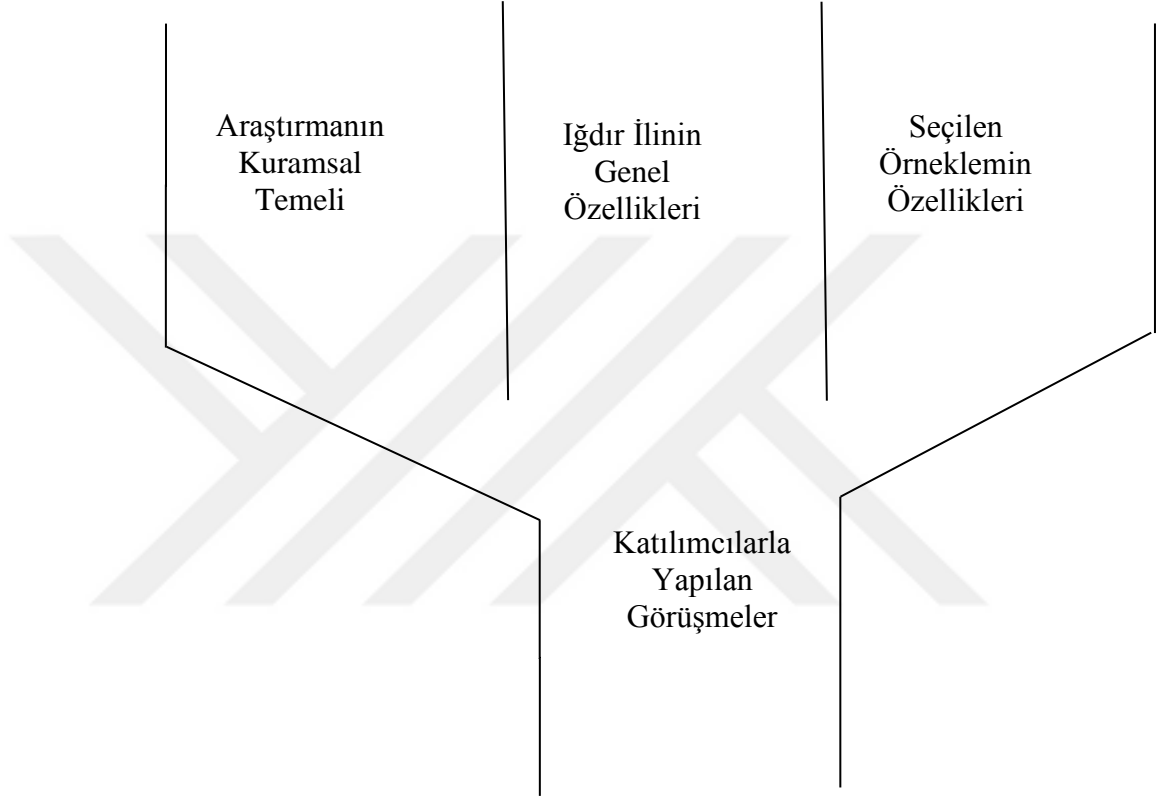
Şekil I:

Tabloda açıklanan süreç gözetilerek, öncelikle araştırmamızın sorununu, diğer deyişle konusunu ortaya koyduk. İkinci olarak ilgili literatürü gözden geçirdik ve kaynakları taradık. Üçüncü olarak araştırmamızda kullanılacak olan yöntem ve teknikleri (görüşme ve gözlem) belirleme aşamasına geçtik. Akabinde, bahse konu

¹⁹ Giddens, *Sosyoloji*, s. 572.

teknikler aracılığıyla verilerimizi toplayıp bilgisayar ortamına aktardık. Son olarak toplanan verileri (bulgular halinde) yorumlamaya çalıştık.

Yanı sıra araştırmamızı dört temel konu başlığı üzerinde (aşağıda şekil II’de gösterildiği gibi) inşa etmeye çalıştık.

Şekil II: Araştırmanın dört temel konu başlığı

Yukarıdaki şekilde sembolize etmeye çalıştığımız gibi “Araştırmanın Kuramsal Temeli”, “İğdır İlinin Genel Özellikleri”, “Seçilen Örneklemin Özellikleri” ve “Katılımcılarla Yapılan Görüşmeler” üzerinde tezimizi inşa etmeye çalıştık. Araştırmanın Kuramsal Temeli başlığı altında sosyoloji ve din sosyolojisine ilişkin bir takım görüşlere, sonrasında İslam’ın temel kaynakları olan Kur’an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflere, yanı sıra yemin ile ekonomi ve din sosyolojisi arasındaki ilişkiye yer vermeye çalıştık. Ek olarak Kamusal Yeminler’e yer verdik. Ardından seçilen örneklemin özellikleri ile çalışmamızın yapıldığı yer olan İğdır İlinin Genel Özelliklerine yer verdik. Nihayetinde katılımcılarla yapılan görüşmeleri sosyolojik bir okumayla anlamaya ve yorumlamaya çalıştık.

2. VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırmamız ampirik temellere dayanan nitel bir araştırmadır. Nitel veri ile araştırmacı, araştırılan konu hakkında okuyucuya betimsel ve gerçekçi bir resim sunmayı amaçlamaktadır.²⁰

Bilindiği üzere fenomenolojik görüşme tekniğinde katılımcının araştırma konusu ile ilgili olay ya da olayları nasıl algıladığı, bunları nasıl kavramlaştırdığı ve değerlendirdiğini ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Diğer bir deyişle fenomenolojik görüşmede araştırmacı, kişilerin dış gerçekliğe nasıl anlam yüklediklerini anlamaya çalışmaktadır.²¹

Çalışmamızı sürdürürken nitel tekniklerden biri olan katılımcı gözlem tekniğini kullanarak incelediğimiz topluluğa dahil olduk ve bu topluluğun bir üyesi olarak konumuzla ilgili gözlemlerde bulunduk. Ardından cambaz olarak bilinen katılımcılarla biçimsel ve fenomenolojik görüşmeler gerçekleştirdik. Söz konusu teknik ile onların yemin etmedeki niyetlerini anlamaya ve tarafsız bir şekilde (tutumlarımızı “askıya” veya “paranteze” alarak) ifade etmeye çalıştık.

Araştırmamızdaki veriler Iğdır’da hayvan ticareti yapan cambazlarla yapılan görüşmeler ile süreç içerisinde alandaki gözlemlerden elde edilmiştir. Yüz yüze ve bire bir yapılan bu görüşmeler esnasında katılımcılar tarafından verilen yanıtlar tarafından not edilmiştir.

3. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Araştırmamızda nitel veri analizi yapılmıştır. “Nitel veri analizi, araştırmacının verileri düzenlediği, analiz birimlerine ayırdığı, sentezlediği, biçimleri (pattern) ortaya çıkardığı, önemli değişkenleri keşfettiği ve hangi bilgileri rapora yansıtacağına karar verdiği bir süreçtir”.²² Bu çerçevede çalışmamız sürecinde elde edilen veriler, ilk olarak tarafımızdan bilgisayar ortamına aktarılmış, daha sonra katılımcıların her bir soruya verdikleri yanıtlar benzerlikleri bakımından

²⁰ Murat Özdemir, “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), s. 327.

²¹ Özdemir, “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”, s.328.

²² Özdemir, “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”, s.328.

gruplandırılarak sunulmuş, benzeri olmayan yanıtlar doğrudan (olduğu gibi) sunulma yoluna gidilmiş ve tüm bunlar Weber'in "anlamacı" ve "yorumcu" yöntemiyle çözümlenmiştir.

B. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

1. ARAŞTIRMANIN EVRENİ

Evren kavramını tanımlamadan araştırmamızın evreninden bahsetmek belki eksik kalabilirdi. Bu sebeple öncelikle bahse konu bu kelimenin anlamından söz edeceğiz.

Evren (anakütle), “araştırmacı tarafından belirlenen bir tanım kapsamına giren hakkında araştırma yapılması planlanan birimler topluluğuna denir.”²³ Diğer bir ifadeyle “evren, herhangi bir gözlem alanına giren obje ya da fertlerin tümü”²⁴ dür. Bu anlamda araştırmamızın evreni, Iğdır’da hayvan ticareti yapan yaklaşık 300 insandan (cambazdan) oluşmaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ

“Tanımlanan evrenin özelliklerini yansıtabilecek, bu evrende belirli yöntemlerle sınırlı sayıda birimin seçilmesi işlemine örnekleme, örnekleme uygulaması sonucu seçilen sınırlı sayıda birimin oluşturduğu gruba ise örneklem”²⁵ denilmektedir. Toplumsal bir olayı araştırırken tüm paydaşlara ulaşmak mümkün olmadığından benzer özelliklere sahip sınırlı sayıda bireyden hareketle bir örneklem belirleyip söz konusu araştırma sürdürülebilir. Seçilen örneklemin araştırma evreninin genel karakteristiklerini taşıyan temsili bir grup olması önemlidir.

Sosyal bir olay veya olgu araştırılırken söz konusu bu olay ve olgunun geçtiği toplumsal yapı hakkında bilgi sahibi olmak araştırmacıya güç katacaktır. Nitekim bu konuda Samiye Mustafa Haşşab, İbn Haldun’un (1334-1406) araştırmacının yöntemine dair fikirlerini şöyle yorumlamaktadır: “bir araştırmacı, herhangi bir toplumu araştırmak istediği zaman o toplumun sosyal yapısını, bireylerin adetlerini

²³ Ahmet Özmen, “vd.”, İstatistik, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013, s.9.

²⁴ Mustafa E. Erkal & Burhan Baloğlu & Filiz Baloğlu, *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, İstanbul: Der Yayınları, 1997s. 110.

²⁵ Özmen, “vd.”, İstatistik, s.13.

ve o topluma yön veren kültürü bilmesi gerekir. Bütün bu işler araştırmacıya bilimsel ve objektif araştırma imkânı sağlar.”²⁶

İbn Haldun’un yukarıdaki görüşü doğrultusunda araştırma konumuz olan yemin etme eylemini düşündüğümde “*yemini en sık ve yaygın olarak kullananlar kimlerdir?*” diye kendi kendime sordum ve bulduğum yanıt Iğdır özelinde cambazlar oldu. Araştırdığım toplumun yapısını, kültürünü ve adetlerini, içinde uzun yıllar yaşadığım için yakinen bildiğimden bu durum, bende belli bir deneyim sağladı ve yemin etme davranışının yaygın olduğu ortam ve kişilerin seçiminde önemli rol oynadı. Cambazların hem köyde, hem de şehirde ikamet eden insanlardan oluşmaları ve alışverişlerinde yemine sıkça başvurmaları onların (temsiliyet özelliklerini kuvvetlendirmekle birlikte) örneklem olarak seçilmelerinde de etkili oldu. Sonuç olarak, araştırmamıza örneklem olarak temsili niteliklere sahip 12 cambaz (katılımcı) seçilmiştir.

---

²⁶ Samiye Mustafa Haşşab, *İslam Sosyolojisi*, çev. Ali Coşkun & Nebile Özmen, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2010, s.149.

C. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Araştırmamız, 2014 yılında Iğdır’da hayvan ticareti yapan yaklaşık 300 kişilik bir evrene sahip olan cambazları kapsamaktadır. Görüşme ve gözlem tekniklerinin kullanıldığı bu çalışmada, 12 kişiyle görüşme gerçekleşmiştir. Başka şekilde ifade edecek olursak araştırmamız belli bir yerde, az sayıda kişiyle yapılan görüşmelere ve alandaki gözlemlere dayanmaktadır.

Araştırmamızın sınırlılıklarını şu şekilde ifade edebiliriz: Araştırmamız teorik temelleri olmasına rağmen belirli bir alanda sınırlı bir evren ve örneklem grubu ile yapılan bir saha araştırması olduğundan Iğdır’da ve dolayısıyla Türkiye’de kullanılan yemin ifadelerinin bir kısmını içermektedir.

Elde edilen verilerin büyük bir kısmı görüşme yapılan kişilerin yanıtlarıyla sınırlı olmakla birlikte “hiçbir dil ölüm bizi ayırana kadar taahhüdüne varmamalı, hiçbir ihtiyaç tamamen doyurulmuş olarak görülmemeli, hiçbir arzu nihai addedilmemelidir. Her bağlılık yeminine ve her taahhüde bir sonrakine kadar şartı iliştilmelidir”.²⁷ sözüyle örtüşür biçimde söyleyecek olursak yemine dair tutum ve davranışların zamanla değişmesi halinde söz konusu durum araştırmamızın geçerliliğini de etkileyecektir.

---

²⁷ Zygmunt Bauman, *Küreselleşme Toplumsal Sonuçları*, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012, s.85.

II. BÖLÜM

Bu bölümde, ilk olarak kuram kavramı açıklanmış, ardından bazı sosyologların din ve toplum görüşleri ile bu görüşlerin analizine yer verilmiştir.

A. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL TEMELİ

Kuram, bir bütün olarak gerçekliği açıklama, olay ve nesnelere arasındaki düzenli ilişkilerden hareket ederek genel sonuçlara varma ve bu sonuçlara göre gelecekle ilgili öngörülerde bulunma amacı güden, sistematik bilgi çerçevesidir.²⁸

Kuramı, bilimsel çalışmalardaki bulguların belli bir paradigma veya bakış açısı olarak da tanımlayabiliriz. Diğer bir deyişle “Herhangi bir bilim dalındaki kuramlar bulguların yorumlanmasının bilimsel çerçevesini oluşturur.”²⁹

Dünyaya bakışımız, tamamıyla kuramsal bakış açımıza dayalıdır. Sosyolojik kuramları okumak suretiyle kendimizin, dünyamızın ve hayatımızın sıradan olarak görünen yönlerinin ne kadar karmaşık ve muğlak olduğu hakkında birçok şeyi anlama imkânı bulabiliriz.³⁰

Kurama dair alıntı yaptığımız birkaç tanımdan sonra sosyoloji ve din sosyolojisi kavramlarından ne anlamamız gerektiği üzerinde duracağız.

Sosyolojinin tanımı konusunda sosyologlar arasında bir görüş birliğine varılmış değildir. Ancak sosyolojiyi “insanların birbiriyle olan ilişkilerinin bilimsel açıdan incelenmesi”³¹ olarak ele aldığımızda konumuzun sosyolojiyle olan ilgisi kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Bilindiği üzere “din sosyolojisinin ana hareket noktası, dine sosyal bir boyuttan bakarak, inanç ile sosyo-kültürel yapı arasındaki ilişkiyi yoklamaktır.”³² Aynı zamanda din sosyolojisi dini yaşayışı ve dini davranışı da incelemektedir. “Dini yaşayışı veya davranışları incelemek demek, dini idrak ve inançların, somut toplumsal gerçek içerisinde nasıl tezahür ettiklerini ve nasıl

²⁸ Kuyucuoğlu, *Din Sosyolojisinde Kuram ve Yöntem Sorunu*, s. 102.

²⁹ Kuyucuoğlu, *Din Sosyolojisinde Kuram ve Yöntem Sorunu*, s. 276.

³⁰ Ruth A. Wallace & Alison Wolf, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları Klasik Geleneğin Genişletilmesi*, çev. Leyla Elburuz & M. Rahmi Ayas, Ankara: Doğubatu Yayınları, 2012, s. 22.

³¹ Fichter, *Sosyoloji Nedir*, s.1.

³² Erkal & Baloğlu & Baloğlu, *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, s. 91.

uygulandıklarını; çoğu zaman farkında olmasalar bile, insanların hayat ve ilişkilerini nasıl biçimlendirdiğini tespit etmek demektir.”³³

Daha önce zikrettiğimiz üzere konumuz, sosyal ilişkilerde ön plana çıkan dini ve kültürel referanstan gücünü alan yemin üzerinedir. “Sosyolog, özünde sosyal davranışın her zaman aynı kalan yinelenmeleri üzerinde durur, onları inceler.”³⁴ Yemin, sosyal ilişkilerde yinelenen ve yaygın olarak kullanılan bir davranış veya eylem olarak görüldüğünden ve referanslarını, daha çok dinden ve geleneklerden aldığından din sosyolojisi kapsamında değerlendirilmiştir.

Buraya kadar yemin kavramıyla din sosyolojisi ilişkisini kurmaya veya temellendirmeye çalıştık. Bu aşamadan sonra bazı sosyologların din ve toplum görüşlerine yer verilecek ve ardından bu görüşler analiz edilecektir.

1. BAZI SOSYOLOGLARIN DİN VE TOPLUM GÖRÜŞLERİ VE BU GÖRÜŞLERİN ANALİZİ

Haşşab’a göre İbn Haldun “dini, insan toplumunun temeli saymıştır... Toplum iki bariz temele dayanmaktadır: Asabiyyet ve din. Bu ikisi olmadan sağlıklı bir toplum olamazdı.”³⁵ Bu ifadeyi şöyle yorumlayabiliriz: Toplumun gelişmesi, hayatını devam ettirebilmesi ve sağlıklı işleyebilmesi için iki temel motora ihtiyaç vardır; bunlardan biri asabiyyet (bu kavram daha sonra açıklanacaktır) iken, diğeri dindir.

Sosyolojinin kurucu babalarından olan Weber dini tavırlarla ekonomi ilişkisi üzerinde yoğunlaşmış ve bu iki olgu arasındaki ilişkinin iç yüzünü bulmaya çalıştığını söyleyebiliriz. Şöyle ki “Weber’in çalışmaları, dinin ekonomik etiği (ahlakı) üzerine olmuştur. Ekonomik etikten kasıt dinin desteklediği ekonomik değerlerdir.”³⁶ Weber, dinin öne çıkardığı değerlerin ekonomik ilişkileri doğrudan etkilediğini ileri sürmüştür. Ayrıca Weber, “*Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*” adlı eserinde uzun uzadıya bu görüşlerini temellendirmeye çalışırken “kapitalizmin” ruhunu Protestanlıktan aldığı anlatmaya çalışmıştır. Bununla ilgili olarak,

³³ Solmaz & Çapçioğlu, *Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar*, s. 38.

³⁴ Fichter, *Sosyoloji Nedir*, s. 4.

³⁵ Haşşab, *İslam Sosyolojisi*, s. 26.

³⁶ Haşşab, *İslam Sosyolojisi*, s. 31.

Protestan (Püritanların tutumluluk anlayışı) mezhebi mensuplarının devamlı çalışmayı Tanrı'nın emri olarak gördüklerini ve dinsel arınmışlığın vasıtası olarak benimsediklerini ileri sürmüştür.

Aynı zamanda dinler arası bir kıyaslama da yapan Weber, Hıristiyanlığın Protestanlık Mezhebi (özellikle Kalvinizm Ekolü mensuplarının çalışmayı iş, ibadet, sayan anlayışı) sayesinde kapitalizmin doğduğunu; İslam dinine mensup insanların girişimcilik ruhundan yoksun olduğunu iddia etmiştir. Ancak O'nun bu iddiasını yanıtlayanlardan biri olan Haşşab “dinlerin özellikle İslam dininin, ekonomik sistemler üzerinde büyük etkisi vardır. Çünkü İslam dini kalkınmayı, fert ve toplumun refahını amaçlayan mükemmel bir ekonomik sisteme sahip olmuştur.”³⁷ ifadelerini kullanmak suretiyle Weber'in bu savına itiraz etmiştir.*

Herbert Spencer (1820-1903) ise dinin sosyal fonksiyonlarına ilişkin olarak aşağıda kaydettiğimiz savları ileri sürmüştür.

“Cenaze ve atalara kutsal saygı kurumu sayesinde din, aile bağlarını kuvvetlendirir. Mezarlıkların kutsal önemi, uyumsuzluğu yasaklar ve sosyal grup olarak aileyi daima yeniden bütünleştirir. Din, dini meşrulaştırmalar sayesinde geleneksel davranışı koruyarak davranış güvenliği için destek olur. Din, kökeninde dini birlik olarak düşünülen milli birliği temellendirir.”³⁸

Spencer'in din, “aile bağlarını güçlendirir. Bunu cenazelerde ve atalara kutsal saygı müessesesini işleterek yapar.” görüşü Iğdır'daki düğün ve cenaze merasimleri sırasında yaşanan durumla örtüşmektedir. Zira Iğdır'da bir düğün olduğunda ya da bir insan öldüğünde Türkiye'nin çeşitli illerinde ikamet eden akrabalar söz konusu yerde bir araya gelmekte, tasada ve kıvançta birlikteyiz resmini çizmektedirler. Akrabaların kaynaşması sonucunda da doğal olarak dayanışma gelişmekte ve aile bağları güçlenmektedir.

Keza geleneksel davranışlar da dini meşrulaştırmalar sayesinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu durum Spencer'in az önce bahsettiğimiz “Din, dini meşrulaştırmalar sayesinde geleneksel davranışı koruyarak davranış güvenliği için destek olur.” görüşü ile örtüşmektedir. Spencer perspektifinden bakacak olursak din

³⁷ Haşşab, *İslam Sosyolojisi*, s. 36.

* Detaylı bilgi için 40-43. sayfalara bakınız.

³⁸ Kehrer, Günter, “vd.”, *Din Sosyolojisi*, der. Yasin Aktay & M. Emin Köktaş, Konya: Vadi Yayınları, 1998, s. 28

kurumunun toplumda bulunmaması durumunda, geleneksel yaşam içinde hayatiyet bulan birçok davranış ve söylem temelsiz kalma ve kaybolma riskiyle karşı karşıya kalacaktır. Konumuzla ilişkilendirdiğimizde yeminin itibar göstergelerinden en önemlilerinin dine dayalı olanlar olduğunu söyleyebiliriz.

Spencer'ın yukarıda sözünü ettiğimiz “Din, kökeninde dini birlik olarak düşünülen milli birliği temellendirir.” tezi de önemlidir. Bu görüşe göre dini birlik, milli birliği sağlar. Bu tanım aynı zamanda İbn-i Haldun'un asabiyyet kavramını hatıra getirmektedir. İbn Haldun'a göre “asabiyyet bir nesilden gelenlerin bir araya toplanarak bir kuvvet, kudret ve üstünlük sahibi olmaları ve bir ideal etrafında toplanmalarıdır.”³⁹ Ona göre, “dine inanma ve boyun eğme asabiyyet sahibi olanlar arasındaki çekişip yarışmaları ve birbirlerini kıskanmaları durdurur ve sona erdirir. Hepsi de hak hakikat etrafında toplanırlar; din onları maslahat ve menfaatlerinde basiretle düşünmeye sevk eder, amaç ve hedefleri bir ve hepsi için de eşit bir derecede olduğu için maksatlarına ulaşmalarına engel olamaz çünkü bunlar bu amaca varmak için ölümü göze almışlardır.”⁴⁰

Bu görüşe göre, din insanlar arasındaki çekişmeleri ve kıskançlıkları sona erdirir. İnsanları bir şuur etrafında toplar, onları kenetler. Din, insanlar arasında menfaat birliği sağlayarak amaçları ve hedefleri bir araya getirir. Spencer'dan çok önceleri yaşayan İbn Haldun'un bu ifadelerine göre toplumsal dayanışmanın oluşumunda dinin etkili ve fonksiyonel olduğu sonucu çıkarılabilir.

Sosyoloji teriminin isim babası sayılan Auguste Comte'un (1798-1857) sosyolojiye ilişkin “sosyal statik” ve “sosyal dinamik” dikotomisi de konumuz bağlamında önemlidir. Comte'un bu kavramlarını Adil Çiftçi şöyle yorumlamaktadır: “Toplumların, toplumsal grupların ve bunların inşa ettikleri kurumların ve kuralların nispeten ‘durağan’ yapılarıyla ve durağanlığın nedenleriyle ilgilenmesine sosyal statik⁴¹; ...bütün tarihe uygulanarak bulduğu tarih ve toplum kanunlarını ‘toplumsal düşünüş merhaleleri’ biçiminde ifade etmek, işleyişlerini nedensel ‘merhaleler’

³⁹ İbn Haldun, *Mukaddime I*, çev. Zakir Kadiri Ugan, İstanbul: MEB Yayınları, 1997, c. I, s. 373.

⁴⁰ Haldun, *Mukaddime*, c. I, s. 403.

⁴¹ Adil Çiftçi, *Sosyolojiye Giriş Kurucu Kuramlara ve Bir Özgürlük Tarzına Çağrı*, Ankara: Ankamat Matbaacılık, 2013, s. 45

şeklinde ortaya koymak ve, nihayet, toplumun geleceğini bu ‘nedenler’ ile ‘nedensel olarak’ öngörmek hatta belirlemek”⁴² dinamik sosyolojinin görevlerindedir.

Sosyolojinin kurucu babalarından bir diğeri olan Emile Durkheim’e (1858-1917) göre “din, kutsalla, yani diğerlerinden ayrılmış ve yasaklanmış şeyle ilgili inançlar ve amellerden oluşan tutarlı bir sistemdir.”⁴³

Din ve toplum, dolayısıyla din sosyolojisine dair Şentürk ise şu ifadelerde bulunmuştur: “Din toplumda varlığını giderek daha fazla hissettirdikçe din sosyolojisinin önemi de giderek artmaktadır. Din alanındaki yeni gelişmeler tabii olarak ifadesini din sosyolojisi alanında bulmaktadır.”⁴⁴ Bu tanımda; dinin değeri ile sosyoloji arasında determinist bir ilişki olduğunu, dinin değerinin toplumda yükselmesiyle beraber din sosyolojisinin de geliştiğini/gelişeceğini, dini alandaki yeni gelişmelerin, din sosyolojinin de ilgi ve çalışma alanını genişlettiğini söylemek mümkündür.

---

⁴² Adil Çiftçi, *Sosyolojiye Giriş Kurucu Kuramlara ve Bir Özgürlük Tarzına Çağrı*, s. 46.

⁴³ Emile Durkheim, *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*, çev. Fuat Aydın, Ankara: Eskiye Yeni Yayınları, 2011, s. 70.

⁴⁴ Recep Şentürk, *Yeni Din Sosyolojileri*, İstanbul: Gelenek Yayınları, 2004, s. 130.

2. YEMİN EYLEMİNİN DİNİ, SOSYOLOJİK VE KÜLTÜREL ANLAMI

Yemin, bu başlık altında beş kategoride analiz edilmiştir. Bunlar sırasıyla “*Yeminin Anlamı*”; *Kur’an-ı Kerim’de Yemin Mevzusu*, *Hadis-i Şeriflerde Yemin Mevzusu*”; “*Kamusal Yeminler*” ve son olarak da “*Yemin ve Ekonomi*” şeklinde olmuştur.

a. Yeminin Anlamı

Sözlükte “kuvvet, sağ taraf, sağ el, ant, kase ve benzeri” manalarına gelen yemin sözcüğü dini kullanımda “bir kimsenin bir işi yapıp yapmaması veya bir olayın doğru olup olmaması konusundaki söylediği sözünü Allah’ın adını veya sıfatını zikrederek kuvvetlendirmesi”ni ifade eden bir terimdir. Mesela “Vallahi borcumu ödedim” şeklindeki beyanlar böyledir. Bu tür yeminlere fıkıh dilinde(terminolojisinde) “kase” adı verilir. Kase ederek yemin Allah’ın isim ve sıfatlarından birine ant içmekle yapılır. “*Vallahi, Tallahi, Billahi, Allah şahit olsun, Rahim olan Allah hakkı için and olsun, Allah adına yemin ederim*” gibi ifadeler böyledir. Aynı şekilde Allah’ın isim ve sıfatlarıyla bağlantı kurularak söylenen “*yemin ederim, üzerine and olsun, şu yemeği yemek bana haram olsun*” gibi ifadeler birer yemin sayılır. Sözlerin yemin sayılması için bunların yemin niyetiyle, yani sözü teyit maksadıyla söylenmiş olması gerekir.⁴⁵

Dini literatürde yeminler çeşitli sınıflara ayrılmıştır. Yeminlerin sınıflandırılmasıyla ilgili aşağıdaki alıntı kayda değerdir.

“Literatürde kase suretiyle yapılan üç çeşit yeminden söz edilir. Bunlar; “lağv yemini”, “gamus yemini” ve “mün’akit yemin”dir. Lağv yemini; yanlışlıkla doğru olduğu sanılarak yapılan yemindir. Bir kimsenin borcunu ödediğini sanarak “borcumu ödedim” diye yemin etmesi böyledir. Gamus Yemini; geçmiş zamanda yapılmış veya yapılmamış bir iş hakkında bile bile, kasten veya yalan yere yapılan yemindir. Bir kimsenin borcunu ödemediği halde yemin ederek borcumu ödedim demesi böyledir. Mün’akit yemin ise yeminin terim anlamına uygun olan şekli olup, mümkün ve

⁴⁵ Ali Bardakoğlu, *İlmihal II İslam ve Toplum*, Telif Heyeti Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. II, 2012, s. 25

geleceğe ait bir konuda yapılan yemindir. Bu yemin, yapılacak bir işe Allah'ı şahit tutma demek olup her hâlükârda yerine getirilmelidir. Yerine getirilmezse yemin bozulmuş olur ve kefarettir.”⁴⁶

Hanefilere göre bu yeminler içinde sorumluluğu bulunmayan yemin türü lağv yeminidir. Bu yemin türünün içine hem dil alışkanlığı sonucu ağızdan çıkan yeminler, hem de doğru zannedildiği için yapılan yeminler girmektedir. Geriye iki çeşit yemin kalır. Bunlardan birincisi, *bilerek yalan yere yemin etmektir*. Bu durum büyük günahdır ve kefaretle telâfi edilemez; ayette geçen “kasıtlı yemin” türü işte bu yeminlerdir. İkincisi ise *bir şarta bağlı fiillerle ve tasarruflarla ilgili yeminlerdir*. Bunların da bozulması, yerine getirilmemesi halinde sorumluluğu kefarettir.⁴⁷

Yukarıda sözü edilen sınıflandırma önemlidir. Ancak söz konusu sınıflandırma çalışmamızda tespit edilen yemin çeşitlerini karşılamadığından bundan farklı veya buna ek olarak din sosyolojisi kapsamında duyulan ihtiyaçtan dolayı yeminler iki kategoride (tipolojide) ele alınmıştır. Bunlardan biri “*Dinsel Yeminler*” iken, diğeri “*Dinsel Olmayan Yeminler*” şeklindedir. Bunları açıklayacak olursak;

Dinsel Yeminler; kaynağını ve/veya kutsiyetini İslam dininden alan sözcükler, mekânlar, şahıslar, mabetler, değerler, semboller vesairedir. Daha da somutlaştıracak olursak; “Allah’ın isim ve sıfatları”; “Peygamber ve Sahabe isimleri”, “Kur’an-ı Kerim”, “kutsal kent Kâbe” ile büyük kitleler tarafından kabul gören “din büyükleri” üzerine yapılan yeminler, dinsel yeminler kapsamına alınmıştır.

Dinsel Olmayan Yeminler; kaynağını ve/veya kutsiyetini İslam dininden almayan mekânlar, şahıslar, mabetler, değerler, semboller vesaire üzerine yapılan yeminlerdir. Daha açık ifade edecek olursak, insanların ölen yakınlarının adını zikrederek (*ana/ baba/ dede kabri*) yemin etmeleri; yakınlarının sağlığı (*babamın/ abimin/ dayımın başı için*) üzerine ant içmeleri; cansız ve dine ilişkin olmayan şeyler üzerine (o güneş hakkı için, o ekmek hakkı için gibi) yemin etmeleri ile kişisel değerler üzerine (namus ve şeref) yemin etmeleri, dinsel olmayan yeminler kapsamında ele alınmıştır.

⁴⁶ Bardakoğlu, *İlmihal II İslam ve Toplum*, s. 27-28

⁴⁷ “Kuran”, Erişim Tarihi: 07.03.2015, <http://kuran.diyagnet.gov.tr/Kuran, 2/225>.

Din sosyolojisi, toplumsal yaşamın dine ilişkin kısımlarıyla alakadar olan, onu anlamaya ve açıklamaya çalışan bir bilim olarak da tanımlanabilir. Dini yaşayışı anlamak demek, dini inançların toplumsal gerçeklik içinde nasıl ortaya çıktığını, nasıl hayata geçtiğini ve yorumlandığını anlamaya çalışmak demektir.

Dünyanın neresinde olursa olsun insan, tabiatı gereği başka insanlara ihtiyaç duyan; geçmiş, anı ve geleceği düşünebilen; düşündüklerini hayata geçirebilen, aktaran, paylaşan, biriktiren ve en önemlisi bunlarla bir kültür meydana getiren toplumsal bir varlıktır. İnsanlar, kültürü diğerleriyle veya hemcinsleriyle birlikte yaşayarak oluşturmaktadır. Bu durum Montesquieu'nün⁴⁸ "geleneklerle davranış tarzları genellikle milletin meydana getirdiği kurallardır."⁴⁹ görüşü ile de örtüşmektedir.

Sosyal yaşamda dini referanslı davranışların yanı sıra, dini referanslı olmayan davranışların izlerine rastlamak mümkündür. İnsanlar tarafından kullanılan yemin ifadeleri referansını hem dinsel hem de dinsel olmayan kaynaklardan aldığından ve yemin etme davranışı toplumsal yaşamda yinelenen bir olgu olduğundan sosyal bir fenomen olarak değerlendirilebilir.

Dinsel kaynaklardan bahsetmişken Türkiye'deki dini mensubiyetle ilgili durumu hatırlatmakta fayda vardır. Bilindiği üzere Türkiye'de nüfusun büyük çoğunluğu İslam dinine mensuptur. Dini mensubiyetle ilgili bu iddiayı veya tezi Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Türkiye'de yaptırılan bir araştırma teyit etmektedir. Söz konusu araştırmada insanlara hangi dine mensup oldukları sorulmuş bunun sonucunda katılımcıların " % 99,2'si İslam dinine mensup olduğunu ifade etmiştir."⁵⁰ Bu veriden hareketle, Türkiye'de İslam'ın iki temel referansı olan Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerin İnsanların büyük bir kısmının yaşamında son derece etkili olduğu söylemek mümkündür.

⁴⁸ Montesquieu 1689 ve 1755 yılları arasında yaşamıştır. Asıl adı Charles Louis de Secondat'dır.

⁴⁹ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, çev. Fehmi Baldaş, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998, c. I, s. 426.

⁵⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Türkiye'de Dini Hayat Araştırması*, Ankara, 2014, s. 3.

* Birinci kısım sure numarasını; ikinci kısım ise ayeti (103. Sure, 1. Ayet) göstermektedir.

Yeminin İslam dinindeki yerini ve önemini ortaya koymak için bir sonraki konu başlıklarımız Kur'an-ı Kerim'de yemin mevzusu ve Hadis-i Şeriflerde yemin mevzusu olmuştur.

b. Kur'an-ı Kerim'de Yemin Mevzusu

Kur'an'ı Kerim'in çeşitli surelerinde Allah'ın (c.c.) yemin ederek insanlara seslendiği görülmektedir. Bununla ilgili olarak; Asr Suresi'nde "*Asra Ant Olsun*"⁵¹; Tin Suresi'nde "*İncire (Tin) ve zeytûna andolsun. Sinâ Dağına andolsun, bu güvenli şehre (Mekke'ye) and olsun ki*"⁵²; Zariyat Suresi'nde "Alanları ayrılmış yıldız kümeleriyle dolu göğe andolsunki"⁵³; Sad Suresi'nde "öğüt ve uyarı dolu Kur'an'a andolsun ki"⁵⁴; Büruc Suresi'nde "addedilmiş güne (kıyamete), şahitlik edene ve şahitlik edilene"⁵⁵; Saffat Suresi'nde "saf bağlayıp duranlara, zikri (Allah'ın kelamını) okuyanlara andolsun ki"⁵⁶ ayetleri zikredilebilir.

Bu ayetlere ek olarak, Cenab-ı Allah nefsinin arındırılanların kurtuluşa ereceklerinden bahsederken aya güneşe, geceye gündüze, yere göğe, erkeğe dişiye, nefse ve onları yaratana (kendisine) atıf yaparak andolsun demektedir. Söz konusu ayetler aşağıda zikredilmiştir.

"Güneşe ve onun aydınlığına andolsun. Onu izlediğinde Ay'a andolsun. Onu ortaya çıkardığında gündüze andolsun. Onu bürüdüğünde geceye andolsun. Göğe ve onu bina edene andolsun. Yere ve onu yayıp döşeyene andolsun. Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve takvasını (kötülükten sakınma yeteneğini) ilham edene andolsun ki, nefsinin arındırılan kurtuluşa ermiştir."⁵⁷

Yanı sıra Cenab-ı Allah peygamberlerin topluluklara gönderilişini haber verirken de andolsun sözcüğüne yer vermektedir. Bahsi geçen bu ayetlerden bir kaçını aşağıda zikredilmiştir.

---

⁵¹ Asr Suresi, 103/1.

⁵² Tin Suresi, 95/1-3.

⁵³ Zariyat Suresi, 51/1-7.

⁵⁴ Sad Suresi, 38/2

⁵⁵ Büruc Suresi'nde, 85/12.

⁵⁶ Saffat Suresi, 37/1-3.

⁵⁷ Şems Suresi, 91/1-10.

* “Ey Muhammed! Andolsun, senden önceki topluluklara da peygamber gönderdik.”⁵⁸

* “Hikmet dolu Kur’an’a andolsun ki, sen kesinlikle dosdoğru bir yolda yürümek üzere gönderilmiş peygamberlerden birisin.”⁵⁹

* “Andolsun, biz, Nûh’u kendi kavmine peygamber olarak gönderdik. O da dokuz yüz elli yıl onların arasında kaldı...”⁶⁰

* “Andolsun, biz Nûh’u ve İbrahim’i peygamber olarak gönderdik. Onların soyundan gelenlere de peygamberlik ve kitap verdik...”⁶¹

* “Andolsun biz, her ümmete, “Allah’a kulluk edin, sahte tanrılardan uzak durun” diye elçi gönderdik...”⁶²

Bütün bu ayetlerde çıkarabileceğimiz anlamlardan biri şudur: Cenabı Allah topluluklara peygamber gönderdiğini haber verirken “andolsun” kelimesiyle kelamını daha bir kuvvetli ifade etmiştir.

Bu aşamada girişte bahsettiğimiz yaratıklar ve insanlar arasında ilk yemini kimin kullandığına ilişkin savımızın dayanaklarını açıklayalım. Söz konusu dayanaklarımız aşağıda zikrettiğimiz ayetlerdir.

Allah, ilk insanı yarattıktan sonra meleklerin ona “secde” etmesini istemiş, ancak şeytan bunu kabul etmemiştir. Söz konusu olay şu ayetlerle bildirilmektedir. “Andolsun, sizi yarattık. Sonra size şekil verdik. Sonra da meleklerle, “Âdem’e secde edin” diye emrettik. İblis’in dışındakiler secde ettiler. O, secde edenler arasında yer almadı.”⁶³

Söz konusu emre uymama davranışı üzerine Allah, şeytanı cennetinden kovmuştur. Buna karşılık şeytan, Allah’tan bir vakte kadar (kıyamete kadar) mühlet istemiş. Allah da onun bu dileğini kabul etmiştir. Bunun üzerine iblis Allah’a hitaben

---

⁵⁸ Hicr Suresi, 15/10.

⁵⁹ Yasin Suresi, 36/2.

⁶⁰ Ankebut Suresi, 29/14.

⁶¹ Hadid Suresi, 57/26.

⁶² Nahl Suresi, 16/36.

⁶³ Araf Suresi, 7/11.

“Senin kudretine andolsun ki Rabbim, samimi kulların hariç, insanların topunu kesinlikle yoldan çıkaracağım.”⁶⁴ demiştir. Bu ifadelerinden hareketle yaratıklar arasında ilk yemin eden varlığın iblis olduğunu söyleyebiliriz.

İnsanlık tarihinde yaşanan ilk yemin hadisesine ilişkin savımızın kaynağı da Kur’an’dır. Kutsal Kitap, Hz. Adem’in iki oğlu Habil ve Kabil’in kurban sunma merasimlerinden bahsederken bahse konu kişiler arasında geçen karşılıklı konuşmalara da yer vermektedir. Bu konuşma insanlık tarihindeki ilk yemin hadisesi olarak adlandırabileceğimiz bir durumu da gözler önüne sermektedir.

“Onlara, Âdem’in iki oğlunun haberini anlat. Hani ikisi de birer kurban sunmuşlar, birininki kabul edilmiş, diğerininki kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, diğerine, “Andolsun seni öldüreceğim” dedi. O da (Öteki), “Allah, ancak takva sahiplerinden kabul eder” demiş ve eklemiştir. “Andolsun! Sen beni öldürmek için elini bana uzatsan bile, ben öldürmek için sana elimi kaldıracak değilim. Zira ben âlemlerin Rabbi olan Allah’tan korkarım.”⁶⁵ demişti.

Bu ayetlerde görüldüğü üzere kardeşinin sunduğu kurbanın Allah tarafından kabul edilmesine karşın kendi kurbanı kabul edilmeyen Kabil, kıskançlık gibi sebeplerden ötürü bu durumu kabul etmemiş ve kardeşini öldüreceğine dair ant içmiştir. Ancak Allah’tan kokmayı ilke edinen kardeşi Habil, yine kardeşinin adına karşı ant içerek onun bu öldürme teşebbüsüne karşılık vermeyeceğini ifade etmiştir.

Diğer yandan Kur’an-ı Kerim tıpkı Habil ve Kabil olayında olduğu gibi Zeliha ile Hz. Yusuf olayından bahsederken de Zeliha’nın yemin içerikli sözüne yer vermektedir: “Kadın dedi ki: “İşte hakkında beni kınadığınız şahıs budur. Ben onunla beraber olmak istedim. Fakat o, iffetini korudu. Andolsun, eğer kendisine emredeceğimi yapmazsa, mutlaka zindana atılacak ve elbette sürünenlerden olacaktır.”⁶⁶

Hz. Yusuf ile Zeliha Olayı’nda olduğu gibi Firavun ile Hz. Musa Olayı’nı da kutsal kitaptan öğreniyoruz. Kur’an-ı Kerim, Firavun ile Hz. Musa arasındaki “ilah” tartışmasını anlatırken konuşma esnasında Firavun tarafından tehdit içerikli

---

⁶⁴ Sad Suresi, 38/82-83.

⁶⁵ Maide Suresi, 5/ 27-28

⁶⁶ Yusuf Suresi, 12/32

kullanılan yemin ifadesine yer vermektedir: “Mûsâ, “O, doğunun da batının da ve ikisi arasındaki her şeyin de Rabbidir. Eğer düşünüyorsanız bu, böyledir” dedi. Buna karşılık Firavun, “Eğer benden başka bir ilâh edinirsen, andolsun seni zindana atılanlardan ederim.”⁶⁷ demiştir. Bu olayda Firavun’un tehdidini andolsun sözcüğüyle destekleyerek ifade ettiği görülmektedir.

Tüm bunların yanı sıra Kur’an-ı Kerim toplumda kullanılan yemin ifadeleriyle ilgili çeşitli emir ve uyarılarda da bulunmaktadır. Söz konusu ayetlerden birkaçı aşağıda zikredilmiştir.

Bakara Suresi’nde Allah (c.c.) “iyilik etmemek, takvaya sarılmamak, insanlar arasını ıslah etmemek yolundaki yeminlerinize Allah’ı siper yapmayın. Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”⁶⁸ şeklinde insanları ikaz etmektedir. Bu ayetle ilgili olarak;

Çevremizde yemin ettim diyerek bazı yardımlardan, iyilik ve hizmetlerden geri duran insanlarla karşılaşmışızdır. “İnsanların kutsal bildikleri şeyler üzerine yemin etmeleri halinde buna sadakat göstermeleri ve sözlerini tutmaları kutsala saygı ve bağlılıklarının gereğidir. İslâm dininde Allah mutlak kutsaldır. Müslümanlar eğer Allah’ı anarak yemin etmişlerse bunu bozmamaları inançlarının gereği olsa gerektir. Ancak yeminle pekiştirdikleri azimleri, kararları “iyiliği, takvayı ve insanların arasını düzeltmeyi” engelliyorsa bu durum Yüce Allah’ın iradesine aykırıdır. Bu iki durum bir araya geldiğinde Allah Teâlâ kullarına, yeminlerini bozup kendi rızasına uygun bulunan iyilik ve hizmeti yerine getirmelerini istemektedir.”⁶⁹

Bir başka ayette; bilinçli edilmeyen, alışkanlıktan ötürü edilen ya da bireyin doğru olduğunu zannettiği yeminlerden dolayı Allah’ın kullarını sorumlu tutmadığı bildirilmiştir:

“Allah sizi yeminlerinizdeki rastgele söylemelerinizden, boş, amaçsız sözlerden dolayı sorumlu tutmaz, fakat kalplerinizin kazandığı (bile bile yaptığınız)

---

⁶⁷ Şuara Suresi, 26/27-28

⁶⁸ Bakara Suresi, 2/224.

⁶⁹ “Kuran”, Erişim Tarihi: 07.03.2015, <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran,2/224>.

yeminlerden sorumlu tutar. Allah bağışlayandır, halimdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir).”⁷⁰ Yine benzer bir şekilde Maide Suresi’nde;

“Allah boş bulunarak ettiğiniz yeminlerle sizi sorumlu tutmaz, ama bile bile yaptığınız yeminlerle sizi sorumlu tutar. Bu durumda yeminin kefareti, ailelerinize yedirdiklerinizin orta hallisinden on yoksulu doyurmak yahut, onları giydirmek ya da bir köle azat etmektir. Kim (bu imkanı) bulamazsa onun kefareti üç gün oruç vardır. İşte yemin ettiğiniz vakit yeminlerinizin kefareti budur. Yeminlerinizi tutun. Allah, size ayetlerini böyle açıklar ki şükredesiniz.”⁷¹

Şeklinde yemine ilişkin hem bir sınıflandırma yapılmakta, hem de kullarına sorumlulukları bildirilmektedir. Konuya ilişkin Ebu Hanife şöyle demiştir: “Bir kimsenin öyle olduğuna inanarak yemin edip, daha sonra da bunun böyle olmadığı ortaya çıkarsa, işte bu yemine “lağv” denilir.”⁷²

Buradan yanlışlıkla veya alışkanlık sonucu edilen yeminlerin (hayır Vallahi, evet Vallahi şeklindeki yeminlerin) lağv yemini olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Bu yeminler; insanların günlük hayatta “şey” sözcüğünün kullanımında olduğu gibi alışkanlık sonucu söylemiş oldukları ifadelerdir.

Kültürün uzun yılların birikimi olduğu bilgisinden hareketle yemin etme fiilinin İslam’dan önceki Arap toplumunda “var” olduğunu hatta yaygın olarak kullanıldığını söylemek mümkündür. İslâm’dan önce birçok şey üzerine yemin edilmiş olmalı ki İslâm dini bunların önemli bir kısmını yasakladı ve yalnızca Allah’ın ad ve sıfatlarıyla “*Vallahi, Billahi, Tallahi*” yemin edilebileceği kuralını getirdi. Allah üzerine yapılan bu yeminin manası “*Doğru söylediğime, dediğimi yapacağıma... Allah’ı şahit kılıyorum*” dur.

Yemin sadakat gerektirir. Şartların kişinin aleyhinde oluşması şahsın yeminine sadık kalmasına engel değildir. Kişi yemin ile karşı tarafa güven verir. Güven duygunun zedelenmesi sosyal bir takım problemleri de beraberinde getirebilir. Bu çerçevede bir ayette:

“Bir topluluk diğer bir topluluktan daha (güçlü ve) çoktur diye yeminlerinizi aranızda bir hile ve fesat sebebi yaparak, ipliğini iyice eğirip büktükten sonra (tekrar) çözüp bozan kadın gibi

⁷⁰ Bakara Suresi, 2/225.

⁷¹ Maide Suresi, 5/89.

⁷² Fahrüddin Er Razi, *Tefsiri Kebir*, ed. Ahmet Hikmet Ünalı, Ankara: Akçağ Yayınları, c.5, s. 172.

olmayın. Allah bununla sizi ancak imtihan eder. Hakkında ayrırlığa düştüğünüz Őeyleri Kıyamet Günü size elbette açıklayacaktır.”⁷³ Şeklinde insanlar uyarılmaktadır. Buradaki vurgulanan husus, yemine sadakat göstermenin sadece dinî bir hüküm değil, aynı zamanda aklın da gereği olduğudur. Biat ettikten sonra ahde vefa göstermek gerektiğinin vurgulandığı bir ayette Şu hususlar anlatılmaktadır:

“Sana biat edenler, ancak Allah’a biat etmiş olurlar. Allah’ın eli onların ellerinin üzerindedir. Verdiği sözden dönen kendi aleyhine dönmüş olur. Allah’a verdiği sözünü yerine getirene, Allah büyük bir mükâfat verecektir.”⁷⁴

Yemine bağlılık sözünün Arapçadaki karşılığı biattır (bey’at). Buradaki biattan maksat, meşhur Hudeybiye biatıdır. Hz. Peygamber Hicrî altıncı yüzyılın başında (Mart 628) 1500 kadar Sahâbî ile umre ibadeti yapmak üzere Mekke’nin 17 kilometre batısında yer alan Hudeybiye’ye gelip konaklamıştı. Mekkeli müşriklerin Müslümanları engelleme kararı aldıkları ve bu maksatla Hâlid b. Velîd’i 200 kişilik bir güçle yola çıkardıkları haberini alındıktan sonra Hz. Peygamber maksadını açıklamak ve ziyaret izni almak üzere önce Hırâş’ı Mekke’ye göndermiş, Hırâş’ın kötü karşılanması, hatta ölüm tehlikesi geçirmesi üzerine, Hz. Osman’ı Mekke’ye elçi olarak göndermişti. Bir müddet sonra Hz. Osman’ın müşrikler tarafından, güya, öldürüldüğü haberi gelmiş, bunun üzerine Resulullah, ashabından biat almayı uygun bulmuştur. Oradaki 1500 kişi teker teker Peygamberin ellerini tutarak onunla biatlaştı, diğer bir ifadeyle her bir sahabe Peygamberimize bağlılık ve itaat sözü verdi.⁷⁵

Buradan çıkarılabilecek sonuçlardan biri ahde vefa veya yemine bağlılık hususunun Allah tarafından önemsenmiş olması ve bu konunun insanlara ayetle bildirilmiş olması iken, bir diğer i ahde vefanın veya yeminin sosyal ilişkilerde bağlılık ve güven tesis eden bir güce sahip oluşunun Hz. Peygamber aracılığı ile insanlara “Akabe biat”ı olayında gösterilmiş olmasıdır.

Yemine dair tüm bu ayetler yeminin dini temellere ve referanslara dayandığını göstermekle birlikte, yemin etmenin toplumda kültürel bir zemine sahip olduğunu ve bu yönü itibariyle de değerinin ve anlamının olduğunu göstermektedir.

⁷³ Nahl Suresi, 16/92.

⁷⁴ Fetih Suresi, 48/10.

⁷⁵ “Kuran”, Erişim Tarihi:07.03.2015, <http://kuran.diyaret.gov.tr/Kuran,48/9>

Buraya kadar yemine dair birçok ayet ve söz konusu ayetlerin tefsirlerine yer vermeye çalıştık. Bundan sonra, Hz. Muhammed'in yemine ilişkin birkaç Hadis-i Şerifleri zikredilmiştir.

c. **Hadis-i Şeriflerde Yemin Mevzusu**

İslam Peygamberi Hz. Muhammed tıpkı diğer insanlar gibi sosyal yaşamın içinde var olan ve bu yönü itibariyle toplumda olup biten şeylerden haberdar olan bir tebliğciydi. Onun içinde doğup büyüdüğü, peygamberliğini ve mesajını tebliğ ettiği (yayıdığı) yer olan Arabistan'da da yeminin kıymet ifade eden ve kullanılan bir kavram olduğunu söyleyebiliriz.

Hz. Muhammed'in yaşantısı İslam dininin pratiğe uygulanması olarak değerlendirildiğinde, Onun yemine ilişkin olarak takındığı tavır ve söylediği sözler Müslümanlar için önemlidir. Şimdi Hz. Peygamberin yemine dair sözlerinin yer aldığı hadislere bakalım.

İbn Ömer (r.a.) demiştir ki Resül-i Ekrem (s.a.s) şöyle buyurdu: “Cenab-ı Hak babalarınız adına yemin etmeyi yasaklamıştır. Her kim illa yemin edecekse Allah adına yemin etsin, aksi takdirde sussun.”⁷⁶ Bu hadiste görüldüğü üzere Hz. Muhammed yemine referans noktasında Allah tarafından bir sınırlama getirildiğini anlatmıştır. Yine söz konusu hadise dayanarak şu anlamı çıkarmak mümkündür. Eğer illa da yemin edilecekse ne “ata”, ne “ced”, ne “güneş”, ne de “ay” üzerine yemin edilmeli, ancak yemin etmek bir gereklilik hali almışsa, sadece Allah adını anarak yemin edilmelidir.

Yeminin haklı temellere olduğu gibi; hile ve yalan temeline de dayanabilen bir eylem olduğunu bilen Hz. Muhammed bu konuda da muhataplarını uyarmıştır:

Ebu İmame İyas İbn Sa'lebe el Harisi (r.a.) demiştir ki Resulullah (s.a.s) “yalan yere yemin ederek bir Müslümanın hakkını gasp eden kimseye hak teala cehennemi vacip cenneti de haram kılmıştır.” buyurdu. “değersiz bir şey olsa da mı

⁷⁶ İmam Nevevi, *Riyazu's Salihin Muhtasar*, İzmir: Işık Yayınları, 2013, s. 502.

ey Allah'ın Resulü?" sorusuna Allah Resulü şu cevabı verdi: Gasp edilen hak, misvak ağacından bir dal parçası dahi olsa bu böyledir."⁷⁷

Bir diğer rivayete göre, bir hadis-i şerifte Hz. Muhammed alışverişte çok fazla yemin edilmemesi gerektiğine, aksi halde bu durumun yapılan işin bereketini olumsuz etkileyeceğine vurgu yapmıştır. Konuya dair Ebu Katade (r.a.) demiştir ki Allah Resulü (s.a.s) şöyle buyurdu: "Alışverişte çok yemin etmekten sakının! Zira her ne kadar yemin etmek mala revaç kazandırıp sürümünü arttırsa da neticede bereketi ortadan kaldırır."⁷⁸

Hülasa, "Müslüman'ın özü sözü doğrudur. Sözlerini yemine başvurarak, Allah'ı şahit göstererek güçlendirmesine gerek yoktur."⁷⁹ Nitekim Kur'an ayetlerine ve Hadis-i Şeriflere bakıldığında yeminin negatif karşılandığı veya olumsuzlandığı görülmektedir. Ancak menfaat ve ticaret söz konusu olduğunda ve "gerçekten insan 'bencil ve haris'⁸⁰ olarak yaratılmış olduğundan, insanların amaçlarına ulaşma aracı olarak yemini, adeta bir enstrüman (araç) olarak da kullandıkları bilinmektedir.

Buraya kadar, Hz. Muhammed'in yemine ilişkin söylediği bazı söz ve uyarılarına yer vermeye çalıştık. Bundan sonra, bazı kamu çalışanlarının görevlerine başladıklarında veya başladıktan belli bir süre sonra okudukları yemin metinlerine yer verilmiştir.

d. **Kamusal Yeminler**

Tarih boyunca insanlar çeşitli durumlarda yemine başvurmak suretiyle, sözlerini teyit etmek ve sözleşmelerini kuvvetlendirmek istemişlerdir. Geçmişte ve günümüzde çeşitli meslek veya görevlerdeki insanlar topluma ya da bir takım gruplara bağlılık yemininde bulunmuşlardır/bulunmaktadırlar.

Yemine bağlılık konusunda Montesquieu, Romalıları örnek göstererek; "Ant içmenin bu milletin gözünde öyle bir kuvveti vardı ki, hiçbir şey onları kanunlara bu

⁷⁷ Nevevi, *Riyazu's Salihin Muhtasar*, s. 503

⁷⁸ Nevevi, *Riyazu's Salihin Muhtasar*, s. 504

⁷⁹ Kemal Güran, *Müslümanın El Kitabı*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2005, s. 399.

⁸⁰ Mearic Suresi, 70/19.

olay kadar bağlayamamıştır. Romalılar içtikleri ant' a bağlı kalmak için yaptıklarını, ne şan ve şeref uğrunda ne de vatan uğrunda yapmışlardır.”⁸¹ ifadelerde bulunmuştur.

Yemine bağlılık konusunda Romalıların, vaktiyle, takındıkları tavır yukarıda iktibas yaptığımız gibiyken günümüzde gerek Türkiye’de, gerekse diğer ülkelerde kamuda çalışan kişiler tarafından okunan yazılı yemin metinlerinden bir kaçının muhteviyatlarına bir göz atalım.

Ülkemizde olduğu gibi dünyanın birçok ülkesinde resmi görevlilerin yemin ettikleri bilinmektedir. Mesela İngiltere ve Kanada’da resmi görev yemini şu ifadelerden oluşmaktadır: "Kraliçenin bendesi olacağıma, ona ve mirasçılara ve haleflerine, yasalar çerçevesinde sadık kalacağıma yemin ederim. Tanrı yardımcım olsun.”⁸² Bu ifadelerden anlıyoruz ki bahsi geçen ülkelerde bir nevi sadakate dayalı yemin metinleri söz konusudur.

Diğer taraftan Rusya’da cumhurbaşkanı, görevine başlamadan önce yemin etmektedir. Söz konusu makamdaki kişinin yemini şu ifadelerden oluşmaktadır: “Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı yetkilerini kullanırken, insan ve vatandaş hak ve özgürlüklerine saygı göstereceğime ve koruyacağıma, Rusya Federasyonu Anayasasına uyacağıma ve savunacağıma, devletin egemenliği ve bağımsızlığını, güvenliğini ve bütünlüğünü savunacağıma, halka sadakatle hizmet edeceğime yemin ederim.”⁸³

Türkiye’de ise devletin en başındaki cumhurbaşkanlarından tutun, milletvekillerine, oradan kamudaki diğer görevlilere kadar, resmi görev üstlenen hemen herkes, görevlerine başlamadan veya görevlerine başladıktan belli bir süre sonra yemin etmektedir. Hatta bu yemin etme eylemi, bir seremoni halinde gerçekleşmektedir. Bu yemin törenlerinden bazıları lokal düzeyde kalırken, bazıları ulusal medya hizmeti sunan kurum ve kuruluşlar vasıtasıyla tüm ülkeye hatta dünyaya haber olarak verilmektedir. Bu yüzden yemin mevzusu ülkemizde kayda

⁸¹ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, c. I, s. 191.

⁸² B. Zakir Avşar, “Biat’tan Yemin’e... Kamusal Sorumluluk Üstlenenlerin ve Temsilcilerinin Ant İçmesi”, *Gazi Türkiyat*, sayı 10, 2012, s. 26.

⁸³ “Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı”, ErişimTarihi:18.05.2015, http://tr.wikipedia.org/wiki/Rusya_Federasyonu_Cumhurbaşkanı

değer bir öneme sahiptir. Konumuzla da olan ilgisinden dolayı kamuda memurlar nezdinde gerçekleşen yemin metinlerinden bazılarını zikretme ihtiyacı duyduk.

(1) Öğretmen Yemini

26.11.1992 tarihli ve 21417 sayılı resmi gazetede yayımlanan Öğretmenler Günü Kutlama Yönetmeliği'nin 21.maddesinde; her yıl 24 Kasım günü, öğretmenler günü olmanın yanında, "*Öğretmenlik mesleğine yeni girenlerin yemin etme günüdür.*" ifadesi bulunmaktadır.

24 Kasım Öğretmenler Günü'nde öğretmenlik mesleğine yeni girmiş olanlar Anayasaya, Atatürk İlke ve İnkılaplarına, Türk Milliyetçiliği 'ne, kanunları tarafsız ve eşitlik ilkeleri çerçevesinde uygulayacaklarına, Türk Milleti'nin değerlerini benimseyip, koruyup geliştireceklerine; insan haklarına ve Türkiye Cumhuriyeti'ni tüm dayanaklarıyla koruyacaklarına vurgu yaparak aşağıdaki yemin metnini okurlar:

“Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına, Atatürk İlke ve İnkılaplarına, Anayasada ifadesini bulan Türk Milliyetçiliğine Sadakatle bağlı kalacağıma, Türkiye Cumhuriyeti Kanunlarını tarafsız ve eşitlik ilkelerine bağlı kalarak uygulayacağıma, Türk Milletinin milli, ahlak, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyip koruyup bunları geliştirmek için çalışacağıma, insan haklarına ve anayasanın temel ilkelerine dayanan milli, demokratik, laik bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine görev ve sorumluluklarımı bilerek bunları davranış haline getireceğime, namusum ve şerefim üzerine yemin ederim.”⁸⁴

(2) Hipokrat Yemini

Hipokrat yeminin orijinalinde, tanrı ve tanrıçalardan bahsedilmekte, söz konusu edilen tanrı ve tanrıçalar yemine referans edilerek hem şahit hem de tanık olarak gösterilmektedir. Ayrıca bahsi geçen yemin metninde çeşitli hususlarla ilgili bir takım vaatlerde bulunmaktadır. Şöyle ki;

“Hekim Apollon, Asklepius, Higiya, Panacea üzerine ve bütün Tanrı ve Tanrıçaların huzurunda yemin ederim ki, yeteneğim ve gücüm elverdiğince bu and ve sözleri tutacağım: Bu sanatta hocamı, babam gibi tanıyacağım, rızkımı onunla paylaşacağım, ihtiyacı olursa kesemi onunla

⁸⁴ “html/21417_0.html”, Erişim Tarihi: 21.03.2015, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/21417_0.html

bölüşeceğim, çocuklarına kardeşim gibi bakacağım ve öğrenmek isterlerse bu sanatı ücretsiz öğreteceğim; ilaç reçetelerini, şifai bilgileri ve diğer bilgileri sadece ve sadece kendi evlatlarıma, hocamın çocuklarına ve hekimlik kurallarına uygun sözleşmeyle bağlı ve and içmişlere öğreteceğim. Yeteneğim ve hakimiyetim ölçüsünde hastalarımın iyiliği için tedaviler önereceğim ve asla kimseye zarar vermeyeceğim. İsteyen hiç kimseye öldürücü bir eczayı ne vereceğim ne de bunu tavsiye edeceğim; benzer şekilde, bir gebe kadına çocuk düşürmesi için ilaç vermeyeceğim. Hayatımın ve sanatımın saflığını koruyacağım. İç organlarındaki taşı keserek almayı, hastalığı çok açık olan hastalarda bile, işin ehli olan[cerrah]lara bırakacağım. Hangi eve girsem gireyim, bütün kasıtlı kötülük ve suistimallerden ve özellikle de ister hür ister köle olsun erkek ve kadınların vücudunu kötüye kullanmaktan kaçınarak, sadece hastaya yardım için gireceğim. Gerek sanatımın icrası sırasında gerekse insanlarla gündelik ilişkiyken edindiğim bilgileri ortalığa saçmayacağım, bir sır olarak saklayacağım ve kimseye açmayacağım. Bu yemine sadık kalırsam hayatımı ve mesleki uygulamalarımı insanların tümünden ve her zaman saygı görerek mutlulukla sürdüreyim, ama ona ihanet eder ya da çiğnersem tam tersini yaşayayım.”⁸⁵

Söz konusu yemin metni ülkemizde daha değişik bir versiyon kazanarak kullanılmaktadır. Türkiye'deki tıp fakültelerinin mezuniyet törenlerinde; diplomalarından dolayı kazandıkları hak ve yetkilere, meslek sırlarına olan sadakate, hocalarına, meslektaşlarına saygıya ve insanlar arasında kayıtsız şartsız ayırım gözetmemeye vurgu yapılarak okunan en yaygın yemin metni aşağıda ifadeye edilmiştir.

“Tıp fakültesinden aldığım bu diplomanın bana kazandırdığı hak ve yetkileri kötüye kullanmayacağıma, hayatımı insanlık hizmetlerine adayacağıma, insan hayatına mutlak surette saygı göstereceğime ve bilgilerimi insanlık aleyhinde kullanmayacağıma, mesleğim dolayısıyla öğrendiğim sırları saklayacağıma, hocalarıma ve meslektaşlarıma saygı göstereceğime din, milliyet, cinsiyet, ırk ve parti farklarının görevimle vicdanım arasına girmesine izin vermeyeceğime, mesleğimi dürüstlük ve onurla yapacağıma, namusum ve şerefim üzerine yemin ederim.”⁸⁶

(3) Askerlik Yemini

Türkiye’de asker ocağına katılan ve askerlik vazifesi üstlenen her vatandaş millete, cumhuriyete, kanunlara, nizama ve amirlere, askerlik namusuna ve Türk Sancak’ına vurgu yaparak ve onları referans göstererek yemin etmektedir. Kara Harp Okulu internet sitesinde yer alan ant metni şu şekildedir.

⁸⁵ “Hipokrat_Yemini”, Erişim Tarihi: 21.03.2015, https://tr.wikipedia.org/wiki/Hipokrat_Yemini

⁸⁶ Bkz.“Hipokrat_Yemini”, Erişim Tarihi: 21.03.2015, https://tr.wikipedia.org/wiki/Hipokrat_Yemini

“Barışta ve savaşta karada, denizde ve havada her zaman ve her yerde milletime ve cumhuriyetime doğruluk ve muhabbetle hizmet, kanunlara ve nizamlara ve amirlerime itaat edeceğime; askerliğin namusunu, Türk Sancak’ının şanını canımdan aziz bilip icabında vatan ve cumhuriyet ve vazife uğrunda seve seve hayatımı feda eyleyeceğime namusum üzerine and içerim.”⁸⁷

(4) Sandık Kurulu Başkan ve Üyelerinin Yemini

Her demokratik ülkede olduğu gibi, ülkemizde de milletvekilleri seçimle milleti temsil etme mazbatasını almaktadırlar. İşte bahsi geçen bu şahısların seçimlerinin yapıldığı günde, sandık kurullarında görev yapan başkan ve üyeler ilk olarak, sandık başında, diğerlerinin önünde hiçbir tesir ve etki altında kalmadan görevlerini kanunlara uygun yapacaklarına ve aynı zamanda namus, vicdan ve bütün mukaddesata vurgu yaparak birer birer şöyle and içerler:

“Hiçbir tesir altında kalmaksızın, hiç kimseden korkmadan, seçim sonuçlarının tam ve doğru olarak belirmesi için, görevimi kanuna göre, dosdoğru yapacağıma, namusum, vicdanım ve bütün mukaddesatım üzerine and içerim.”⁸⁸

(5) Mahkemede Yemin

Aynı zamanda bir ispat aracı olarak da başvuru yemin, yargılama hukukunda da önemli bir yer tutmaktadır. Mahkemede söylenen yemin ifadelerinde bireyin ‘namus’, ‘şeref’ ve ‘kutsal saydığı bütün inanç ve değerleri’nin öne çıkarıldığı görülmektedir. Konuya ilişkin olarak 12.01.2011 tarihli ve 6100 sayılı *Hukuk Mahkemeleri Kanununun* “Yeminin Şekli” başlığı altında yer alan 233. Maddesi örnek gösterilebilir.

Hâkim, yeminin icrasından önce yemin edecek olan kimseye yeminin anlamını, önemini ve hangi konuda yemin edeceğini anlatır ve ardından yalan yere yemin etmesi halinde cezalandırılacağını söyledikten sonra “size sorulan sorular hakkında gerçeğe uygun yanıt vereceğinize ve hiçbir şey saklamayacağınıza, namusunuz, şerefiniz ve kutsal saydığımız bütün inanç ve değerler üzerine yemin

⁸⁷ “askerlik_yemini.html”, ErişimTarihi: 21.03.2015, http://www.kho.edu.tr/askeri/alay/askerlik_yemini.html

⁸⁸ T.C.Yüksek Seçim Kurulu, 135 sayılı Genelge: Sandık Kurullarının Oluşumu ile Görev ve Yetkileri, Ankara, 2015, s. 8.

eder misiniz?” diye sorar. O kimse de; “Bana sorulan sorular hakkında gerçeğe uygun yanıt vereceğime ve hiçbir şey saklamayacağıma namusum, şerefim ve kutsal saydığım bütün inanç ve değerlerim üzerine yemin ediyorum.”⁸⁹ demek suretiyle yemin faslı tamamlanmış olur.

(6) Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Yemini

Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’un 7. Maddesine göre Anayasa Mahkemesi üyeleri de görevlerine başlamadan önce, anayasayı koruyacaklarına, görevlerini doğruluk, tarafsızlık ve hakka saygı duygusu içinde yapacaklarına dair yemin ederler. Bahse konu yemin metni aşağıdaki gibidir:

"Türk Milleti tarafından demokrasiye âşık Türk evlatlarının vatan ve millet sevgisine emanet ve tevdi olunan Türkiye Cumhuriyeti Anayasasını koruyacağıma; görevimi doğruluk, tarafsızlık ve hakka saygı duygusu içinde, sadece vicdanımın emrine uyarak yapacağıma, namusum ve şerefim üzerine and içerim."⁹⁰

(7) Milletvekili Yemini

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 81. maddesine göre Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyeleri göreve başlarken devletin bekasına ve özgürlüğüne, vatanın bütünlüğüne, millet egemenliğine, hukukun üstünlüğüne, Atatürk ilke ve inkılaplarına, insan haklarına, temel hürriyetlere, anayasaya sadakate vurgu yaparak aşağıdaki şekilde yemin etmektedirler.

“Devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağıma; hukukun üstünlüğüne, demokratik ve lâik Cumhuriyete ve Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı kalacağıma; toplumun huzur ve refahı, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerden yararlanması ülküsünden ve Anayasaya sadakatten ayrılmayacağıma; Büyük Türk Milleti önünde namusum ve şerefim üzerine ant içerim.”⁹¹

⁸⁹ “k6100.html”, Erişim Tarihi:21.03.2015, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6100.html>

⁹⁰ “2929sk.htm”, Erişim Tarihi:21.03.2015, <http://www.anayasa.gen.tr/2929sk.htm>.

⁹¹ “k6100.htm”, Erişim Tarihi:21.03.2015, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6100.htm>

Kamusal Yeminler başlığı altında buraya kadar, kamuda sembolik anlamda önemli görülen çeşitli yemin metinlerine yer vermeye çalıştık. Aynı zamanda birer bağlılık sözü niteliğinde olan bu yemin metinlerinde görüldüğü üzere “namus” ve “şeref” gibi ifadelerle bahse konu yeminler kuvvetlendirilmiş ve temellendirilmeye çalışılmıştır. Mahkeme yemininde geçen “*kutsal saydığım bütün inanç ve değerler üzerine*” ifadesi ile sandık kurulu başkan ve üyelerinin yemin metnindeki “*bütün mukaddesatım üzerine*” ifadesi dışındaki ifadelerin tamamının laik veya seküler denebilecek yemin sözcüklerinden oluştuğu görülmektedir. Daha önce bahsettiğimiz üzere halkın % 99.2’sinin Müslüman olduğu bir ülkede İslam Dini’nin “kutsal” saydığı hiçbir değer doğrudan kamuda çalışanların yemin metinlerine konu edilmemiş olması ilginçliğini muhafaza etmektedir.

Bu aşamadan sonra “Sözleşme Aracı Olarak Yeminin Ticarete Kullanımı” bağlamında ekonomik ilişkiler ile yemin mevzusu üzerinde duracağız.

2. EKONOMİ VE TİCARET

Çalışmamızın katılımcıları olan cambazlar ticaretle uğraşan insanlar oldukları için ekonomi-ticaret kavramlarını açıklamadan onların niçin sıklıkla yemine başvurdukları hususunu tespit etmek sanırım eksik kalacaktır.

Ekonomik ilişkiler, toplumsal ilişki ağının içinde görünürlük kazanan belki de en önemli faaliyetlerden biridir. Zira “ekonomik davranış, daima toplumsal bir davranıştır.”⁹² Bu ekonomik çarkın içinde önemli bir yer tutan ticaret ise, her türlü ürün ve malın alım-satımı ile bu alım satımda fiyat farkı olarak kazanılan para, kar⁹³ anlamına gelmektedir.

Montesquieu, ticari ilişkilerle ilgili olarak “birinin satın almakta çıkarı varsa ötekinin satmakta çıkarı vardır.”⁹⁴ diyerek ticaretin çıkar temelli bir ilişki olduğunu ifade etmiştir. Yine aynı düşünür, ticaretin insanlar arasında sürmesinin temelinde insanların yumuşak davranışlarının yattığını ifade etmiştir. Ona göre “nerede yumuşak huylu insanlar varsa, orada ticaret vardır; nerede ticaret varsa orada insanlar yumuşak huylu olurlar.”⁹⁵ diyerek “*tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.*” atasözüyle de birebir örtüşen bir tespitte bulunmuştur. Bu tespitin mefhumu muhalifi yumuşak huylu olmayanın ticari hayatta başarılı olamayacağıdır.

İbn Haldun’a göre ise, ticaret her ne kadar tabii bir geçinme vasıtası ise de kar elde etmek üzere, alım ve satım kıymetleri arasındaki farkı düşünmek ve hilelere başvurmak icap ettiği kumar kabilinden bir iştir. Fakat kumardaki gibi karşılıksız olarak başkasının mal ve parasını çekmek kabilinden olmadığı için şeriat alışverişi meşru bir iş saymıştır.⁹⁶ Burada meşru görülen hususun karşılıksız olarak bir başkasının malının alındığı kumar değil, karşılıklı alış verişe dayalı olan ticari eylemler olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Söz şeriat veya İslam’dan açılmışken İslam’ın ekonomiye bakışına değinmeden geçmemek gerekir.

İslam’ın ekonomik özelliklerini Samiye Mustafa Haşşab, “*İslam Sosyolojisi*” adlı çalışmasında şu şekilde ifade etmiştir.

⁹² Aktay & Köktaş, *Din Sosyolojisi*, s. 80.

⁹³ Hüseyin Kuşçu, *Altın Türkçe Sözlük*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 2005, s. 438.

⁹⁴ Montesquieu, *Kanunların Ruhu*, c. II, s. 23.

⁹⁵ Montesquieu, *Kanunların Ruhu*, c. II, s. 23.

⁹⁶ Haldun, *Mukaddime*, c. II, s. 328.

Birinci özellik: İslam, yerin bütün tabii kaynaklarından maksimum yararlanmaya çalışmayı gerekli kılar... keza İslam yerde olan her şeyin insan için yaratıldığına işaret etmiştir. Ayet-i kerimeler bunu teyit etmektedir: “Allah yerdeki her şeyi sizin için yaratandır.”

İkinci özellik: Kâinattaki her şeyin mülkiyetinin yüce Allah’a ait olması, insanın ise iradesinin ve tasarrufunun karşılığı olarak ancak mülk sahibine vekâlet etmesidir.

Üçüncü özellik: İslam herkese refah sunmayı garanti eder. Bu çerçevede birkaç ilke vazetmiştir:

Birinci ilke: İnsan kendi iyiliğine muhabbet fitratıyla yaratılmıştır. Diğer bir deyişle insan bencil bir varlıktır. İslam ferdi mülkiyeti ve mülkiyette farklılığı kabul eder.

İkinci ilke: İslam, sınıflar arasında çatışmaya zemin teşkil edebilmesi saikiyle servetin belli bir zümrenin elinde toplanmasına karşıdır.

Üçüncü ilke: İslam karaborsayı yasaklamıştır.

Dördüncü ilke: İslam, mal mülk edinmeyi meşru ve helal görürken zararlı bir şekilde sermayenin şişmesine yol açan ribayı haram kılmıştır.

Beşinci ilke: Özel mülkiyete geçiş veren İslam harcama yollarını da tayin etmiştir. Bunların en önemlisi Müslümanların zenginlerinden alınıp fakirlerine verilen ve büyüme- arınma anlamına gelen zekâttır. İslam dini, fakirliği yok etmek ve servetin belli bir azınlığın elinde yığılmasını önlemek için zekât sistemini tesis etmiştir.⁹⁷

Haşşab’ın üçüncü özellik birinci ilkede bahsettiği “insan, kendi iyiliğine muhabbet fitratıyla yaratılmıştır” ifadesi insanın, sosyal ve ticari faaliyetlerde “çıkarını merkeze alan” bir özelliğini ön plana çıkarmaktadır.

Dördüncü ilkede geçen “İslam ribayı haram kılmıştır. Çünkü faiz zararlı bir şekilde sermayenin şişmesine yol açar.” ifadesiyle Haşşab, kapitalist sistemde son

⁹⁷ Haşşab, *İslam Sosyolojisi*, s. 49-53.

derece önemli bir yer tutan faiz müessesesine karşı çıkmıştır. Oysa Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* adlı eserinde Hıristiyanlığın bir mezhebi olan Protestan Mezhebinin kapitalizmin ruhu olduğunu, diğer bir ifadeyle, Protestanların çalışma, biriktirme ve çalışmayı ibadet görme anlayışının kapitalizmin doğumunda ve gelişiminde önemli bir işlev gördüğünü ifade etmiştir. Burada görüldüğü gibi bir dinin mensupları (Hıristiyanlık) faize olmazsa olmaz bir kıymet verirken; diğer bir dininin mensupları (İslam) faizi günah olarak görmektedir.

İslam Dini zekât müessesesi sayesinde zengin ile fakiri ekonomik ve psikolojik olarak birbirinden haberdar etmeye ve yakınlaştırmaya çalışırken; Hıristiyanlık mezheplerinden biri olan Protestanların biriktirmeyi ve zenginliği öven anlayışı zengin ve fakiri birbirinden keskin sınırlarla ayırmıştır. Bununla da kalmamış zenginlerin fakirlerle muhatap olmadığı, kız alıp vermediği, iletişime girmediği bir pozisyon doğurmuştur.

Yemin ve ekonomi ilişkisi başlığı altında buraya kadar, ekonomik davranışların toplumsal temellere dayandığına, ticaretin ekonomik çarkın içindeki yerine, İbn Haldun ve Montesquieu'nun ticarete ilişkin görüşlerine ve nihayet Haşşab perspektifinde İslam dininin ekonomik özelliklerine yer vermeye çalıştık. Bundan sonra bir başka konuya; “*yemin etme eyleminin din sosyolojisi ile olan ilişkisi*” ne değineceğiz.

3. DİN SOSYOLOJİSİ -YEMİN İLİŞKİSİ

Yeminin, sadece fıkıh ilminin konusu olduğu, dolayısıyla din sosyolojisi ile bir ilgisinin olmadığı iddia edilebilir. Bu sebeple bu başlık altında yemin etme eyleminin din sosyolojisi ile olan ilgisi ve fıkıh ile din sosyolojisinin konuya yaklaşımını açıklamak bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır.

Fıkıh, “Kur’an ve sünnetten çıkarım yapma ve kıyas yoluyla sorunlara daha geniş bir perspektiften çözüm getirme”⁹⁸ olarak bilinmektedir. “Fıkıh, normatif bir disiplin olarak toplumsal olayların ve süreçlerin nasıl olduğu ile değil, nasıl olması gerektiği ile ilgilenmiştir.”⁹⁹ Din sosyolojisi ise olması gerekenle değil, olanla ilgilenir. Dahası, (daha önce ifade edildiği gibi) özünde sosyal davranışın her zaman aynı kalan yinelenmeleri üzerinde durur, onları inceler.

Yemin etme eyleminin, birden fazla kişi arasında gerçekleşiyor olması, kaynağını geleneklerin yanında, Türkiye özelinde, dini referans kaynaklarından olan Kur’an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerden alması ve sosyolojik anlamda hepsinden önemlisi toplumsal etkileşim ortamında sürekli yinelenen bir eylem olmasından dolayı din sosyolojisi kapsamında değerlendirilmiştir.

Fıkıh ilmi ile uğraşan fakih, dini kaide ve kuralların nasıl anlaşılması gerektiği üzerinde yoğunlaşarak Kur’an ve Sünnet gibi asli kaynaklardan kıyas yoluyla hüküm çıkarırken; “Sosyolog, ancak belli toplumların özel tecrübelerini tahlil ederek anlaşılabilen belli bir inançlar ve pratikler manzumesini irdelemeye çalışır.”¹⁰⁰

Son tahlilde, yemin hususu hem Kur’an’da, hem de hadislerde geçtiği için fıkıh ilminin; aynı zamanda sosyal yaşamda kullanılan ve yinelenen bir olgu olduğu için de din sosyolojisinin ilgi alanına giren özelliklere sahip bir konu olarak değerlendirilmiştir.

⁹⁸ Kadir Canatan, *İslam Sosyolojisi*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2005, s. 25.

⁹⁹ Canatan, *İslam Sosyolojisi*, s. 27.

¹⁰⁰ Solmaz & Çapçoğlu, *Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar*, s. 44-45.

III. BÖLÜM

A. SÖZLEŞME ARACI OLARAK YEMİNİN TİCARETTE KULLANIMI

Yemin kendi içinde bir takım karşılıklı kurallar bütününe yansıtmanın yanında, ait olduğu toplumun değer yargılarını da ortaya koymaktadır. Zira üzerinde yemin edilen kavramlar ile yeminin bozulması halinde karşı karşıya gelinen güçlükler değer yargılarına göre belirlenmektedir.”¹⁰¹

Görüşme sorularına verilen cevaplar ve onların yorumuna geçmeden evvel Iğdır ilinin ekonomik, demografik, kültürel ve mezhepsel yapısından söz edeceğiz. Böylece hem örneklem olarak seçtiğimiz kişilerin yaşadıkları yeri; hem de yemini besleyen çevreyi (yeminin yerel beslenme kaynaklarını) tanıtmış olacağız.

1. IĞDIR İLİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

a. Coğrafi Konumu ve Ekonomik Yapısı

Kars iline bağlı bir ilçe iken 1992 yılında il kimliğini kazanan Iğdır’ın, Tuzluca, Aralık ve Karakoyunlu olmak üzere üç ilçesi vardır. Iğdır’da tarım ve hayvancılığın yanı sıra küçük çapta ithalat ve ihracat yapılmaktadır.

Doğu Anadolu Bölgesi’nin kuzeydoğusunda yer alan ve deniz seviyesinden yüksekliği 870 metre civarında olan Iğdır’ın batısında ve kuzeybatısında Kars, güneyinde ise Ağrı ili bulunmaktadır. Doğuda Nahçıvan, güneydoğusunda İran; kuzey ve kuzeydoğusunda Ermenistan ile sınırdır. Bu konum, Iğdır’a Türkiye’de bir özerk cumhuriyetle ve iki ülkeyle sınırı olan tek il statüsü kazandırmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak da Iğdır, bu özel konumu itibariyle emsalsiz bir yerde ve stratejik bir önemdedir.

Iğdır’ın bahsi geçen özerk cumhuriyetle ve iki ülkeyle aynı zamanda birer sınır kapısı da mevcuttur. İran ile Iğdır (Türkiye) arasında hukuken açık, ancak fiilen

¹⁰¹ Naskali, *Yemin Kitabı*, s. 189.

kapalı Boralan Sınır Kapısı bulunmaktadır. Bu sınır kapısının fiilen açılmamasının çeşitli sebepleri olabilir, ancak bize göre bunun en önemli sebebi Doğubayazıt ilçesi ile İran arasında hem hukuken hem de fiilen açık bulunan Gürbulak Sınır Kapısıdır. Eğer Boralan sınır kapısı açılırsa insanların daha çok Iğdır üzerinden İran'a giriş-çıkış yapması söz konusu olabilir. Dolayısıyla bu durum, Ağrı ilinin çıkarına, özellikle ticari menfaatine uymayacağı açıktır.

Ermenistan ile Iğdır (Türkiye) arasında hem hukuken hem de fiilen kapalı bir halde bulunan Alican Sınır Kapısı bulunmaktadır.¹⁰² Bu sınır kapısının işlek olmamasında Azerbaycan ile Ermenistan arasında bulunan Karabağ Sorunu'nun etkisi büyüktür.

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ile Iğdır (Türkiye) arasında Dilucu Sınır Kapısı bulunmaktadır. Bu sınır kapısı hem hukuken hem de fiilen açıktır. Faal ve işlevsel olan bahsi geçen bu sınır kapısı ile Türkiye'den Nahçıvan'a-Nahçıvan'dan Türkiye'ye turistik anlamda giriş-çıkışlar yapılmakta ve ticari anlamda ithalat-ihracat gerçekleştirilmektedir.

Dilucu Sınır Kapısı, 22.05.1992 tarihli ve 92/3065 sayılı kanunla hukuki temele dayandırılmış ve fiili olarak açılmıştır. Bu sınır kapısında ithalat ve ihracatın yapıldığına az önce değinmiştik. Bu bağlamda üzerinde durmamız gereken veya hatırlatmamız gereken belki de en önemli ithalat faaliyetlerinden biri hiç şüphesiz mazot nakliyeciliğine dayalı olanıdır. Nahçıvan'dan Iğdır'a dolayısıyla Türkiye'ye yasal anlamda mazot ticareti 1996-2002 yılları arasında yapılmıştır ve bu ticaret, Iğdır'ın sosyo-ekonomik yapısının transformasyonunda (değişimi ve dönüşümünde) son derece önemli bir fonksiyon üstlenmiştir. Bu dönemde ildeki köylü ve kentli sakinlerin büyük bir kısmı ya sahip oldukları hayvanlarını ya da tarlalarını satarak en az birer kamyon sahibi olmuş ve Nahçıvan'dan Türkiye'ye mazot nakliyeciliği yapmaya başlamıştır. Bu ticari faaliyetle birlikte Iğdır'a ciddi anlamda sıcak para akışı gerçekleşmiş ve bunun sonucunda da Iğdır ekonomisi adete şaha kalkmıştır.

Iğdır'da belki de en büyük yapılaşma mazot nakliyeciliğinin yapıldığı bu dönemde yaşanmıştır. Iğdır köylüleri mazot nakliyeciliği sayesinde sıcak parayla,

¹⁰² "Iğdır", Erişim Tarihi: 01.02.2015, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Iğdır>

başka bir deyişle nakit parayla tanışmış, kente daha fazla entegre olmuş, sosyal yaşamın ve ekonomik çarkın içinde rol alarak daha çok görünürlük kazanmıştır. Bu ekonomik girdi sayesinde insanların birçoğu, özellikle köylüler, yeni ev yapmaya ya da mevcut evlerini restore etmeye (yenilemeye) başlamışlardır. Bu faaliyetin en bariz olumsuz yönü ise, insanların tarım ve hayvancılıktan uzaklaşmış olmalarıdır.

Değişik nedenlerle 1 Eylül 2002 tarihinde bahse konu sınır kapısından mazota dayalı nakliyeciliğe son verilmiştir. Bundan sonra Iğdır'da adeta "*rüzgar esmeyince yaprak oynamaz*" atasözüne benzer bir durum yaşanmıştır. İnsanlar belli bir dönem ne yapacaklarını bilemez bir duruma düşmüşlerdir. Diğer bir ifadeyle, bu dönemde, Iğdır'da ticari anlamda bir fetret dönemi yaşanmıştır. Bu "ticari fetret" durumuyla ilgili çeşitli sebepler sıralanabilir, ancak bizim tespitimize göre bunun en önemli sebebi insanların tarım ve hayvancılıktan uzaklaşmış olmalarıdır. Bunu detaylandırarak olursak, mazot nakliyeciliği için insanların tüm hayvanlarını satın kamyon ya da kamyonlar satın almış olması sonucu hayvancılık adeta terk edilmiştir. Bunun yanı sıra insanlar, mazot nakliyeciliğinden gelen sıcak parayla tanıştıktan sonra geleneksel geçim kaynaklarından olan tarım arazilerini ekip biçmemeye başlamış veya arazilerini ortakçıya vermeyi tercih ettiklerinden tarımdan uzaklaşmışlardır. Sonuçta yeniden eski uğraş alanlarına dönmeleri çok kolay olmamıştır.

Iğdır'ın hâlihazırdaki durumuna gelince, çevre illere göre adeta bir tarımsal üretim merkezi olan Iğdır'da; buğday, arpa, ayçiçeği, mısır, şekerpancarı, pirinç, yonca, kavun, karpuz, domates, patates, elma, armut, pamuk, şeftali, iğde, kayısı, ceviz, kiraz, vişne, erik, üzüm gibi çok çeşitli sebze, meyve ve tahıl tarımı yapılmaktadır.

Her küçük kent merkezinde yapılagelen diğer ticari uğraşları burada zikretmek belki gerekli değildir, ancak kahvehaneler, lokantalar ve oteller Iğdır'da önemli ticari mekânlar olarak zikredilebilir. Zira bu mekânlar arasında bir çok fonksiyon üstlendiklerinden dolayı kahvehanelerin, yerel deyişle kahvelerin, önemi büyüktür. Konumuz açısından kahvehanelerin birinci fonksiyonu; cambazların müşterileriyle satış öncesinde veya sonrasında buluştukları ve çoğu zaman nakdî ödemelerin yapıldığı mekânlardan olmalarıdır.

Buraların ikinci fonksiyonu, sosyal hayata (yaşama) dair hemen her meselenin tartışıldığı mekânlardan olmalarıdır. Buradaki sakinlerin hemen hepsinin ülke yönetimiyle ilgili bir fikri (düşüncesi) olduğundan, her biri kendilerince bir nevi “siyaset bilimci”dir. Bu yüzden olsa gerektir ki seçim zamanlarında bu mekânlardan bazıları siyasi partiler tarafından propaganda amacıyla kiralanmaktadır.

Kahvehanelerin bir başka yönü, insanların çay içme bahanesiyle vakit harcadıkları, sosyalleştikleri, kaynaştıkları, buluştukları, çeşitli kararlar aldıkları ve maçların izlendiği mekânlardan olmalarıdır. Iğdır’daki kahvehaneleri oyunların (okey oyunu, pişti oyunu, tavla ve dama gibi) oynandığı ve oynanmadığı mekânlar olarak iki gruba ayırmak mümkündür. Bu mekânların yukarıda ifade etmeye çalıştığımız çeşitli avantajlarının yanı sıra dezavantajlarının da olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Zira insanların hiçbir üretim faaliyetinde bulunmadan saatlerce buralarda oturmaları bir olumsuzluk halidir ve bu durum zaman israfı olarak değerlendirilebilir.

b. Nüfusu

Türkiye İstatistik Kurumu Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2014 sonuçlarına göre, Iğdır ilinin nüfusu 192.056 olarak hesaplanmıştır. Bir yerdeki nüfusun mutlak miktarı, şehirli ve köylü olma özelliği, iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımı, eğitim seviyesi gibi açılardan ele alınması bir anlamda sosyal yapının incelenmesidir.¹⁰³ Bu sebeple de kayda değerdir.

c. Etnik ve Mezhepsel Yapı

Sosyoloji alanındaki lisans tahsilinden sonra bu ilde uzun yıllar öğretmen ve yönetici olarak çalışırken tıpkı bir sosyal antropolog gibi içinde yaşadığım toplumu inceleme ve müşahede etme imkânım oldu. Bu deneyim, yaşadığım yer hakkında daha farklı ve çeşitli bilgiler edinmemi sağladı. Şimdi söz konusu bu yerleşim yerinin etnik ve mezhepsel yapısı hakkında, kısa da olsa, bilgi vermeye çalışacağım.

Iğdır’da farklı etnik köken ve mezhebe mensup vatandaşlar yaşamaktadır. Tabiri diğerle Iğdır’da birçok dini mezhep ve farklı etnik grup bir arada

¹⁰³ Mustafa E. Erkal, *Sosyoloji(Toplumbilim)*, İstanbul: Der yayınları, 1996, s. 184.

yaşamaktadır. Daha sonra her birini kısaca açıklamaya çalışacağımız bahse konu bu etnik gruplar Kürtler, Azeriler ve Terekemelerdir. Bu grupların nezdinde taraftar bulan üç mezhep bulunmaktadır. Bunlar; Hanefi, Şafi ve Caferi (Şii) mezhepleridir.

Türkiye genelinde bahsi geçen üç mezhebin dini yaşamda yaygın olarak görünürlük kazandığı bir realitedir. Nitekim Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yaptırdığı bir araştırmada “Ülkemizde İslam dinine mensup olanların % 77,5'i Hanefi; % 11,1'i Şafi ve % 1'i Caferi mezhebine mensup¹⁰⁴” olduğu bir sonuç ortaya çıkmıştır.

Iğdır'da gözlemlediğimiz kadarıyla Azerilik ile Caferilik (Şiilik), Şafilik ile Kürt olma adeta birbirinin yerine geçecek kadar özdeşleşmiş durumdadır. Diğer bir deyişle Şiilik Azeri; Şafilik Kürt kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Bu sebeple toplumsal ilişkilerde mezhep, önemli bir kimlik olarak görünürlük kazanmaktadır.

Kimlik kavramını açıklayacak olursak; bireyin kim olduğuna ilişkin bir kavram olan kimlik, dinamik bir yapı arz etmektedir: Bireyler, kimliklerini toplumsal yapılarla etkileşim içinde sürekli olarak inşa ederler (bugün Caferi ya da Şafi Mezhebine tabi olan birinin bir başka mezhebe mensup olmaya başlaması bu “inşa ediş”e ya da kimliğin dinamik yapıda oluşana örnek verilebilir). Bireylerin sahip oldukları kimliklerin çok katmanlı bir yapısı vardır. Bu durum, bireylerin toplumsal yapıdaki konumları, içinde buldukları belli gruplar ve toplumsal kategorilerle yakından ilişkilidir.¹⁰⁵ Toplumsal yaşamda bir birey hem Müslüman, hem Caferi, hem Azeri, hem de cami imamı gibi çeşitli kimliklere sahip olabilir. Bireylerin hangi kimlikle hangi ortamlarda ön plana çıkacağı hususu bulunduğu yer ve konumla sıkı ilişkilidir.

Yeniden söz konusu ettiğimiz etnik ve mezhepsel yapıya dönecek olursak bilindiği üzere Caferi, Şii imamlardan İmam Cafer es-Sadık mezhebine mensup olanlara denilmektedir.¹⁰⁶ Iğdır'daki Azeri vatandaşların hemen hemen tamamının İslam'ın Caferi Mezhebine mensup olduğu bilinmektedir.

¹⁰⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Türkiye'de Dini Hayat Araştırması*, s. 7.

¹⁰⁵ Bilhan KARTAL & Belkıs Kümbetoğlu, *Yeni Toplumsal Hareketler*, ed. Bilhan KARTAL & Belkıs Kümbetoğlu, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2012, s. 86.

¹⁰⁶ Emine Öztürk, *Dini ve Kültürel Ritüelleriyle Caferilik*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011, s. 69.

Iğdır'da Kürtlerin ve Azerilerin ibadet mekânları ve bazı dini ritüelleri mezhepsel düşünceden dolayı bir takım farklılıklar arz etmektedir. En göze çarpan farklılıklardan biri Caferi camilerinin, Sünni camilerinden ayrı olmasıdır. Bir başka ifadeyle, Sünniler ile Caferiler ayrı camilerde ibadet etmektedirler. Bunun çok çeşitli sebepleri olabilir, ancak en bariz iki sebep olarak şunlar söylenebilir:

* Caferi mezhebi mensuplarının namaz kılma şekilleri, bilindiği üzere, Sünni olanlardan farklıdır: Caferiler, Fatiha ve zamm-ı sure okurken ellerini bağlamadan (eller yanda açık vaziyette) namaz kılmaktadırlar.

* Diğer bir husus; Şiiler tarafından öğle ile ikindi ve akşam ile yatsı namazları cem edilerek (birleştirilerek) kılınmakta bunun yanı sıra namazda secde yapılıncaya alın "mühür"* üzerine konulmaktadır.

Bu iki temel sebepten dolayı, ibadethaneler farklı mekânlarda teşekkül edilmiş olduğundan bireyler tercihen kendilerine uygun olan ibadethanelere gitmektedirler.

Caferiler bahsi söz konusu olduğunda "İmamet" hususuna değinmeden geçmemek gerekir. İmamet, Caferiler nezdinde hem sembolik bir anlama sahiptir hem de önemlidir. Şia mezhebine göre "imamın Allah ile manevi bir bağı olup, bu bağ Peygamber ile Allah arasındaki bağı aynısıdır. Bir toplumun imamsız olması caiz değildir. Onlara göre imama inanmak, Allah'a iman etmenin rüknüdür. İmam Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir. O, yaradılışında, ilimde ve gücünde insanlardan üstündür. O, kanun koyan, kanun uygulayan ve dokunulmazlığı olan kişidir."¹⁰⁷

Caferilerin cami imamlarına "molla" denmektedir. Bu şahıslar, toplumun önemli kanaat önderleridir. Molla'lar maaşlarını devletten değil, cami cemaati ile diğer Caferilerden almaktadırlar.

Üzerinde durulması gereken bir diğer önemli kavram İslamiyet'te Hz. Ali'ye yandaş olan kimseler için kullanılan ve az önce bahsi geçen Şia kavramıdır. Şia;

---

* Resmi kurumlarda kullanılan mühür ebatlarında bir cisim olduğu için bu isimle adlandırılmıştır. Söz konusu cisim çoğunlukla Kerbelâ topraklarından yapılmaktadır. Topraktan yapıldığından dolayı temiz ve pak olduğuna inanılır. Hz. Muhammed'in toprak üzerine secde ettiği inancından gelir.

¹⁰⁷ Haşşab, *İslam Sosyolojisi*, s. 84-85.

tarafıtar, yardımcı anlamına gelmektedir. Hz. Muhammed'in vefatından sonra halifeliliğin Hz. Ali'ye verilmesi gerektiğine inananların oluşturduğu topluluk olarak da bilinir. şiiliğin temel inancı, Halifeliliğin Hz. Ali ve onun soyuna özgü olduğu görüşüdür. şia bir parti gibi Hz. Ali yandaşlığı üzerine kuruludur.¹⁰⁸

Hz. Ali'den başlayıp 12. İmama kadar yaşayan ve aşağıda isimleri zikredilen imamlar şii dünyasının en saygın, en yüce kişileridir. şiiliğin temelinde 12 imam sistemi bulunmaktadır. On iki imam aşağıdaki şahıslardan oluşmaktadır:

- 1.Hz. Ali (Ebu Talip oğlu),
2. İmam Hasan'l Mücteba,
- 3.İmam Huseyn,
- 4.İmam Zeynu'ul Abidin,
- 5.İmam Muhammed b. Ayiyyi'l Bakır,
- 6.İmam Cafer b. Muhammedu's Sadık,
- 7.İmam Musa b. Caferu'l Kazım,
- 8.İmam Ali b. Musa er- Rıza,
- 9.İmam Cevad,
- 10.İmam Ali b. Muhhamedu'n Nakiyyi'l Hadi,
- 11.İmam Hasan b. Aliyyi'l Askeri,
- 12.İmam Mehdi b. Hasenu'l Askeri¹⁰⁹dir.

Gerek Sünniler, gerekse Caferiler nazarında son derece önemli bir yer tutan bir diğer kavram malum olduğu üzere Hz. Muhammed'in soyundan gelenler için kullanılan Ehli Beyt kavramıdır. "Caferi mezhebine mensup bireyler Ehli Beyt'i şu beş kişiden ibaret saymaktadırlar:

¹⁰⁸ ztrk, *Dini ve Kültürel Ritüelleriyle Caferilik*, s. 54.

¹⁰⁹ ztrk, *Dini ve Kültürel Ritüelleriyle Caferilik*, s. 47-48.

Hz. Muhammed,

Hz Ali,

Hz. Fatma,

Hz. Hasan ve

Hz. Hüseyin”¹¹⁰dir.

Daha önce ifade ettiğim bir diğer etnik grup Terekemeler’dir. Bu sözcüğün anlamı “yurtlarını terk edenler” şeklindedir. Bunlara siyah kalpak giydikleri için “Karapapak” da denilmektedir. Azerbeycan Türkleri’nin ayrı bir alt etnik grubu olan Terekemeler Azerilerle aynı dili (Azerice) konuşmaktadırlar. Türkiye’deki Terekemeler, İslam’ın Hanefî Mezhebi ’ne mensup olup¹¹¹ Şafi mezhebine bağlı Kürtlerle dolayısıyla Sünnilerle aynı camilerde ve aynı vakitlerde namazlarını kılmaktadırlar.

Daha önce ifade ettiğimiz Kürtlere gelince; Kürtlerin küçük bir kısmı İslam’ın Hanefî Mezhebine mensup olsa da büyük çoğunluğu İslam’ın Şafi mezhebine mensuptur. Şafi mezhebine mensup Kürtlerin dini ritüelleri Hanefî mezhebiyle büyük oranda paralellik arz etmektedir, ancak Şafilere abdestli iken çok daha katı kuralların olduğunu zikretmek gerekir. Abdestli olan bir Şafinin eli nikâhının düştüğü birinin eline dokunduğunda abdesti bozulur.

Sonuç olarak, Iğdır’da gerek mezhepsel ve gerekse etnik açıdan birbirinden farklı vatandaşlar yaşamaktadır. Ancak bu farklılıkların bir ayrıştırma ya da ötekileştirme aracı mı, yoksa zenginlik göstergesi mi olduğu ayrı bir çalışma konusudur. Alanda konu hakkında yaptığımız gözlemler sonucu tespit ettiğimiz hususlardan bazıları aşağıda ifade edilmiştir.

Iğdır’da reel anlamda bir ötekileştirmenin var olduğunu söyleyebiliriz, ancak bu mezhepsel ve/veya etnik ötekileştirme, daha ziyada politikacıların popülist söylemlerle geçici olarak, özellikle de seçim zamanlarında, çatışma ve gerilimi yaşatmaya çalıştıkları bir konu olarak değerlendirilebilir. Toplumda gerilim

¹¹⁰ Öztürk, *Dini ve Kültürel Ritüelleriyle Caferilik*, s. 75.

¹¹¹ “Karapapaklar”, Erişim Tarihi:09.05.2015, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Karapapaklar>

oluşturarak insanları saflara bölme ve böylece siyasi olarak bir kazanç elde etme statükonun korunması bağlamında önemli bir işlev görebilmektedir. Nitekim bu savımızla örtüşür bir biçimde Alman sosyolog Ralf Dahrendorf “çatışma, sürekli bir güç dengesi sayesinde statükonun temelini oluştururken, aynı zamanda toplumsal gelişme ve değişme yaratma potansiyeline sahiptir.¹¹²” demek suretiyle çatışmanın hem statükonun devamındaki rolüne, hem de değişim ve dönüşümdeki rolüne dikkat çekmektedir.

Iğdır’da neredeyse tüm kutsalları (dini ve manevi değerleri) bir olan, ancak takip ettikleri yol bakımından küçük nüanslarla birbirinden ayrılan iki *mezhep söz konusudur*. Burada gerek siyasetçilerin, gerekse yerli halkın bardağın hangi tarafından (dolu/boş tarafına) bakmalarına bağlı olarak değişen, beslenen ve gelişen veya farklılaşan bir durum söz konusudur. Bardağın boş tarafını sembolize eden ötekileştirme ifadelerinin bir enstrüman olarak kullanılması durumunda bunun ayrışma veya çatışma haline hizmet edeceği kuşkusuzdur. Somutlaştıracak olursak; Sünniler tarafından kullanılan bir cami düşünelim. Bu camiye Caferiler tarafından sevilmeyen birinin isminin verilmesi halinde bunun ayrışmaya; buna karşılık her iki mezhep mensubu için önemli, kıymetli ve saygın olan Hz Ali gibi birinin isminin söz konusu camiye verilmesi durumunda bunun, toplumsal uzlaşmaya hizmet edeceği kuşku götürmez görünmektedir.

Son tahlilde, ortak noktalara vurgu yapan pozitif söylem ve uygulamaların birlikteliğe; buna karşılık farklılıklara vurgu yapan negatif söylem ve uygulamaların ise ötekileştirmeye hizmet edeceği kuşkusuzdur.

---

¹¹² Slattery, *Sosyolojide Temel Fikirler*, s. 183.

d. Caferiler ile Şafilerin Benzer Dini ve Kültürel Ritüelleri

- Ölüm döşeğindeki insanların bulunduğu ortamda Kur'an okumaları yapılır.
- Oruç tutma ayı (Ramazan ayı) ile oruçlu gün sayıları aynıdır.
- Her iki mezhep mensubunda kirvelik müessesesi vardır.
- Nevruz, bayram olarak kutlanır.
- Muharrem ayı önemli bir ay olarak görülür.
- Ehli Beyt, kıymetlidir, değerlidir.
- Namaz farzdır.
- Ezan namaza bir çağrı olarak kabul edilir.

e. Şafilerle Caferilerin Farklı Dini ve Kültürel Ritüelleri

- Cenazeler bazı köylerde farklı kabristanlara defnedilir: Caferiler ayrı; Şafiler veya Sünniler ise ayrı mezarlıklara ölümlerini gömerler.
- İbadet mekânları olan camiler ayrıdır.
- Teravîh namazları Sünnilerde çoğunlukla birlikte (cemaatle) kılınırken, gözlemlerimize göre Şiilerde teravîh namazı kılınmamaktadır.
- Namaz kılma vakitleri tam olarak aynı değildir: Sünni Şafiler beş; Caferiler üç vakitte namazlarını kılmaktadırlar.
- Caferiler, Muharrem ayını matem ayı olarak nitelendirirler.
- Ramazan ayında ezan iftar ve sahurda aynı dakikalarda okunmaz. Azeriler ya da Caferiler ezanı birkaç dakika geç okurlar (Havanın kararması konusunda ayrı görüşler bu sonucu doğurmaktadır).
- Caferilerin ezan metni Sünnilerin okuduğundan küçük de olsa farklıdır. Caferiler ezanı şöyle okumaktadırlar:

Allahu Ekber (4 Defa)

Eşhedu en la ilahe illallah (2 Defa)

Eşhedu enne Muhammeden Rasullullah (2 Defa)

Eşhedu enne Ėliyyen Veliyyullah (2 Defa)

Hayyeal'es-salah (2 Defa)

Hayyeal'el- felah (2 Defa)

Hayye Ėle Ėayr-İl Ėmel (2 Defa)

Allahu Ekber (2 Defa)

La İlahe İllallah (2 Defa)

Ezan metninde görüldüğü üzere, Sünnilerden farklı olarak Caferiler ezan okurken “*Eşhedu Enne Ėliyyen Veliyyullah*” ve “*Hayye Ėle Ėayr-İl Ėmel*” ifadelerini ezan içinde ek olarak okumaktadırlar. Ayrıca; ezanın sonunda “*La ilahe İllallah*” ifadesini Sünnilerden farklı olarak iki kez okumaktadırlar. Burada belki hatırlatmamız veya vurgulamamız gereken en önemli husus, ezanın aynı amaç için (Müslümanları namaza çağırarak için) okunuyor olması gerçeğidir.

Bu bölümde buraya kadar, araştırmamızın yapıldığı yer olan İğdır ilinin sosyal, ekonomik ve politik yapısı üzerinde durduk. Bundan sonra, araştırmamız için örneklem olarak seçilen cambazlarla ilgili önemli gördüğümüz bazı özellikler zikredilecektir.

2. SEÇİLEN ÖRNEKLEMİN (CAMBAZLARIN) ÖZELLİKLERİ

Araştırmamıza örneklem olarak, Iğdır’da hayvan alım satım işiyle uğraşan cambazlar seçilmiştir. “Cambaz” kelimenin etimolojisine baktığımızda Farsça kökenli “can” ve “baz” hecelerinden türemiş olduğunu görürüz. Aslı “*canbaz*” olan bu kelimenin “baz” eki “oyunayan” anlamında olduğu için “*canbaz*” kelimesi “hayatıyla oynayan” kişi manasına gelmektedir.¹¹³

Türk Dil Kurumuna göre cambaz “1.Tel, at, bisiklet, ip vb. üzerinde dengeye dayanan, tehlikeli, heyecan verici gösteriler yapan kimse, akrobat. 2. At alıp satan veya yetiştiren kimse. 3. Usta, becerikli kimse. 4. Kurnaz, hileci, hilekar.”¹¹⁴ anlamlarında kullanılmaktadır.

Araştırmamıza konu olan cambaz ise az önce sözünü ettiğimiz hayvan alım satım işiyle uğraşan ve geçimini bu işten sağlayan kişidir. Bizim tanımımız Türk Dil Kurumu’nun ikinci maddede yer alan tanımıyla örtüşmektedir. Bu mesleği icra etme işine, yörede, cambazlık denir. Bahse konu olan bu uğraş, çoğunlukla babadan oğula geçen bir aile mesleği olarak da bilinmektedir. Genel olarak bölgesel veya yerel (lokal) çapta faaliyet gösteren cambazların yanı sıra, ülke çapında faaliyet gösteren cambazların olduğu da bilinmektedir.

Farklı illere gidip geldikleri ve çok değişik insanlarla muhatap oldukları için cambazların kültürel düzeyleri, görece olarak, yüksektir, zira ikna kabiliyetleriyle geçimlerini sağlayacak kazancı elde etmektedirler. Onlar, ticari anlamda çoğu zaman büyük riskler almakta, adeta isimlerinde içkin olarak var olan hayatlarıyla oynamaktadırlar. Özellikle birkaç aylık vadeli alış-verişlerde bu durum kendini daha açık göstermektedir: Uzun vade ile alınan ya da satılan hayvan fiyatlarının ne şekilde değişeceğiyle ilgili aslında hiçbirisinin bir garantisi yoktur. Tüm bu özelliklerinden ötürü cambazların zeki ve cesur olmakla birlikte riskli işler yapmaları dolayısıyla “ekonomik hayatlarıyla oynayan kişiler” olduklarını söylemek de mümkündür.

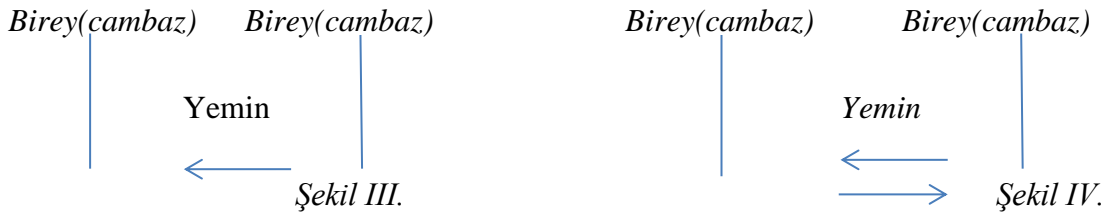
¹¹³ “Etimoloji”, Erişim Tarihi:15.04.2015, www.grafikerler.net/etimoloji.

¹¹⁴ “Cambaz”, Erişim Tarihi:15.04.2015, <http://tdk.gov.tr>.

Iğdır’da halk tarafından tanınan ve toplumda, görece olarak, belli bir prestije (saygınlık) sahip olan cambazların çok önemli iki özelliği bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ikna kabiliyetleri; diğeri ise kıymet (değer) biçmedeki maharetleridir. Cambazlar satın alınacak ya da satılacak malın ederini veya değerini çok iyi bilen kişilerdir. Diğeri bir tabirle onlar, fiyat belirleyicidirler ve bu yönleriyle hayvan ticaretinin veya “hayvan borsası”nın baş aktörleridirler.

Weberci sosyoloji perspektifiyle ele alındığında cambazlar, birer ideal tip olarak da nitelenebilirler. İdeal tip cambaz, alışverişinde son derece rasyonel ve pragmatik bir tavır sergilemektedir. Bu rasyonalite ve pragmatik tutum, onları kazanmaya odakladığı için muhataplarıyla olan mücadeleleri sonucunda da onları galip kılmaktadır.

Bu şahısların ticari ilişkilerde yemine çok sık başvurdukları yörede bilinen bir realitedir. Gözlemlediğimiz kadarıyla cambazlar alışveriş esnasında muhataplarını ikna etmek için yemin ederler. Bazen muhatabın yeminine karşılık yemin edilerek iletişim devam etmektedir. Aşağıdaki şekiller (şekil III ve IV) cambazlar (Kişiler) arasında kullanılan yeminlerin yönünü sembolize etmektedir.

Şekil III ve IV, Kişiler Arasında Kullanılan Yeminlerin Yönü

Bu şekiller, yemine konu olan ifadelerin bireyler (konumuz bağlamında bu kişiler cambazlardır) arasında bazen karşılıklı; bazen tek taraflı kullanıldığını sembolize etmektedir. Diğeri bir ifadeyle kişiler arasında kullanılan yeminler bazen tek yönlü; bazense çift yönlü gerçekleşmektedir. Bahsi edilen yeminleşme durumuna alanda spontane olarak gözlem sonucu elde ettiğimiz bir örnekle açıklık getirelim: Cambazın biri “Başın için ben bu ineği 2570’e aldım” dediğinde karşısındaki kişi “Vallahi o bu kadar para etmez” diyerek karşılık verdi. Bu misal yemin etme eyleminin karşılıklı yapılışına (iki yönlü oluşuna) somut bir örnektir.

IV. BÖLÜM

A. KATILIMCILARLA YAPILAN GÖRÜŞMELER

Bu bölümde, görüşme formlarındaki her bir soruyla ilgili birer konu başlığı oluşturulmuş, söz konusu konu başlığı altında kısa bir giriş yapıldıktan sonra, yönelttiğimiz sorulara karşılık, katılımcıların verdikleri yanıtlar benzerlikleri bakımından gruplandırılarak sunulmuş, benzer olmayan yanıtlar ise doğrudan (olduğu gibi) aktarılmıştır.

Ayrıca bu bölümünde, görüşmeler ile ortaya çıkan fikirler, yorumlar ve tanımlar bulgular halinde ifade edilmiştir. Araştırmamızda kendileriyle görüşme (mülakat) yaptığımız kişilerin demografik özelliklerinin bahse konu edildiği yerlerde sayısal (nicel) verilere de yer verilmiştir.

1. YEMİN ETME - YAŞ İLİŞKİSİ

Yemin etme fiil ile katılımcıların yaşları arasındaki ilişkiyi saptamak amacıyla katılımcılara “kaç yaşındasınız?” sorusu sorulmuş, buna karşılık verilen yanıtlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Yaş	36	37	38	40	45	47	48	50	52
Sayı	1	1	1	1	1	2	2	1	2

Tabloya göre, katılımcıların yaşları 36’dan başlayıp 52’ye kadar değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Toplam 12 kişiden oluşan bu dağılımda sadece 47, 48 ve 52 yaşlarında ikişer, diğer yaşlarda ise birer katılımcının olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaşları ile yemin etme ilişkisine diğer sorulara verilen yanıtlar bağlamında bakıldığında; yemin etmediğini ifade eden biri 38, diğeri 45 yaşlarında olan iki katılımcı dışında kalan 10 katılımcı ticari faaliyetlerde yemine başvurduğunu ifade etmiştir. Bu verileri sosyolojik bir perspektifle okuyacak olursak, yemin etme

eyleminin arka planında birçok faktörün olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan bazıları şunlardır.

a) Bireyler, içinde doğup büyüdüğü toplumda, dolayısıyla yakın ve uzak çevrelerinde yemin etme davranışını öğrenirler. Bu öğrenmeyi sağlayan ortamlardan biri toplumun en küçük birimi olan ve bireyin sosyalleşmesinde önemli bir rol oynayan aile ortamıdır. Anne, baba ve çevredeki diğer insanların iletişim esnasında yemin sözcüklerini kullanmaları, çocuğun söz konusu ifadeleri sosyal ortamda doğrudan öğrenmesine neden olmaktadır.

b) Sosyal yaşamda yemin etme eyleminde bulunan kişilerin varlığı ve sayıca çokluğu yemin etme eylemine yaşam imkânı tanımakta, bunun sonucunda da bu durum “*hep yapılmış olduğu için uygun görülen*” bir davranış olarak görünürlük kazanmaktadır.

Yukarıdaki sebeplerden dolayı, yeminin kültürel kaynaklı bir davranış olduğunu ifade edebiliriz.

2. YEMİN ETME - YERLEŞİM BİRİMİ İLİŞKİSİ

İbn Haldun ve Montesquieu gibi klasik sosyal bilimciler coğrafyanın ve iklimin insanların karakteri üzerinde etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Montesquieu, “iklimin fazla sıcak oluşunun insanların kuvvet ve cesaretlerini körelttiğini, buna karşılık soğuk iklimlerde, insanları uzun, ağır, büyük ve güç işleri başarabilecek hale getiren bir beden ve ruh sağlamlığı bulunduğunu.”¹¹⁵ ifade ederken; İbn Haldun Mukaddime adlı eserinde dünyayı yedi iklim bölgesine ayırmış ve her bir bölgenin insan üzerinde farklı tesirlerinin olduğunu ifade etmiştir.

Gerek İbn Haldun’un, gerekse Montesquieu’nun söz konusu bu yaklaşımları insanların kendi coğrafyalarına hapsedilmiş ve bu sebeple de diğer coğrafyalardan izole edilmiş (soyutlanmış) hali olarak anlaşılmalıdır. Sanırım anlaşılması gereken şey, coğrafyanın veya iklimin insanın birçok özelliğinin yanı sıra karakteri üzerinde de etkili olmasıdır.

¹¹⁵ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, c. I, s. 379.

Diğer taraftan coğrafyaları farklı da olsa insanlar içinde buldukları çevrede sosyalleştiklerinden burada olup bitenler onlarda kültür olarak yerleşir ve zamanla bu kültürel kazanımlar çeşitli ortamlarda davranış olarak sergilenir. Farklı kültürel öğe ve değerlerin karşılaşması sonucunda da kültürel etkileşim meydana gelmektedir. Kültürel bir fenomen olarak yemin, insanların ifadeleriyle toplumda varlık gösterirken farklı kültürlerle etkileşmektedir. Kitle iletişim araçlarının son derece yaygın ve zengin olduğu çağımızda kültürel etkileşim coğrafya ve sınır tanımaz bir hale gelmiştir. Dolayısıyla coğrafyaları farklı bile olsa televizyon ve internet gibi iletişim araçlarıyla insanların birbirinden etkilenmeleri kaçınılmazdır. Sonuçta bir yerde kullanılan yemin ifadeleri sözü edilen etkileşim sonucu bambaşka bir yerde kendine yaşam alanı bulabilir veya bulabilmektedir.

İnsanların yaşadıkları yerin kent veya kırsal olmasının onların yemine ilişkin tavır ve tutumlarını değiştirip değiştirmediğini anlamak için katılımcılara “*Nerede ikamet ediyorsunuz*” sorusu yöneltilmiş; verilen yanıtlara göre, büyük çoğunluğu (9 kişi) köyde, buna mukabil küçük bir kısmı (3 kişi) şehirde ikamet ettiğini söylemiştir. Ancak ikamet yerlerinin köy ya da kent oluşunun onların yemin etme davranışına etki etmediği hem gözlemlerimiz hem de görüşme sorularına verilen cevaplar göstermiştir.

3. YEMİN ETME - TİCARET İLİŞKİSİ

Ticari ilişkilerde işin doğası gereği insanoğlu karşı taraftan ziyade kendini düşünür. İnsanın kendini düşünen bir varlık oluşuyla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'in Mearic Suresi'nin 19. Ayeti'nde “*Gerçekten insan 'bencil ve haris'*”tir ayeti bulunmaktadır. Bu ayetten insanın “ben merkezli”, açgözlü (haris) olduğu, sürekli kazanmak, biriktirmek gibi bir uğraş içinde olduğuna vurgu yapılmaktadır. Yine insanların bu özelliği ile ilgili olarak Toplumsal Hareket Kuramlarından biri olan Rasyonel Tercih Kuramı (Rational Choice Theory) bireyleri rasyonel aktörler olarak nitelendirmektedir. Onlara göre, bireyler katılacak eylemlerin maliyet ve yararlarını hesaplayarak kendileri için yararlı olanı tercih ederler. Bu kuramcılarının biri olan Mancur Olson'a göre, bireyler, her eylemde kar-zarar hesabı yapan çıkarıcı

varlıklardır.¹¹⁶ Bu düşünceyle örtüşen bir önermeyi Weber de ileri sürmüştür. Ona göre “İnsanların davranışlarını fikirler değil, maddi ve manevi çıkarlar yönetir.”¹¹⁷ Diğer bir deyişle insanlar, maddi ve manevi çıkarları temelinde pragmatist davranışlarda bulunurlar.

Ticaret, kazanç odaklı olduğundan pragmatist dürtülerin dorukta olduğu uğraşlardan biri olarak değerlendirilebilir. Bu uğraş sırasında insanlar menfaatlerine ulaşmak için çeşitli iletişim enstrümanlarına başvurumaktadırlar. Konumuz bağlamında yeminin bu vetirede bir enstrüman olarak kullanılıp kullanılmadığını tespit etmek amacıyla katılımcılara “*en çok hangi işlerinizde yemine başvuruyorsunuz?*” sorusu yöneltilmiş. Buna karşılık katılımcıların tamamına yakını “*alışverişte, ticarete yemin ederim*” cevabını vermişlerdir. Bu yanıt Haşşab’ın “insan kendi iyiliğine muhabbet fitratıyla yaratılmıştır.”¹¹⁸ ifadesini hatırlatmakla beraber ticaretteki menfaate ulaşma arzusu daha önce atıfta bulunduğumuz hadis-i şerifteki “yemin etmek mala revaç kazandırıp sürümünü arttırsa da neticede bereketi ortadan kaldırır.”¹¹⁹ ifadesiyle de örtüşmektedir.

Alanda yapmış olduğumuz görüşmeler sırasında cambazlara “*Geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?*” sorusu da yöneltilmiş ve buna karşılık verilen cevaplar diğer cevaplarda olduğu gibi gruplandırarak aşağıya çıkarılmıştır.

1- “*Hayvan ticareti yaparak geçimimi sağlarım*”

2- “*Hayvan ticareti ve tarım yaparım*”

Bu ifadelerle göre, katılımcıların geçimlerini ya tümüyle ya da kısmen hayvan ticaretiyle idame ettiklerini bununla birlikte çok az bir kısmının tarımla da uğraştığını söyleyebiliriz. Söz konusu geçim kaynağı cambazların ticaretle olan bağlarını daha detaylı görmemize ve yeminin alışverişte bir enstrüman olarak kullanıldığı yönündeki tespitte bulunmamıza imkân sağlamıştır.

¹¹⁶ Aylin Akpınar, “vd.,” *Yeni Toplumsal Hareketler*, ed. Bilhan Kartal & Belkıs Kümbetoğlu, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2012, s. 50.

¹¹⁷ Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s. 356.

¹¹⁸ Bkz. Haşşab, *İslam Sosyolojisi*, s. 51.

¹¹⁹ Bkz. Nevevi, *Riyazu’s Salihin Muhtasar*, s. 504

Diğer taraftan görüşme esnasında katılımcılara sorduğumuz sorulardan bir diğeri ise “*Alışverişinizi nasıl sonuçlandırılırsınız?*” şeklinde olmuştur. Bu soruya;

1-“*Tokalaşarak alışverişimi tamamlarım.*

2-“*Aldığım hayvanın ücretini ödeyerek veya senet imzalayarak alışverişimi tamamlarım*” şeklinde cevap vermişlerdir.

Birinci yanıtta söz konusu edilen tokalaşmanın toplumumuzda çok yaygın olduğu bilinmektedir. Araştırma sürecinde gözlemlediğimiz önemli seremonilerden biri de hiç kuşkusuz tokalaşma olayıdır. Konumuz bağlamında tokalaşma; hayvan alışverişinde bulunan insanların birbirinin elini sıkması olarak tanımlanabilir. Araştırmamız sürecinde tokalaşma eylemi hayvan alışverişlerinin tümünde görülmüştür. Öyle ki burada tokalaşmadan biten bir alışveriş vaki değildir. Tokalaşma fiili sırasında etrafta bulunan birilerinin de tokalaşmaya üçüncü, hatta dördüncü şahıs olarak katılıp uzlaşma için arabulucu rolü oynadığı görülmüştür. Tokalaşma sonucu çoğu kez sembolik olarak sözleşmenin sağlandığı, satışın noktalamış olduğunu ve alışverişin tamamlanmış olduğunu ifade edebiliriz.

4. YEMİN ETME - EĞİTİM İLİŞKİSİ

Malum olduğu üzere Kur'an-ı Kerim'in Alak Suresinde “*Oku yaratan Rabbinin ismiyle!*”¹²⁰ ayeti bulunmaktadır. Bu ayetin Müslümanların geneli tarafından nasıl anlaşılması olduğu ayrı bir çalışma konusu olmakla birlikte, bu ayetten Allah'ın kullarına okumayı emrettiği anlamını çıkarabiliriz. Neyi okuyacaklar? Kendilerine indirilen kitabı (dini), kâinatı ve kâinatta olup biteni... okuyacaklar. Bu liste uzatılabilir. Böyle bir emre rağmen, ülkemizde insanların mensubu oldukları dinin kendilerine yüklediği sorumlulukların bilincinde olup olmama durumu önemini ve muğlaklığını (belirsizliğini) korumaktadır. Bu sebeple, katılımcıların eğitim durumunu tespit etmek için onlara “*Eğitim durumunuz nedir?*” sorusu yöneltilmiş ve alınan yanıtlar aşağıdaki tabloya aktarılmıştır.

---

¹²⁰ Alak Suresi, 96/2.

Eğitim Durumu	Sayı
Okuryazar	3
İlkokul	4
Ortaokul	4
Lise	1

Tablo verilerine göre, katılımcılardan üçü okuryazar, dördü ilkokul, dördü ortaokul ve son olarak da biri lise mezunu olduğunu ifade etmiştir. Tabloya göre, katılımcıların eğitim seviyesinin düşük olduğu açıktır. Eğitim durumu ile yemin etme eylemleri arasındaki ilişkiyi, cambazlar örneklemini çerçevesinde anlamaya ve yorumlamaya çalıştığımızda şu hususların altını çizmek mümkündür:

Birinci olarak, insanlar ticari ilişkilerinde muhataplarını ikna etmekte zorlandıklarında, tıpkı Türkçe’de hatırlanmayan veya bilinmeyen kelimeler yerine kullanılan “şey” sözcüğünün kullanımında olduğu gibi, burada da bir ikna aracı olarak yemin sözcüklerine başvurdukları görülmüştür.

İkinci olarak ise, insanlar “*ortak bilgi stoklarıyla*” sosyalleşme sürecinde yemin etmeyi öğrenmişlerdir. Sonuç olarak, yemin etme davranışı diğer sosyal ilişkilerde olduğu gibi ticari ilişkilerde de “*ortak bilgi stoklarının*” etkisinde kaldığından deneklerin eğitim düzeyleri ile yemin etme fiilinde bulunmaları arasında yakın bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz.

5. YEMİN ETME - DİNİ BİLGİ DÜZEYİ İLİŞKİSİ

Toplumumuzdaki dini bilgi kaynağının bilişim süreçleri ya da ampirik uğraşlar sonucu edinilen bilgilerden ziyade, çevresel ve nakli kaynaklara dayandığını Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Türkiye çapında yaptırılan bir çalışma teyit eder mahiyettedir. Başkanlığın bahse konu çalışmasında; dini bilgi

kaynağını “*ailem ve yakın çevrem*” olarak açıklayanların oranı % 91,8 olarak ortaya çıkmıştır. Bu oranın içinde camilerdeki din görevlileri bu kaynağın % 43’ünü oluşturmaktadır.”¹²¹ Bu veriler gösteriyor ki toplumumuzda insanların tamamına yakını dini bilgiyi çevreden edinmektedir. Yemine ilişkin dini bilgi kaynağı da bu çerçevede önemlidir. Görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular bu duruma ışık tutacaktır.

Dinsel referanslı yeminler, araştırmamız bağlamında son derece önemli görüldüğünden katılımcılara “*Genel anlamda dini bilgi düzeyinizi nasıl görüyorsunuz?*” sorusu sorulmuş. Buna karşılık verilen yanıtlar benzerleriyle bir araya getirilerek şöylece sıralanmıştır.

1-“Dini bilgim yoktur.”

2-“Dini bilgi düzeyim orta seviyededir.”

Bu veriler göstermektedir ki insanların tamamına yakınının dini bilgisini, kaynağı sorgulanmayan veya bireysel çabalar ve eğitim sonucu elde edilmeyen nakli bilgiler oluşturmaktadır.

Ayrıca bu ifadeler, katılımcıların malumat düzeyinde dini bilgiye sahip olduğunu göstermekle birlikte, sahip oldukları dini bilgi kırıntılarının aslında kültürel kaynaklı olduğunu da göstermektedir. Dolayısıyla bu insanların dinsel referanslı yemine ilişkin bilgilerinin de son derece düşük olduğu, yeminin anlam ve öneminden habersiz olarak yemin ettikleri söylenebilir.

---

¹²¹ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Türkiye’de Dini Hayat Araştırması*, s. 113.

6. YEMİN ETME - MEZHEPSEL MENSUBİYET İLİŞKİSİ

İnsanların Müslümanlığın farklı mezheplerine mensup oluşlarıyla yemin etme davranışları arasında bir ilişki olup olmadığını tespit etmek için katılımcılara “*Bir mezhebe mensup musunuz? Mensupsanız mezhebinizin adı nedir?*” sorusu sorulmuş ve alınan yanıtlara göre aşağıdaki tablo oluşmuştur.

Tablo III: Katılımcıların Mezheplere Göre Dağılımı	
Mezhep Adı	Sayı
Şafi	8
Caferi (Şii)	4

Bu tabloya göre, katılımcılardan sekizinin Şafi; dördünün ise Caferi (Şii) mezhebine mensup olduğu görülmektedir. Diğer sorulara verilen yanıtlarla birlikte tablo okunduğunda Caferi mezhebine mensup olan dört kişiden üçü ve Şafi mezhebine mensup olan sekiz kişiden yedisi iletişim esnasında yemine başvurduklarını ifade etmişlerdir. Bu ifadelerden hareketle, mezhepsel aidiyet farklılıklarının yemin etmenin önünde bir engel olmadığını ifade edebiliriz.

Burada vurgulamamız gereken önemli bir nokta, Şafi mezhebine mensup katılımcıların niceliksel olarak fazla olmasıdır. Bu sayısının fazla olmasının sebebi, gözlemlerimize göre, bu tarz ticaretin (cambazlık uğraşının) Iğdır’da daha ziyade Şafilerde (Kürtler) yaygın olarak yapılıyor olmasıdır.

7. YEMİNİN ANLAMI

Yemin sözcüğünden ne anlaşıldığını öğrenme amacıyla katılımcılara “*Sizce yemin nedir?*” sorusu sorulmuş, verilen yanıtlar gruplandırılarak aşağıdaki tabloya aktarılmıştır.

Tablo IV: Yemin Tanımları	
Yemin	“Allah adını anmaktır.”
	“İnançtır. Allaha inanmaktır. Kişilerin birbirini inandırmasıdır.”
	“Allah adına söz vermektir.”
	“Bir şey söylerken Allah’ın adıyla demektir. Yani Allah’ı şahit tutmaktır.”
	“Bir şeye birini inandırmak için içilir(edilir).”
	“Zor duruma düşünce insanın Vallah demesidir.”
	“Dürüst olduğunu kanıtlamak için Allah adını söze katmaktır.”
	“İnsanların birbirini inandırma sözüdür.”

Tabloda yemine dair yapılan tanımları tek tek ele alıp irdelemeye çalışalım. “*Yemin Allah adını anmaktır.*” cümlesinden hareketle yeminin, yemin olabilmesi için Allah lafzının söz konusu ifadeler içinde geçmesi gerektiği anlamını çıkarabiliriz. Böyle olduğu için bu tanımları dinsel yeminler kapsamına alabiliriz.

“*Yemin inançtır, Allah’a inanmaktır, kişilerin birbirini inandırmasıdır.*” tanımında, Allah lafzının geçtiği sözcüklere müracaat edildiğinden bu ifade, dinsel yeminler kapsamında değerlendirilebilir. Aynı zamanda bu tanımlamada bir başka anlam daha ön plana çıkmaktadır ki o da; yemin sözcüklerinin dinsel referanslara dayandırılarak kullanılması durumunda insanların daha fazla ikna olduğu, sözleşme veya konsensüs sağlamada söz konusu yeminlerin son derece işlevsel bir rol

oynadığıdır. “*Kişilerin birbirini inandırmasıdır*” cümlesi de bu çerçevede değerlendirilebilir.

“Yemin nedir” sorusu çerçevesinde yapılan bir diğer tanımlama “*Yemin, Allah adına söz vermektir.*” şeklinde olmuştur. Bu tanımlamaya ve yorumlamaya çalıştığımızda şu ifadelerde bulunmak mümkün görünmektedir: Yemin sözcüğü veya sözcükleri insanlar arasında bir uzlaşma, bir sözleşme aracı olarak kullanılmaktadır. İnsanlar yemin ederek bir kararda kalacakları hususunda muhataplarına “kutsal olan” bir varlığı (bu tanımda Allah’ı) referans göstererek birbirlerine güven veya güvence vermeye çalışmaktadırlar ki bu yolla, insanların çoğu zaman birbirine inanmış oldukları ve bunun sonucunda da uzlaşmanın sağlanmış olduğu gözlemlenmiştir.

“*Yemin bir şey söylerken Allah’ın adıyla demektir. Yani Allah’ı şahit tutmaktır.*” şeklindeki yanıt; menfaatlerin söz konusu olduğu ticari pratikte buna ne derece uyulduğu bir problem olmakla birlikte, yemin cümlesine Allah’ın adının katılmasıyla birlikte yemine güçlü bir anlam yüklendiği ve bu sebeple muhataba işlenen fiilde ne yalan, ne de hilenin olduğuna dair bir mesajın verilmek istendiğini ifade edebiliriz.

“*Yemin, bir şeye birini inandırmak için içilir (edilir).*” şeklindeki tanım ile ilgili olarak da şu şekilde bir yorumda bulunabiliriz. İnsanlar, etkileşim içinde oldukları muhataplarını ikna etmek için çoğu zaman sözlerini temellendirmek ve teyit etmek zorunluluğu hissetmektedirler. Söz konusu olan bu inandırma ve temellendirme girişimi, bazen somut delillere, bazen de yemin gibi enstrümanlara başvurulmak suretiyle yapılmaktadır.

Buna ek olarak iletişim esnasında insanların inandırıcı olma noktasında zaman zaman zor duruma düştükleri, bu durumdan bir çıkış yolu aradıkları ve sonunda çoğunlukla yemine başvurduklarına da şahit olmuşuzdur. “*Yemin, zor duruma düşünce insanın Vallah demesidir.*” şeklindeki tanım ile “*yemin, inandırıcı olmak için Vallah demektir*” şeklindeki tanım bu çerçevede yorumlanabilir.

“*Yemin nedir?*” sorusuna karşılık verilen yanıtlardan bir diğeri ise “*yemin, dürüst olduğunu kanıtlamak için Allah adını söze katmaktır.*” şeklinde olmuştur. Bu tanım, insanların sözlerinin doğruluğuna veya alışverişlerinin dürüstlüğüne

muhataplarını inandırmak için sözlerine, Allah lafzını katma yolunu tercih ettikleri söylenebilir. Bunun yanı sıra söz konusu tanım ne dinsel; ne de dinsel olmayan yemin çerçevesine dahil edilebilecek niteliktedir. Burada, dürüstlüğe vurgu yapılarak söylenen sözlerin, verilen vaatlerin yerine getirileceğine dair ciddi mesajın muhatap kişi ya da kişilere verilmek istendiği açıktır.

Sonuç olarak yeminin anlamı konusunda insanlar arasında tam bir uzlaşma sağlanamadığı halde ortak olarak öne çıkan husus, insanların büyük bir kısmının inandırıcı olmak ve karşı tarafa güven vermek için söyledikleri sözlerde Allah lafzını kullanmayı tercih etmeleridir.

Aynı şekilde söz konusu tanımlarda; nicel (sayısal) olarak insanların bir kısmının yemini etik temelli; diğer bir kısmının ise teolojik (dini) temelli tanımladıklarını söylemek mümkündür.

8. GÜNLÜK YAŞAMDA YEMİN

Gerek Türkiye’de, gerekse diğer toplumlarda veya kültürlerde yeminin sosyal hayatın içindeki kullanımlarına tanık olmuşuzdur. Ülkemizde ve dünyanın başka yerlerinde çeşitli meslek gruplarına ait yeminlerin bir seremoni(tören-ritüel) halinde yapılıyor olması ve yerli-yabancı filmlerde film oyuncularının çeşitli sebeplerle yemine başvurmaları... Tüm bunlar yeminin bütün toplumların sosyal yaşamında anlamının ve işlevinin olduğunu göstermektedir.

Cambazların yemin edip etmediklerini öğrenmek için kendilerine “*Günlük yaşamınızda yemin eder misiniz?*” sorusunu yöneltmiş. Yanıtlar irdelendiğinde niceliksel olarak neredeyse tamamına yakını (on iki kişiden onu) “*evet, yemin ederim*” yanıtını verdikleri görülmüştür.

9. YEMİN TÜRLERİ

Sosyal yaşamda kullanılan yeminlerin “*dinsel yeminler mi, yoksa dinsel olmayan yeminler mi?*” olduğunun tespitine yönelik olarak katılımcılara;

“*Yemin ediyorsanız nasıl yemin ediyorsunuz. Yani yemin ederken ne dersiniz?*” sorusu sorulmuş ve buna karşılık katılımcıların verdikleri yanıtlar aşağıda

“Dinsel Yemin Sözcükleri veya Sözcük Grupları” ile “Dinsel Olmayan Yemin Sözcükleri veya Sözcük Grupları” şeklinde iki başlık altında gruplandırılarak ifade edilmiştir.

a. Dinsel Yemin Sözcükleri veya Sözcük Grupları

1-“Vallahi”, “Vallah”, “Allah’a ant olsun”, “Allah şahittir ki”, “Helal min Allah” (Allah’ın helal kıldığı), “Vallahi ekmek kalmıyor”.

2-“Peygamber adı için”, “Peygamber pazarı”, “Resulü Ekrem’in hayrı için”

3-“Kur’an hakkı için”,

4-“İmam hakkı İçin”, “12 İmam hakkı İçin”, “Hz. Abbas hakkı için”, “gittiğin Meşhed hakkı için”, “gittiğim Meşhed hakkı için”, “Ehli Beyt hakkı için”

5-“Hani Baba kabri için” şeklindeki ifadelerdir.

Burada vurgulamamız gereken önemli bir husus, Caferi mezhebi mensuplarının Şafi mezhebi mensuplarından farklı olarak yemine referans ettikleri şahıs ve mekânlardır ki bunlar; “12 imam hakkı için”, “Hz. Abbas Hakkı için”, “İmam hakkı için”, “gittiğin Meşhed hakkı için” ya da “gittiğim Meşhed hakkı için” şeklinde olan yemin ifadeleridir. Bu yeminler kaynaklarını daha ziyade Caferi mezhebi geleneğinden almaktadır. Bu ifadeler, Sünni Şafilere için-İğdır örneğinde- birer değer olarak kabul görmekle birlikte Caferiler için “kutsal” olarak kabul edilmektedir. Bu durum aynı zamanda, “verili bir dinsel düşünceler içindeki, kendinden geçme ya da saygı duygusu uyandıran şeyler anlamındaki “kutsal”ın¹²² dindar insanların sosyal ve ticari yaşamındaki önemini gözler önüne sermektedir.

İmamlık, Şii geleneğinin yaşadığı İslam coğrafyasında dini terminolojide yer etmiş olan ve bilinen bir realitedir. Daha önce zikredildiği gibi 12 İmam, Şii dünyasının *en saygın ve en yüce kişilerinden oluşmaktadır*. Bunun yanı sıra Irak’ta bulunan Kerbela şehri ile İran’da bulunan Meşhed şehri sözü edilen geleneğin sembol mekânlarından. Tüm bunlardan ötürü Şii’likte kutsal kabul edilen şahıs ve

¹²² Giddens, *Sosyoloji*, s. 631.

yerler iletişim esnasında sözü teyit ya da söze kuvvet katmak amacıyla yemine referans edilmektedir.

Diğer taraftan yöredeki Şafi mezhebi mensuplarının (Kürtlerin) Caferi mezhebi mensuplarından farklı olarak yemine referans ettikleri önemli biri vardır ki o şahıs yörede “*din âlimi*”, “*şeyh*”, “*molla*” olarak bilinen Ahmed-i Hani (1650-1707), diğer adıyla Hani Baba’dır. Bahse konu bu şahsın türbesi Ağrı Doğubayazıt’ta bulunmaktadır ve yöre halkı tarafından söz konusu türbe sıklıkla ziyaret edilmektedir.¹²³

Gerek 12 imam, gerekse Ahmed-i Hani gibi kişiler üzerine yapılan yeminlerle ilgili şu hususların altını çizmek gerekmektedir. “Kutsallık atfedilen kişi üzerine yemin edildiği zaman ilgili kişinin insanlık için değerine işaret edilmiş olunmaktadır. Aslında ilgili kutsiyet, asıl yaratıcı olarak kabul edilene ulaşma yolunda bir aracı olarak görülür ve onun yaratıcı nezdinde de önemsendiğine de dikkat çekilmiş olmaktadır.”¹²⁴

Gerek alanda yaptığımız görüşmeler, gerekse gözlemler Iğdır’da kullanılan yemin sözcüklerinin tercihi veya seçiminin, bireylerin bağlı oldukları mezhepsel inançları yansıtmakta olduğunu göstermiştir. Diğer bir ifadeyle, kişilerin yemin sözcüklerini seçmelerinde mensubu oldukları mezheplerinin izlerine rastlamak mümkündür.

b. Dinsel Olmayan Yemin Sözcükleri veya Sözcük Grupları

Söz konusu sözcükler görüşme formlarından alınmış ve aşağıda ifade edilmiştir.

1-“*Yemin ediyorum*”

2-“*Namus sözü*”, “*arkadaş sözü*”, “*eski adamların sözü*”,

3-“*Başım için*”, “*başın için*”, “*çocuklarımla başı için*”, “*babamın başı için*”,

¹²³ “Ahmed-i Hani”, Erişim Tarihi: 02.04.2015, http://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmed-i_Hani

¹²⁴ Naskali, *Yemin Kitabı*, s.205.

4-“Ölümü gör”, “anamın kabri için”, “babamın kabri için” şeklinde olan yemin ifadelerdir.

Bu ifadelerden “yemin ediyorum” sözü, her ne kadar “kutsal” olan sözcükleri çağrışırsa da burada neyin yemine referans yapıldığı muğlak kaldığından veya açık olmadığından dinsel yeminler kapsamına alınmamıştır. Bunun yanı sıra, her ne kadar bireylerin “anası, babası, cediti, yakınlarının kabirleri” gibi ifadeler söz konusu kişiler için kutsal kategorisinde değerlendirilse de söz konusu olan bu şahıs isimleri önemini doğrudan dini statülerinden almadığından bu ifadeler de dinsel olmayan yeminler kapsamında değerlendirilmiştir.

Diğer taraftan konuyla ilgili olarak, “ced, ata, yakın adını anarak yemin etme” olayını İslam teolojisi de doğru görmemektedir. Bu konuyla ilgili olarak, daha önce değinildiği üzere yemin ederken kimin adına yemin edilmesi gerektiği hususunda İbn Ömer (r.a.) demiştir ki Resül-i Ekrem (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Cenab-ı Hak babalarınız adına yemin etmeyi yasaklamıştır. Her kim illa yemin edecekse Allah adına yemin etsin, aksi takdirde sussun.”¹²⁵ Bu sebeple bizim dinsel referanslı yemin sözcükleri olarak sınıflandırdığımız sözcüklerin bir kısmının dahi yemine konu olmaması gerektiği açıktır. Bunun yanı sıra İslam dini veya İslam hukukuna göre Allah’ın ad ve sıfatları dışında başkaca hiçbir şey (akraba-yakın veya başkaları) adına yemin edilmemesi gerekmektedir.

Yemin konusunda İslam dini, insanları belli terimlerle sınırlamış olmasına rağmen bu tarz yeminlerin toplumda var olması ve kullanılıyor olması yemin etme eyleminin arka planında dinsel sebeplerin yanı sıra, (aynı zamanda) kültürel sebeplerin bulunduğunu ve bunda da kültürün etkisinin daha fazla olduğunu söylemek mümkündür.

Bu konu başlığı ile ilgili son olarak araştırma sürecinde görüştüğüm kişilerce ifade edilmeyen, ancak tarafımdan alanda tespit edilen birkaç yemin sözcüğü ya da sözcük öbeğini ifade etmek istiyorum. Bunlar; “Peygamberin Kur’an-ı İçin”, “Vallahi kuruş düşürmem”, “O Güneş hakkı için”, “O ekmek hakkı için”, “O

¹²⁵ Bkz. Nevevi, *Riyazu’s Salihin Muhtasar*, s.502.

Mekke hakkı İçin”, “*Peygamberin kabri için*” şeklinde olan sözcük veya sözcük gruplarıdır.

10. YEMİN ETME İHTİYACININ ARKA PLANI

Araştırmamız bağlamında yemin etme eyleminin arka planında yatan sebeplerin ne olduğunu tespit etmek için katılımcılara “*Niçin yemin etme gereği duyuyorsunuz?*” sorusunu yöneltmiş. Buna karşılık verilen yanıtlar gruplandırılarak aşağıya çıkarılmıştır.

1-“*Alışkanlıktan ötürü yemin ederim.*”

2- “*İnsanları inandırmak için yemin ederim.*”

Bu ifadeleri, anlamaya ve yorumlamaya çalıştığımızda; sosyal yaşamda insanların ya spontane olarak (alışkanlık sonucu) veya karşı tarafı ikna etme (inandırma) sebebiyle yemine başvurduklarını söyleyebiliriz. Konuya ilişkin söylenebilecek bir diğer husus, insanların birçok eyleminin rasyonel temelden yoksun, psikomotor davranışlar nev’inden yapılageldiğidir. Bu durum Weber’in geleneksel eylem ifadesiyle de örtüşmektedir. Ona göre, düşünmeden ve alışkanlıkla yapılan eylemler bu türdür. Bu tür eylemler, gerekçe olarak ‘hep yapılmış olduğu için uygun kabul edilmesi gerektiği’ temeline dayanır. Eylem türleri bir rasyonellik ve irrasyonellik skalasında sıralandırılır.¹²⁶

Sonuç olarak, toplumsal yaşamda insanların çoğunlukla düşünmeden, alışkanlık sonucu ve muhatabı ikna etme düşüncesiyle yemine başvurduklarını, yemin etme eyleminin rasyonel temellere dayanmadığını, çevrelerinde hep yapılmış olduğu için yeminin adeta “*yapı*” haline geldiğini, böyle olduğu için de sorgulanmadığını söylemek mümkündür.

11. DİNSEL YEMİN VE SORUMLULUK İLİŞKİSİ

“*Yeminin Dini, Kültürel ve Sosyolojik Anlamı*” başlığı altında, dinsel yeminlerin, yemin edenlere bir takım sorumluluklar yüklediğini zikretmiştik. Durum bu minvaldeyken katılımcıların yemin konusunda dini bilince sahip olup olmadıkları

¹²⁶ Weber, *Sosyoloji Yazıları*, s.103

hususunu konumuz bağlamında merak edilmiş ve bu çerçevede onlara “*Dini yemin ettiğinizde bunun size yüklediği sorumlulukları biliyor musunuz?*” sorusu yöneltilmiş ve buna karşılık verilen yanıtlar gruplandırılarak aşağıda sunulmuştur.

1-“*Yalan yemin adamın evini yıkar.*”

2-“*Hayır. Bilmiyorum.*”

3-“*Evet. Yalan yere yemin etmek günahdır. Kefareti üç gün oruç tutmaktır.*”

4-“*Bana göre bu meydana hiç kimse bunun bilincinde değildir. Eğer kişinin bir avantajı söz konusu ise çok kolay yemin edebilmektedir.*”

Yanıtları anlamaya ve yorumlamaya çalıştığımızda birinci ifadedeki; “*Yalan yemin, adamın evini yıkar.*” sözü yemin eden kişi/kişilerin yemin konusunda dini bilgiye sahip olmadığını göstermekle birlikte, yeminin önemli müeyyideler barındırdığı bilgisinin onlarda olduğunu göstermektedir.

Aynı soruya verilen bir başka yanıt “*Evet. Yalan yere yemin etmek günahdır. Kefareti üç gün oruç tutmaktır.*” şeklinde olmuştur. Bu yanıt, önceki bölümlerde ifade edildiği gibi “*yeminin kefareti, on yoksulu doyurmak ya da giydirmek, bir kişiyi azat etmek veya üç gün oruç tutmak*”¹²⁷ şeklinde olduğu için İslami inanç esasları çerçevesinde değerlendirilebilecek niteliktedir.

Aynı soruya verilen yanıtlardan bir diğeri şu şekilde olmuştur: “*Bana göre bu meydana (hayvan pazarını kastederek) hiç kimse bunun (dinsel yeminin yüklediği sorumluluğu kast ederek) bilincinde değildir. Eğer kişinin bir avantajı söz konusu ise çok kolay yemin edebiliyor.*” Bu ifade daha önce Weber’den iktibas ettiğimiz (alıntıladığımız) “*İnsanların davranışlarını fikirler değil, maddi ve manevi çıkarlar yönetir*” ifadesiyle örtüşmekle birlikte aynı zamanda “*Çeşitli sosyal gruplar, mesleki tecrübelerinin egemen değerlerinden ötürü dini duyarlılıklarından farklı bir eğilim gösterirler.*”¹²⁸ ifadesiyle de örtüşmektedir. Burada adil davranma, başkasının hakkını teslim etme vesaire Müslüman olan birinin egemen değeri olarak öne

¹²⁷ Maide Suresi, 5/89.

¹²⁸ Slattey, *Sosyolojide Temel Fikirler*, s.203.

çıkması gerekirken paradoksal bir biçimde meslekle ilgili değerler (ben daha fazla kar edeyim) daha baskın çıkabilmektedir. Bu ifadelerden iki sonuç çıkarılabilir:

Birinci olarak; İnsanların büyük bir kısmının menfaatleri söz konusu olduğunda, hem etmiş oldukları yemine uymadıkları hem de yalan yere yemin edebildikleri görülmüştür.

İkinci olarak; dinsel açıdan yeminin anlamı ve bunun getirdiği sorumluluk bilincinin katılımcıların büyük bir kısmında olmadığı buna karşılık yeminin alışkanlık ve amaca ulaşma aracı olarak kullanılıyor olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak, bu epistemolojik temelden yoksun olma durumu Grace Davie'nin bir kısım Hıristiyanlar için formüle ettiği "*inanmadan aidiyet duyma*" kavramını çağrıştırmaktadır. Davie "*Bu insanlar kendilerini kiliseye ait hissetmektedir, ancak kilisenin inanç sistemine inanmayı kabul etmemektedirler*"¹²⁹ tespitinde bulunmaktadır. Davie'nin bahsi geçen tespitinin Türkiye'deki dini yaklaşımla da örtüştüğü görülmektedir: Türkiye'de bir kısım insanlar, İslam dinine inandıkları halde, bu dininin önerdiği veya emrettiği dinsel pratiklerden uzak bir yaşam sürmektedirler: Namaz, oruç ve diğer birçok ibadet ve davranışı yapmamaktadırlar. Böyle olduğu halde, ezana, Kur'an'a, Peygambere, camilere olan saygıları son derece yüksektir. Bu ifadeyi şu şekilde genellemek mümkün görünmektedir: Pratik yaşamda İslam'ın dini esasları, özel olarak Iğdır'da genel olarak Türkiye'de, bu dine inanan bir kısım insanlar tarafından çok da dikkate alınmamaktadır.

12. YEMİN ETME -İKNA ETME İLİŞKİSİ

Katılımcıların ifadelerinden yeminin bir ikna aracı olarak kullanıldığını anlamak mümkündür. İkna etme veya ikna olma bir hususta konsensüs sağlama olarak da ele alınabilir. Türk Dil Kurumu'na göre konsensüs kelimesi "uzlaş", "mutabakat", "uyuşma" anlamlarına gelmektedir. Şimdi ikna olma ile yemin ilişkisi üzerinde duralım.

---

¹²⁹ Şentürk, *Yeni Din Sosyolojileri*, s.109.

İnsanlar günlük işlerinde iletişim içinde oldukları hemcinsleriyle çoğu kez çatışma, uzlaşamama veya anlaşamama durumu yaşamaktadırlar. Ülkemizde söz konusu olan ihtilaf veya çatışmayı çözmek ve konsensüs sağlamak için insanların çoğu kez yemine başvurdukları bir realitedir. Daha önce rakamsal karşılığını verdiğimiz gibi tamamına yakını Müslüman olan toplumumuzda İslam dini en önemli ortak paydalardan birini oluşturmaktadır. Bu dine inanan insanlar için “Allah”, “Peygamber” ve “Kur’an” gibi dinsel ifadeler çatışma veya anlaşamama durumlarında, konuşulan cümleler içinde, yemin sözcükleriyle birlikte kullanılmakta ve uzlaşının sağlanmasında önemli işlev görebilmektedir.

Diğer taraftan dini referanslara dayanmayan, ancak geleneksel ve kültürel olarak toplumumuzda bir değer ifade eden yemin sözcükleri de söz konusudur. Bunlar da tıpkı dinsel yeminlerde olduğu gibi bahse konu iletişimde önemli rol üstlenebilmekte ve yapıcı işlev görebilmektedir. Bu yemin sözcüklerinin neler olduğuna ve iletişim esnasında ne kadar ikna edici olduğuna daha önce değindik. Ancak hangi tür yeminlerin daha ikna edici olduğunu tespit etmek için katılımcılara; *“dinsel (yani Allah, Peygamber, Kur’an ifadelerinin geçtiği) yeminler mi, yoksa dinsel olmayan (baba, abi, dayı gibi ifadeler) yeminler mi sizi daha çok ikna etmektedir?”* sorusu yöneltilmiştir.

Alınan yanıtlara göre, katılımcıların büyük bir kısmı dinsel yeminlerin; çok az bir kısmı ise, dinsel olmayan yeminlerin kendileri için daha çok ikna edici olduğunu ifade etmişlerdir. Bu yanıtlar içinde ilginç olanı her iki yemin türünün de kendileri için ikna edici olduğunu ifade eden katılımcıların niceliksel olarak dinsel yeminleri savunanlara yakın olmasıdır. Diğer bir ifadeyle hem dinsel yeminleri, hem de dinsel olmayan yeminleri önemseyen, anlamlı gören ve ikna edici gören çok sayıda katılımcı da olmuştur.

Bu bilgilerden hareketle yeminin bağlayıcılığı ve ikna ediciliği hem dini, hem de kültürel temellere dayandığı sonucuna varılmıştır.

13. YEMİN ETME - DİNDARLIK İLİŞKİSİ

Din Sosyologu Joachim Wach'a (ö.1955) göre dindarlık "yaşayan din (lived religion)"dir. Buna göre, gerek bireysel, gerekse toplumsal yaşamda dine ilişkin ritüellerin kendine yer bulmasına dindarlık denilebilir. Dindarlık ifadesi, dindar ile aynı anlamda kullanılmamaktadır. Dindar ile dindarlık ifadelerini açıklayacak olursak dindarlık, "bir kişinin mensubu olduğu dine ait inanç, ibadet ve sembollere ilişkin içten kabul, yoğunlaşma ve meşgul olma derecesi olarak tanımlanabilirken; dindar; mensubu olduğu dinin inanç, ilke, pratik ve sembollerini içselleştirip bunları tutum ve davranışlarında sergileyen kişi"¹³⁰ olarak tanımlanabilir.

Dindarlık yönünden insanların oldukça çeşitlilik göstermesi sebebiyle, benzer özellikler alınarak, kişilerin dindarlığını belirli tiplere ayırmak mümkündür.¹³¹ Sosyologlar tarafından birçok dindarlık tipolojileri yapılmıştır. M. Taplamacıoğlu, dindarlıkla ilgili beşli bir tipoloji geliştirmiştir. Ona göre, bu tipolojiler;

Namaz kılmayan, oruç tutmayan ve cenaze törenleri dışında başka bir törene katılmayan "gayr-i amel dindarlar"; içinde bulunduğu topluma göre dini davranışını belirleyen "idare-i maslahatçı dindarlar"; namazlarını kılan, oruçlarını tutan ve bunların dışında kendi işleriyle uğraşan "dini bütün" veya "amel dindarlar"; farz sünnet ve bunların yanında nafile ibadetlerini de yerine getiren, vakitlerinin çoğunu ibadetle geçiren, yenilikleri tenkit eden, ancak zarar verici davranışları olmayan "sofu dindarlar"; normal karşılanacak çoğu şeyi haram olarak kabul eden, yeniliklere karşı olan, şüpheli ve karamsar bir tutumla dinin ve imanın dünyadan bu gidişle silineceğini düşünen "softa veya yobaz dindarlar"¹³² şeklindedir.

Weber de dindarlıkla ilgili bir sınıflandırma yapmıştır. Onun tipolojisinde yer alan dindarlıklardan biri "tüccar ve zanaatkâr" dindarlığıdır. Araştırmamız örneklemini oluşturan cambazlar, bazı farklar arz etse de, bu tür sınıflandırma içinde değerlendirilebilir.

Konumuz bağlamında katılımcılara "Sizce yemin etme ile dindarlık (dindar olma) arasında bir ilişki var mıdır? Kendinizi dindar olarak görüyor musunuz?"

¹³⁰ Kurt, *İş adamlarında Dindarlık ve Dünyevileşme*, s. 22.

¹³¹ Ünver Günay & Celaledin Çelik, *Dindarlığın Sosyo-Piskolojisi*, ed. Ünver Günay & Celaledin Çelik, Adana: Karahan Kitapevi, 2006, s.179.

¹³² Günay & Celaledin Çelik, *Dindarlığın Sosyo-Piskolojisi*, s. 181.

sorusu sorulmuş ve buna karşılık verilen yanıtlar gruplandırılarak aşağıda sunulmuştur.

1-“Orta derecede dindarım.”

2-“Bazı ibadetlerimi yaparım.”

3- “Dindar kişi yemin etmemelidir. Dindar adam yalan yere yemin etmez.”

Şimdi bu ifadeleri analiz etmeye çalışalım. “*orta derecede dindarım*” cevabı, dinin ön gördüğü emir ve yasakların bir kısmını yerine getirme veya yerine getirmeme halini ifade etmektedir. Bu cevap aynı zamanda dine inanırım, ancak dinin emrettiği ibadetleri yapmıyorum veya yapamıyorum anlamında da yorumlanabilir. Bununla ilgili söylenebilecek bir başka husus, orta derecede dini bir bilgiye sahip olan insanların söz konusu bilgiyi, çoğunlukla, imam hatiplerin cuma hutbelerinden, sofuların konuşmalarından elde ettikleri kulaktan dolma, dolayısıyla nakli bilgiler oluşturmaktadır, denilebilir.

“*Bazı ibadetleri yaparım*” ifadesinden sadece cuma namazlarını kılma ya da yılda bir ramazan oruçlarıyla birlikte diğer ibadetlerden bazılarını yerine getirme anlamını çıkarabiliriz. Böyle olması sebebiyle de bu durumu Taplamacıoğlu’nun tipolojisinde yer alan “*gayrı amil dindarlar*” ile “*dini bütün dindarlar*” arasında, bir ara tipoloji olarak, değerlendirebiliriz.

“*Dindar kişi yemin etmemelidir. Dindar adam yalan yere yemin etmez.*” ifadelerinde dindar insanın, bırakın yalan yere yemin etmesini, özüyle sözüyle bir olduğunu veya doğru olması gerektiğini, sözlerini yemine başvurmak suretiyle teyit etme veya ayakta tutma gibi bir derdinin olmaması gerektiğini anlamak mümkündür.

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Türkiye genelinde yaptırılan bir araştırmada insanlara dindarlıkları sorulmuş, sonuçta “*ne dindarım ne de değilim*” diyenlerin oranı “% 10.2” olarak ortaya çıkmıştır.¹³³ Bizim çalışmamızdaki “*orta derecede dindarım*” ifadesinin, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yaptırdığı çalışmadaki “*ne dindarım ne de değilim*” cevabıyla örtüştüğü görülmektedir. Her iki çalışmada

¹³³ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Türkiye’de Dini Hayat Araştırması*, s. 239.

da görüldüğü üzere insanların önemli bir kısmı, kendilerini “*dindarlık*” ile “*dindar olmama*” arasında bir yerde değerlendirmişlerdir.

Taplamacıoğlu ve Weber’in dindarlığa dair tipolojileri yukarıda ifade edildiği şekilde iken “toplumumuzda beş vakit namaz kılmak”, “oruç tutmak”, “hacca gitmek” gibi davranışlardan bazılarını ya da tümünü yapmak da birer dindarlık göstergesi olarak görülmektedir.

Yukarıdaki ifadelerden hareketle, insanların ibadet etme eylemi ile dindarlık arasında doğrudan bir bağ kurduklarını; ibadet etme eylemini bir dindarlık göstergesi olarak değerlendirdiklerini, dahası dindar kişilerin yemin etmemesi gerektiğini, yalan yere ise, asla yemin etmemesi gerektiğini anlıyoruz. Ayrıca bu ifadelerden insanlardan bir kısmının mensubu olduğu dinin “*inanç, ilke, pratik ve sembollerini içselleştirip bunları tutum ve davranışlarında sergileme*”¹³⁴diği sonucunu çıkarabiliriz.

14. YEMİN ETME - İTİBAR İLİŞKİSİ

Yemin ile itibar arasında önemli bir ilişki vardır. Bireyin sosyal yaşamdaki itibarı onun yemin etmedeki samimiyeti konusunda da bir fikir verebilir. Yemin eden birey eğer toplumda yalanı ile bilinen, “dalavereci” olduğuna inanılan biri ise onun ettiği yeminin dikkate alınmadığı gözlenmiştir.

Yalan ile itibar ilişkisi bağlamında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yaptırılan bir araştırmada, yalan söylemeye ilişkin kanaatlerine göre kişiler değerlendirilmiş ve “*az olmak kaydıyla yalan söylemek günah değildir*” ifadesine katılanların oranı % 8,9 olmuştur.¹³⁵ Bu duruma göre insanlarımızın tamamına yakını yalan söylemeyi günah saymakta, dolayısıyla yalan söyleyene itibar etmemektedir.

Hal böyle iken sosyal yaşamda yemine başvurmak suretiyle güvenin veya itibarın sağlanıp sağlanmadığını öğrenme babında katılımcılara “*Ticaret (alışveriş) yaparken yemin eden kişinin sözüne itibar eder misiniz?*” sorusu sorulmuş ve katılımcıların verdikleri yanıtlar gruplandırılarak aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

¹³⁴ Bkz. Kurt, *İşadamlarında Dindarlık ve Dünyevileşme*, s. 22.

¹³⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Türkiye’de Dini Hayat Araştırması*, s. 155.

1-“Her yemin eden kişiye inanmam. Güvenli bir kişiyse ve Allah adını anarak yemin ediyorsa ona inanırım.”

2-“Her yemin eden kişiye inanmam. Tanıdıksa ve onu biliyorsam inanırım”.

3-“Ticarette yalan yere yemin edenler de var. Mesela adam yemin ederken babanın kabri üzerine yemin ederim ki ben bunu doğru söylüyorum. Bu ifadeye baktığınız zaman adam yemin ediyor, ancak üzerinde yemin ettiği şey kendi yakını değil, karşısındaki insanın yakını bu durumda ona nasıl inanayım.”

Şimdi bu ifadeleri tek tek ele alacak olursak. Birinci ifadedeki “Her yemin eden kişiye inanmam. Güvenilir bir kişiyse ve Allah adını anarak yemin ediyorsa ona inanırım.” açıklamasından yeminin tek başına ikna edici unsur olmadığını, hem yeminin hem de yemin edenin yan yana veya bir araya geldiğinde bir anlam ifade ettiğini söyleyebiliriz. Diğer bir ifadeyle, birey Allah adını anarak yemin ediyorsa dahi, bireyin ikna edici olması için güvenilir biri olması gerektiği önemli bir ön şart olarak belirlemektedir. Bu ifadeler tezimizde epigraf olarak kullandığımız Aeschylus’ın “yemine bakıp insana inanma, insana bakıp yemine inan.” sözüyle de örtüşmektedir.

İkinci ifadedeki “Her yemin eden kişiye inanmam. Tanıdıksa ve onu biliyorsam inanırım.” yanıtı, yemin eden bireylerin sözlerini yemine başvurarak doğrulamış olmadıklarını, bunun olması için aynı zamanda bu kişilerin bilinen ve güven veren bireyler olması gerektiğini anlıyoruz.

Üçüncü ifadedeki “Ticarette yalan yere yemin edenler de var. Mesela adam yemin ederken babanın kabri üzerine yemin ederim ki ben bunu doğru söylüyorum. Bu ifadeye baktığınız zaman adam yemin ediyor, ancak üzerine yemin ettiği kişi kendi yakını değil, karşısındaki insanın yakını, bu durumda ona nasıl inanayım.” yanıtı açık olarak gösteriyor ki, muhatabın bir yakını veya kendisini referans olarak yemin etmek ikna edici olmaktan uzak görülmektedir.

Konuya dair bir başka husus, bazı bireyler için yakınları (ana, baba, kardeş veya herhangi bir akraba) “kutsal” kıymetinde görülüp yemine konu olabilir, ancak bu durumun karşı taraf için de aynı manada “kutsal” olmasını beklemek yanlış olur.

Bunun yanı sıra itibar söz konusu olduğunda yemin eden kişinin yemin esnasında ortak bir “kutsal”ı mı, yoksa “kutsal” olmayanı mı referans aldığı son derece önemlidir.

Yemin ve itibar ilişkisi bağlamında çıkarılabilecek sonuçlar şunlardır.

-Yemin eden birey, inandırıcı olabilmek için her şeyden önce yemin sözcüğü veya sözcüklerini seçerek kullanmak durumundadır.

-İtibarın olmazsa olmazı güvenilir olmaktır.

-Yemine itibar edilmesi için ya muhatap tarafından “kutsal” olarak kabul edilen bir şey üzerine ya da yemin eden bireyin kendi yakını üzerine yemin etmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

15. TOPLUMDA GÜVENİLİR OLMANIN KRİTERİ

Ticari ilişkilerin sürdürülebilirliği için güvenin son derece önemli olduğu bilinen bir gerçektir. Zira insanların güvenmedikleri insanlarla ancak menfaatleri söz konusu olduğunda ilişkilerini sürdürdükleri malumun ilamıdır.

İnsanlar arası ilişkilerde güven duygusunu güçlendiren veya kuvvetlendiren pek çok faktör sıralanabilir, Montesquieu’e göre bunların başında din faktörü gelmektedir. Ona göre “*din, insanların birbirlerine karşı duyabilecekleri güvenin en kuvvetli kaynağıdır.*”¹³⁶

Toplumsal yaşamda güvenilir olmanın kriteri araştırmamız bağlamında merak edilmiş ve katılımcılara bu çerçevede “*İnsanların güvenilir olmalarının kriteri sizce ettikleri yemin mi? (Yani güvenilir olmak için yemin etmek mi gerekiyor, yoksa başka bir şey mi?)*” sorusu yöneltilmiş alınan yanıtlar gruplandırılarak aşağıdaki gibi sıralanmıştır. Buna göre;

1-“Sözünde durmak”

2-“Toplumda bırakılan iyi izlenim”

¹³⁶Montesquieu, *Kanunların Ruhunu*, c. II, s. 172.

3-“Yalan söylememek”

4-“Borcunu zamanında ödemek”

5-“Zarar vermeyeceğine olan inanç.”

Tüm bu yanıtlar güvenilir olmanın göstergesi veya kriteri olarak öne çıkmıştır. Bu ifadelerden; güven verme veya güvenilir olmanın kriterleri olarak sayılan şeyler içinde yemin etmenin bulunmaması ilginç olmakla birlikte, buradan hareketle insanların toplumda bıraktıkları izlenim ve oluşturdukları imajın güven tesis etmede son derece önemli bir fonksiyon icra ettiğini söyleyebiliriz.

16. SÖZLÜ SÖZLEŞME - YAZILI SÖZLEŞME

Alanda yaptığımız çalışma vetiresinde iletişim kurduğumuz birçok insanın “*eski adamların sözü*” ifadesini kullandıklarına şahit olduk. Bundan neyi kastediyorsunuz sorusuna karşılık “*eskiden insanların sözü senetti, ayrıca bir yazılı senete gerek yoktu. İnsanlara güven vardı. Şimdi herkes çıkarıcı olmuş*” tarzında yanıt verdiklerine şahit olduk. Bu durum, sosyolog Ferdinand Tönnies’in (1855-1936) *gesellschaft* (toplum veya birlik) tipolojisini çağrıştırmaktadır. Tönnies bu terimi, modern kent hayatının görünüşte kişisellikten-uzak, yapay ve geçici ilişkilerini anlatmak için kullanmıştı. Ticaret ve sanayi kişinin başkalarıyla olan ilişkilerinde daha hesaplı, daha rasyonel ve kendi çıkarına yönelik bir yaklaşım içinde olmasını¹³⁷ gerektirdiğinden, cambazların da buna uygun davranmaları bu sebebe bağlanabilir.

Bu açıklamalardan, Iğdır’daki insanların da tıpkı diğer çağdaş insanlarda olduğu gibi modern çağın ruhuna uygun davrandıklarını söyleyebiliriz. Çağın ruhu; bireyciliğin öne çıktığı, bencilliğin merkezde olduğu ve kazanma dürtülerinin zirveye ulaşma hali olarak tanımlanabilir. Bu anlayışla örtüşecek bir biçimde sosyolog Durkheim; modernleşme ile birlikte artan ekonomik bireyciliğin “anomi”, “bencillik”, “ahlaki yozlaşma” ve “sosyal çözülme” gibi bireysel ve toplumsal sorunlara yol açacağını ileri sürmüştür.¹³⁸ Bu anlayış beraberinde birtakım ahlaki,

¹³⁷ Slattey, *Sosyolojide Temel Fikirler*, s. 60.

¹³⁸ İsa Kuyucuoğlu, “*Sosyolojinin Kuruluşunu Etkileyen Düşünce Akımları ve Klasik Sosyolojide Yöntem Tartışmaları*”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 36, 2015, s. 680.

psikolojik ve sosyal sorunlar doğurmuştur ki tamamına olumsuz anlam yüklememekle birlikte, bunların başında güvenin yerine güvensizlik; diğergamlığın yerine bencillik; sözün yerine senedin geçtiğini söyleyebiliriz.

Modern dönemin sosyal ilişkileri bu minvaldeyken Iğdır'daki cambazların uzun vadeli ticari alışverişlerini nasıl gerçekleştirdiklerini öğrenme amacıyla kendilerine “*Uzun vadeli yaptığınız alışverişlerde kriter (ölçü) olarak neye bakarsınız? (yani uzun vadeli satışlarınızda senet mi imzalarsınız, yoksa yemin ederek sözleşmiş oluyor musunuz?)*” sorusu yöneltilmiştir.

Bu soruya katılımcıların tümüne yakını “*ölçü, kriter olarak senet imzalarım*” cevabını vermişlerdir. Çok az bir kısmı ise, “*tanıdık, bildik biri olması şartıyla senet imzalamadan da satış yapılabilmektedir.*” cevabını vermiştir.

Yanıtlar irdelendiğinde; insanların rasyonel davranarak çağın ruhuna ve kendi çıkarlarına uygun enstrümanlarla alışverişlerini noktadıkları, bu çerçevede de borçların ödenmemesi durumunda hak talep edebilecek yazılı sözleşme (senet imzalatırmak suretiyle) yaptıkları, dolayısıyla paraları için güvence sağlamayı tercih ettikleri söylenebilir.

Bir başka husus insanların güven temelli sözlü sözleşmeleri, son yıllarda özellikle ticari ilişkilerde önemini kaybetmiş ve yerini yasal temelli yazılı sözleşme örneklerinden biri olan senet imzalamaya bırakmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Araştırmamızın amacı, insanların sosyal ilişkilerde özellikle ticari ilişkilerde başvurdukları yeminleri ve onları yemin etmeye iten nedenleri saptamaktır. Bu genel amaç doğrultusunda yeminin ne anlama geldiği, dindarlık ile yemin etme arasındaki ilişkinin ne olduğu, kişinin mezhebi ile yemin arasında bir ilişkinin olup olmadığı, hangi tür yeminlerin daha çok ikna edici olduğu gibi sorulara Iğdır ilinde cambazlarla yaptığımız yerinden gözlem ve mülakatlar ile cevap aramaya çalıştık.

Araştırmamız, belki de, Türkiye’de din sosyolojisi alanında yapılan bir ilk çalışma olma özelliğine sahip olduğundan dolayı birtakım zorlukları da beraberinde getirdi, ancak tamamlandığında çok farklı, belki de haklı bir sevinç yaşadık. Sonuçta önemli bulduğumuz bazı hususları maddeler halinde şöyle özetleyebiliriz.

1- Alanda yaptığımız gözlem ve görüşmelere göre;

* Muhatabı ikna etme çabası,

* Alışkanlık,

* Amaca ulaşma arzusu,

* Yeminin anlam ve öneminden habersiz olma hali,

* İnsanların birbirine dürüstlük mesajı vermek istemeleri,

* Birine bir şeyi inandıramama durumu vb. gibi hususlar insanları yemin etmeye zorlayan sebeplerden birkaçıdır. Buna göre toplumsal yaşamda insanların çoğunlukla düşünmeden, alışkanlık sonucu ve muhatabı ikna etme düşüncesiyle yemine başvurduklarını, yemin etme eyleminin rasyonel temellere dayanmadığını, çevrelerinde hep yapılmış olduğu için yeminin adeta “yapı”(alışkanlık-adet) haline geldiğini, böyle olduğu için de sorgulanmadığını söylemek mümkündür.

2-Araştırmamız bulgularına göre, dindar insanların yemin etmemesi; yalan yere ise asla yemine başvurmamaları gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır.

3-Mezhepsel farklılıkların yemin etmeye engel olmadığı, ancak kutsallara referansta ve yemin sözcüklerinin seçiminde etkili ve önemli olduğu görülmüştür.

4-Allah’ın isim ve sıfatları ile Kur’an ve Peygamber ifadelerinin kullanıldığı yeminlerin, diğer yemin türlerine göre çok daha ikna edici olduğu görülmüştür.

5- Ticarete gerçekleşen satışların bir kısmında yemin temelinde bir sözleşmenin sağlanabildiği, ancak uzun vadeli alışverişlerde yazılı sözleşmelerin daha itibar gördüğü saptanmıştır.

6-Yemin sözcüklerinin insanlar nezdinde güven oluşturmak için bir kriter olarak görülmediği ortaya çıkmıştır.

7-İnsanların büyük bir kısmının dinsel yemin sözcüklerini kullandıkları, ancak bu yeminlerin kendilerine ne gibi sorumluluklar yüklediğini bilmedikleri saptanmıştır.

8-İnsanların alışveriş esnasında alışkanlık sonucu ve/veya birilerini ikna etmenin bir gereklilik olduğu zamanlarda, daha çok, yemine başvurdukları görülmüştür.

9-Alanda yaptığımız araştırmada yemin ifadesi olarak tercih edilen sözcüklerin seçiminde, sadece Müslümanların “kutsal” kabul ettiği dinsel referanslı özel terimler değil, aynı zamanda seküler temellere dayalı kelimelerin de seçildiği, bir başka deyişle insanların hem dinsel, hem de dinsel olmayan yemin sözcüklerini iletişim esnasında çeşitli sebeplerle bir enstrüman olarak kullandıkları görülmüştür.

10- Görüşme verileri ve alanda yaptığımız gözlemler, maddi ve manevi çıkarların bireylerin yemin etme davranışlarını belirlediğini söyleyebiliriz. Diğer bir ifadeyle yapmış olduğumuz bu alan araştırmasında menfaatlerin en fazla çatıştığı uğraşlardan biri olan ticari ilişkiler sahnesinde ve bu ilişkilerin empoze ettiği kazanma, başarıma, elde etme ve biriktirme gibi gayretlerin, dini duyarlılıklar karşısında daha dominant olduğu ortaya çıkan bir başka önemli husustur.

11-Yeminin epistemolojik temellere dayandırılıp dayandırılmadığı hususu da araştırmamız bağlamında önemli görülmüştür. Söz konusu süreçte yapılan gözlem ve mülakatlarda ve bunların sonucunda edinilen izlenimlerde okuma yazma oranının, özellikle de dini okuryazarlık oranının az olduğu ve yemine ilişkin dini boyuttaki bilgilerin tamamına yakınının nakli bilgiler olduğu ortaya çıkmıştır.

ÖNERİLER

Çalışmamızda elde ettiğimiz verilere göre, yöre insanının yemine ilişkin bilgi kaynaklarının başında “buldukları sosyal çevre” olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sebeple Diyanet İşleri Başkanlığı ve ona bağlı cami görevlilerinin toplumu, diğer dini konularda olduğu gibi dinsel yemin veya genel olarak yemin konusunda insanları detaylı bilgilendirmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede; araştırmamızın bulguları ve alanda yaptığımız gözlemler sonucu geliştirdiğimiz öneriler aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır.

a) Yemin, çok ciddi bir beyandır; kasıtsız olarak yapılan yeminlerden ötürü dini açıdan bir sorumluluk olmasa dahi, bu konudaki yersiz ağız alışkanlığı yemine bağlılığın ciddiyetine zarar vereceğinden, olur olmaz durumlarda yemin sözcüklerini telaffuz etmekten kaçınmaları için Diyanet İşleri Başkanlığı ve diğer ilgililer tarafından insanlara gerekli bilgilendirmeler yapılmalıdır. Bu sebeple yemin etmenin doğurduğu dini ve toplumsal sıkıntıların cuma hutbelerine konu edilmesi yararlı olabilir.

b) Bir işi yapma/yapmama ile ilgili yemin edilmişse veya bir beyanda bulunulmuşsa, sosyal ilişkilerin devamı ve güvenin tesisi için buna olabildiğince sadakat gösterilmelidir. Bu yüzden gerek bireyler arası ilişkilerin devamlılığı, gerekse kamu itibarının korunması için verilen söze veya okunan yemin metnine uyulması gerektiği açıktır.

c) Iğdır ili özelinde yapılan bu çalışmanın Türkiye genelinde uygulanması durumunda ortaya çıkacak sonuçların daha da kapsayıcı olacağı değerlendirilmektedir.

EKLER

“Sözleşme Aracı Olarak Yeminin Ticarete Kullanımı” Görüşme Formu

Değerli Katılımcı!

Bu görüşme din sosyolojisi alanında sadece bilimsel amaçlarla yapılmaktadır. Buradan elde edilecek sonuçların hem bilim, hem de toplumsal ilişkiler için faydalı olacağına inanmaktayız. Formda isminizi belirtmeniz gerekmemektedir. Elde edilen veriler anonim (kim tarafından söylendiği belli olmayan) olarak değerlendirilecektir.

Katkılarınız için teşekkür ederiz.

Abdulkerim YALÇIN

Milli Eğitim Şube Müdürü

GÖRÜŞME SORULARI

Genel Sorular

1. Kaç yaşındasınız?
2. Nerede ikamet ediyorsunuz?
3. Geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?
4. Eğitim durumunuz nedir?
5. Genel anlamda dini bilgi düzeyinizi nasıl görüyorsunuz?
6. Bir mezhebe mensup musunuz? Mensupsanız mezhebinizin adı nedir?

Konuya Dair Sorular

7. Sizce yemin nedir?
8. Günlük yaşamınızda yemin eder misiniz?
9. Yemin ediyorsanız nasıl yemin ediyorsunuz. Yani yemin ederken ne dersiniz?
10. Niçin yemin etme gereği duyarsınız?
11. Dini yemin ettiğinizde bunun size yüklediği sorumlulukları biliyor musunuz?
12. Dinsel (yani Allah, Peygamber, Kur'an ifadelerinin geçtiği) yeminler mi, yoksa dinsel olmayan (baba, abi, dayı gibi ifadeler) yeminler mi sizi daha çok ikna etmektedir?
13. Sizce yemin etme ile dindarlık (dindar olma) arasında bir ilişki var mıdır? Kendinizi dindar olarak görüyor musunuz?
14. Ticaret (alışveriş) yaparken yemin eden kişinin sözüne itibar eder misiniz?
15. İnsanların güvenilir olmalarının kriteri sizce ettikleri yemin mi? Yani güvenilir olmak için yemin etmek mi gerekiyor, yoksa başka bir şey mi?
16. Ticari alanda yaptığınız alışverişi nasıl sonuçlandırırınız?
17. Uzun vadeli yaptığınız alışverişlerde kriter (ölçü) olarak neye bakarsınız? (yani uzun vadeli satışlarınızda senet mi imzalarsınız, yoksa yemin ederek sözleşmiş veya anlaşmış oluyor musunuz?)

KAYNAKÇA

Akpınar, Aylin, “vd.”, *Yeni Toplumsal Hareketler*, ed. Bilhan Kartal & Belkıs Kümbetoğlu, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2012.

Anayasa, “2929sk.htm”, Erişim Tarihi: 21.03.2015, <http://www.anayasa.gen.tr/2929sk.htm>.

Avşar, B. Zakir, “Biat’tan Yemin’e...Kamusal Sorumluluk Üstlenenlerin ve Temsilcilerinin Ant İçmesi”, *Gazi Türkiyat*, 10, 2012, s. 26.

Bardakoğlu, Ali, *İlmihal, İslam ve Toplum II*, Telif Heyeti, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.

Bauman, Zygmunt, *Küreselleşme Toplumsal Sonuçları*, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012.

Canatan, Kadir, *İslam Sosyolojisi*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2005.

Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1997.

Çiftçi, Adil, *Sosyolojiye Giriş Kurucu Kuramlara ve Bir Özgürlük Tarzına Çağrı*, Ankara: Ankamat Matbaacılık, 2013.

Diyanet, “Kuran”, Erişim Tarihi: 07.03.2015, <http://kuran.diyanet.gov.tr/Kuran>.

Diyanet İşleri Başkanlığı, *Türkiye’de Dini Hayat Araştırması*, Ankara, 2014.

Durkheim, Emile, *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*, çev. Fuat Aydın, Ankara: Eskiyeeni Yayınları, 2011.

Er Razi, Fahrudin, *Tefsiri Kebir*, ed. Ahmet Hikmet Ünal, Ankara: Akçağ Yayınları, c. 5.?????

Erkal, Mustafa E., *Sosyoloji (Toplumbilim)*, İstanbul: Der yayınları, 1996.

Erkal, Mustafa E. & Burhan Baloğlu & Filiz Baloğlu, İstanbul: *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, Der Yayınları, 1997.

Grafikerler, “Etimoloji”, Erişim Tarihi:15.04.2015, www.grafikerler.net/etimoloji.

Fichter, Joseph, *Sosyoloji Nedir*, çev. Nilgün Çelebi, Ankara: Attila Kitapevi, 1996.

Giddens, Anthony, *Sosyoloji*, haz. Hüseyin Özel & Cemal Güzel, Ankara: Ayraç Yayınları, 2000.

Günay, Ünver & Celaleddin Çelik, ed. *Dindarlığın Sosyo-Piskolojisi*, Adana: Karahan Kitapevi, 2006

Güran, Kemal, *Müslümanın El Kitabı*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2005.

Haldun, İbn, *Mukaddime, II*, çev. Zakir Kadiri Ugan, İstanbul: MEB Yayınları, 1996.

Haşşab, Samiye Mustafa, *İslam Sosyolojisi*, çev. Ali Coşkun & Nebile Özmen, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2010.

Kho, “askerlik_yemini.html”, Erişim Tarihi:21.03.2015, http://www.kho.edu.tr/askeri/alay/askerlik_yemini.html

Kehrer, Günter, “vd.”, *Din Sosyolojisi*, der. Yasin Aktay & M. Emin Köktaş, Konya: Vadi Yayınları, 1998.

Kurt, Abdurrahman, *İşadamlarında Dindarlık ve Dünyevileşme*, Bursa: Emin Yayınları, 2009.

Kuşçu, Hüseyin, *Altın Türkçe Sözlük*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 2005.

Kuyucuoğlu, İsa, *Din Sosyolojisinde Kuram ve Yöntem Sorunu*, Ankara: Eskiyeeni Yayınları, 2012.

Kuyucuoğlu, İsa, “Sosyolojinin Kuruluşunu Etkileyen Düşünce Akımları ve Klasik Sosyolojide Yöntem Tartışmaları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.36, s.680.

Meb, “21417_0.html”, Erişim Tarihi:03.21.2015, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/21417_0.html

Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, çev. Fehmi Baldaş, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998.

Naskali, Emine Gürsoy, *Yemin Kitabı*, ed. Emine Gürsoy Naskali, İstanbul: Kitabevi, 2013.

Nevevi, İmam, *Riyazu's Salihin Muhtasar*, İzmir: Işık Yayınları, İzmir.

Özdemir, Murat, Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,11(1), ss.327-328.

Özmen, Ahmet, “vd”., *İstatistik*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013.

Öztürk, Emine, *Dini ve Kültürel Ritüelleriyle Caferilik*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.

Slattery, Martin, *Sosyolojide Temel Fikirler*, Ankara: Sentez Yayınları, 2012.

Solmaz, Bünyamin& İhsan Çapçioğlu, *Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar*, Konya: Çizgi Yayınları,2006.

Şentürk, Recep, *Yeni Din Sosyolojileri*, İstanbul: Gelenek Yayınları, 2004.

Tbmm,“kanunlar/k6100.htm”,ErişimTarihi:21.03.2015,<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6100.htm>

Tdk, “ant”, ErişimTarihi:15.04.2015, <http://www.tdk.gov.tr>.

Tdk, “cambaz”, ErişimTarihi:15.04.2015, <http://www.tdk.gov.tr>.

Wallace, Ruth A. & Alison Wolf, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları Klasik Geleneğin Genişletilmesi*, çev. Leyla Elburuz & M. Rahmi Ayas, Ankara: Doğubatı, 2012.

Weber, Max, *Sosyoloji Yazıları*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.

Wikipedia, “Ahmedi_Hani”, ErişimTarihi: 02.04.2015, http://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmed-i_Hani

Wikipedia, “karapapaklar”, ErişimTarihi: 19.05.2015, <http://tr.wikipedia.org/wiki/karapapaklar>.

Wikipedia, “Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı”, ErişimTarihi: 18.05.2015, http://tr.wikipedia.org/wiki/rusya_federasyonu_cumhurbaşkanı

Wikipedia,“Hipokrat_Yemini”,ErişimTarihi:21.03.2015, https://tr.wikipedia.org/wiki/Hipokrat_Yemini

Wikipedia, “Iğdır”, ErişimTarihi: 01.02.2015, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Iğdır>

